

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
Přírodovědecká fakulta
Katedra demografie a geodemografie

DIPLOMOVÁ PRÁCE

2008

Marcela Máchová

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Přírodovědecká fakulta

Katedra demografie a geodemografie

PROBLEMATIKA CHUUDOBY U NÁS A V EVROPĚ

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Marcela Máchová

2008

Vedoucí diplomové práce: Prof. RNDr. J. Rychtaříková, Csc.

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala samostatně, pod vedením školitele Prof. RNDr. Jitky Rychtaříkové, Csc., a že jsem všechny použité prameny řádně citovala.

Jsem si vědoma toho, že případné využití výsledků, získaných v této práci, mimo Univerzitu Karlovu v Praze je možné pouze po písemném souhlasu této univerzity.

Svoluji k zapůjčení této práce pro studijní účely a souhlasím s tím, aby byla řádně vedena v evidenci vypůjčovatelů.

V Praze dne 20. 8. 2008

.....

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala Prof. RNDr. Jitce Rychtařikové, CSc. za cenné připomínky a rady, které mi pomohly při vypracování této diplomové práce.

Problematika chudoby u nás a v Evropě

Abstrakt

Cílem této práce je zhodnotit rozsah a strukturu chudoby v České republice. Dále se snaží postihnout socio-demografické podmíněnosti subjektivního hodnocení chudoby. Nejprve jsou popsány různé teoretické přístupy k sledování chudoby, druhá část se věnuje systému sociální ochrany v ČR. V třetí části je pak příjmová chudoba v České republice srovnávána s dalšími státy Evropské unie z hlediska výše i struktury. Česká republika se vyznačuje vysokým rizikem chudoby domácností s nezaopatřenými dětmi oproti domácnostem bez nezaopatřených dětí, zejména jsou potom chudobou ohroženy domácnosti s třemi a více dětmi. Zdrojem dat pro porovnání států EU je databáze Eurostatu. V poslední kapitole jsou metodou logistické regrese hledány sociodemografické faktory, které souvisí s přítomností subjektivního pocitu chudoby u respondentů. K analýze byla použita data z výzkumu „Naše společnost 2006“ provedeného Centrem pro výzkum veřejného mínění. Největší riziko být „subjektivně chudý“ najdeme u nezaměstnaných, osob s nízkým vzděláním, u rozvedených a u domácností se dvěma a více dětmi.

Klíčová slova: chudoba příjmová, chudoba subjektivní, logistická regrese, sociodemografické podmíněnosti, systém sociální ochrany

Problems of Poverty Here and in Europe

Abstract

The goal of this work is to review the extent and structure of poverty in the Czech Republic. It also attempts to define the socio-demographic conditionalities of the subjective classifications of poverty. First it describes different theoretic approaches to monitoring poverty. The second part devotes itself to the system of social protection in the Czech Republic. In the third part income poverty in the Czech Republic is compared to other states of European Union in light of height and structure. The Czech Republic is characterized with high liability of poverty in households with dependent children compared to households without dependent children. The information for the comparison of EU states comes from the database Eurostat. In the last chapter we use methods of logistic regression to look for socio-demographic factors, which have connections with existence of subjective feeling of poverty of respondents. For this analysis were used data from the study „Our Society 2006“ (Naše společnost 2006) from the Public Opinion Research Centre (Centrum pro výzkum veřejného mínění). The people we found most liable to be subjectively poor are the unemployed, people with low education, divorced people and those in households with more than two children.

Keywords: income poverty, subjective poverty, logistic regression, socio-demographic conditionality, system of social protection

OBSAH

Seznam tabulek.....	8
Seznam obrázků.....	10
Úvod	11
1 Problematika sledování chudoby	12
1.1 Koncepty chudoby	13
1.1.1 Absolutní chudoba	13
1.1.2 Relativní koncepty	14
1.1.3 Subjektivní přístup k chudobě	15
1.1.4 Přímé a nepřímé koncepty měření	16
1.1.5 Koncept sociální exkluze	17
1.2 Zdroje dat pro sledování chudoby v ČR	18
1.2.2 ECHP - European Community Househosld Panel a EU-SILC	18
1.2.3. Mikrocensus	19
1.2.4. Statistika rodinných účtů	20
2 Systém sociální ochrany v české republice po roce 1989	21
2.1 Dávky v nezaměstnanosti	22
2.2 Dávky státní sociální podpory	22
2.2.1 Sociální příspěvek	23
2.2.2 Přídatek na dítě	23
2.3 Dávky poskytované z důvodu sociální potřeby	24
2.4 Životní minimum	24
2.5 Existenční minimum	26
2.6 Pomoc v hmotné nouzi	26
3 Příjmová chudoba v České republice a její srovnání s dalšími státy Evropské unie.....	30
3.1 Celková úroveň chudoby v České republice ve vztahu k životnímu minimu	30
3.1.1 Míra nerovnosti příjmů	33
3.2 Diferenciace chudoby v rámci států Evropské unie	35
3.2.1 Mezinárodní srovnání chudoby podle věku	36
3.2.2 Chudoba podle typu domácnosti.....	37
3.2.3 Porovnání chudoby z hlediska ekonomické aktivity osob	41
3.2.4. Rozdíly mezi rizikem chudoby u žen a mužů	43
4 Sekundární analýza dat	45
4.1 Sledování subjektivní chudoby	46

4.2 Souvislost subjektivní chudoby s demografickými charakteristikami	48
4.3 Analýza vztahů mezi subjektivní chudobou a socio-demografickými charakteristikami pomocí ordinální logistické regrese	53
4.3.1. Metoda ordinální logistické regrese	53
4.3.2 Srovnání příjmové a subjektivní chudoby	61
Závěr	72
Seznam použité literatury	75
Příloha.....	78

SEZNAM TABULEK

Tab. 1. Výše přídatku na dítě od 1.1. 2008, (v Kč za měsíc)	23
Tab. 2. Životní minimum platné od 1.1. 2007 (v Kč za měsíc)	25
Tab. 3. Příklady životního minima pro různé typy domácností platné od 1.1. 2007 (v Kč za měsíc)	25
Tab. 4. Normativní náklady na bydlení v nájmeném bytu , (v Kč za měsíc).....	28
Tab. 5. Normativní náklady na bydlení v družstevním bytu nebo bytu vlastníků, (v Kč za měsíc).....	28
Tab. 6. Domácnosti pod životním minimem a celková struktura domácností, 2001 a 2006	32
Tab. 7. Riziko chudoby, ukazatele příjmového rozložení a index HDP, 2006	34
Tab. 8. Redukce chudoby sociálními transfery, 2006.....	36
Tab. 9. Relativní riziko chudoby podle věku, 2006	37
Tab. 10. Riziko chudoby u domácností s osobami do 64 let a staršími 65 let	38
Tab. 11. Riziko chudoby u domácností bez závislých dětí a se závislými dětmi.....	39
Tab. 12. Riziko chudoby podle počtu závislých dětí v domácnosti dvou dospělých osob	40
Tab. 13. Riziko chudoby osob zaměstnaných a nezaměstnaných, 2001	42
Tab. 14. Riziko chudoby podle pohlaví	43
Tab. 15. Míra nezaměstnanosti, míra dlouhodobé nezaměstnanosti na trhu práce, 2007	43
Tab. 16. Subjektivní hodnocení chudoby domácností respondentů: Máte pocit, že je vaše domácnost chudá?	46
Tab. 17. Subjektivní hodnocení finanční situace domácnosti: Jak domácnost vychází se současným příjmem?	47
Tab. 18. Ocítla se domácnost v minulém roce v obtížné finanční situaci?	47
Tab. 19. Vztah mezi subjektivním hodnocením chudoby a finančními potížemi domácnosti.....	48
Tab. 20. Test nulové hypotézy Model 1	55
Tab. 21. Zařazené promenné do modelu, Model 1	55
Tab. 22. Test skóre pro předpoklad proporcionálních šancí, Model 1	55
Tab. 23. Míry k určení vhodnosti modelu, Model 1	56
Tab. 24. Predikční síla modelu, Model 1	56
Tab. 25. Ordinální regrese, analýza odhadů parametrů a významnosti, referenční kategorie – „bohatá“, Model 1.....	57
Tab. 26. Ordinální regrese, odhad šancí, referenční kategorie – „bohatá“, Model 1	57
Tab. 27. Kontrast mezi kategoriemi, odhad šancí, referenční kategorie – „bohatá“, Model 1.....	58
Tab. 28. Ordinální regrese, analýza odhadů parametrů a významnosti, referenční kategorie – „bohatá“, Model 2.....	60
Tab. 29. Ordinální regrese, odhad šancí, referenční kategorie – „bohatá“, Model 2	60
Tab. 30. Kontrast mezi kategoriemi, odhad šancí, referenční kategorie – „bohatá“, Model 2.....	61
Tab. 31. Predikční síla modelu, Model 2	61
Tab. 32. Domácnosti s finančními potížemi v minulém roce podle kategorií výše příjmu.....	63
Tab. 33. Ordinální regrese, analýza odhadů parametrů a významnosti, referenční kategorie – „bohatá“, Model 3.....	69
Tab. 34. Ordinální regrese, odhad šancí, referenční kategorie – „bohatá“, Model 3	69
Tab. 35. Kontrast mezi kategoriemi, odhad šancí, referenční kategorie – „bohatá“, Model 3.....	70
Tab. 36. Predikční síla modelu Model 3	71
PŘÍLOHA	
Tab. 37. Riziko chudoby, ukazatele příjmového rozložení, ČR 2006 a 2003 srovnání s EU	78

Tab. 38. Redukce chudoby sociálními transfery, ČR 2006 a 2003 srovnání s EU	79
Tab. 39. Riziko chudoby podle věku, 2006 a 2003 srovnání s EU	80
Tab. 40. Riziko chudoby u domácností s osobami do 64 let a staršími 65 let, 2006 a 2003 srovnání s EU	81
Tab. 41. Riziko chudoby u domácností bez závislých dětí a se závislými dětmi, 2006 a 2003 srovnání s EU	82
Tab. 42. Riziko chudoby podle počtu závislých dětí v domácnosti dvou dospělých osob, 2006 a 2003 srovnání s EU.....	83
Tab. 43. Riziko chudoby podle počtu závislých dětí v domácnosti dvou dospělých osob, 2006 a 2003 srovnání s EU.....	84
Tab. 44. Riziko chudoby podle pohlaví, 2006 a 2003 srovnání s EU	85
Tab. 45. Struktura výběrového souboru.....	86
Tab. 46. Test nulové hypotézy, Model 2	87
Tab. 47. Zařazené proměnné do modelu, Model 2	87
Tab. 48. Test skóre pro předpoklad proporcionálních šancí, Model 2.....	87
Tab. 49. Míry k určení vhodnosti modelu, Model 2	87
Tab. 50. Test nulové hypotézy, Model 3	88
Tab. 51. Zařazené proměnné do modelu, Model 3	88
Tab. 52. Test skóre pro předpoklad proporcionálních šancí, Model 3.....	88
Tab. 53. Míry k určení vhodnosti modelu, Model 3	88

SEZNAM OBRÁZKŮ

Obr. 1. Relativní riziko chudoby domácností dvou dospělých s třemi dětmi ve vztahu k celkové chudobě v ČR, 2006	41
Obr. 2. Riziko chudoby u skupiny nezaměstnaných	42
Obr. 3. Vztah mezi subjektivním hodnocením chudoby a hodnocením finanční situace domácnosti	47
Obr. 4. Subjektivní chudoba podle vzdělání	49
Obr. 5. Subjektivní chudoba podle pohlaví	49
Obr. 6. Subjektivní chudoba a přítomnost partnera	49
Obr. 7. Subjektivní chudoba a rodinný stav	49
Obr. 8. Subjektivní chudoba podle počtu nezávislých dětí	50
Obr. 9. Subjektivní chudoba podle věku	50
Obr. 10. Subjektivní chudoba a pozice	51
Obr. 11. Subjektivní chudoba a počet ekonomicky aktivních osob v domácnosti	51
Obr. 12. Subjektivní chudoba podle počtu osob v domácnosti	51
Obr. 13. Subjektivní chudoba a víra v Boha	51
Obr. 14. Subjektivní chudoba podle velikosti místa bydliště respondenta	52
Obr. 15. Subjektivní chudoba podle příslušnosti ke kraji	52
Obr. 16. Vztah subjektivní chudoby a příjmu domácnosti	63
Obr. 17. Schopnost domácnosti vycházet s příjmem podle kategorií výše příjmu	63
Obr. 18. Rozdíly v riziku chudoby mezi muži a ženami podle vzdělání, příjem domácností	64
Obr. 19. Rozdíly v riziku chudoby mezi muži a ženami podle vzdělání, osobní příjem	64
Obr. 20. Subjektivní chudoba podle vzdělání respondenta a příjmových kategorií domácností	65
Obr. 21. Rozdíly v riziku chudoby mezi muži a ženami podle rodinného stavu, příjem domácností	66
Obr. 22. Rozdíly v riziku chudoby mezi muži a ženami podle rodinného stavu, osobní příjem	66
Obr. 23. Příjmová chudoba rozvedených žen	67
podle počtu dětí, příjem domácnosti	67
Obr. 24. Příjmová chudoba rozvedených žen	67
podle počtu dětí, osobní příjem	67
Obr. 25. Subjektivní chudoba podle rodinného stavu respondenta a příjmových kategorií domácností	68
PŘÍLOHA	
Obr. 26. Pozice z hlediska ekonomické aktivity respondenta a počet ekonomicky aktivních osob v domácnosti	87

Úvod

Vymezení hranice chudoby je velice složitá problematika. Dosud nebylo dosaženo obecné shody na definici chudoby, ani na způsobu jejího měření. Úvodní kapitola popíše různé teoretické koncepty chudoby a od nich se odvíjející přístupy k jejímu měření. Jednotlivé koncepty chudoby mohou být tříděny podle řady kritérií, přičemž tato třídění se vzájemně překrývají. Různé definice a způsoby měření vedou při zkoumání rozsahu chudoby ve společnosti k odlišným výsledkům. Přitom určení osob pod hranicí chudoby je rozhodující pro dobré fungování sociálního státu.

Druhá kapitola bude věnována systému sociální ochrany v České republice. Ten prošel od počátku 90. let významnými změnami. Na začátku byla ochrana obyvatelstva před chudobou zajišťována pouze prostřednictvím přerozdělování příjmů. V poslední době je dávána do popředí motivační funkce systému. Zejména se jedná o aktivní snahu nezaměstnaných najít si novou práci. Zásadní změny ve směřování k motivační funkci systému přinesly zákony, které vstoupily v platnost od začátku roku 2007. Jsou jimi zákon č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu a zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi.

V následující kapitole budou popsány některé aspekty příjmové chudoby v České republice. Při komparaci států Evropské unie se pokusíme odhalit specifika úrovně a struktury chudoby v České republice. Zejména budeme sledovat možnou podobnost vývoje s dalšími postkomunistickými státy střední Evropy. Za měřítko úrovně chudoby v české společnosti nejprve vezmeme životné minimum, oficiálně používanou hranici chudoby. Pro mezinárodní komparaci bude naším zdrojem dat Eurostat, který používá k určení hranice chudoby hranici 60 % mediánu národního ekvivalentního příjmu¹

V poslední analytické části se budeme zajímat o to, jak respondentovo subjektivní hodnocení chudoby domácnosti souvisí s jeho socio-demografickými charakteristikami. Pokusíme se např. odpovědět na otázku, o kolik větší riziko subjektivní chudoby je u osoby s nižším vzděláním oproti osobám se vzděláním vyšším. Podíváme se, jak se toto riziko mění při zařazení příjmu jako vysvětlující proměnné. Pro analýzu jsou použita data z výzkumu „*Naše společnost 2006*“, který byl proveden Centrem pro výzkum veřejného mínění v říjnu roku 2006.

---

¹ 60 % příjmového mediánu je jako hranice chudoby uváděno v oficiálních publikacích Eurostatu nejčastěji. Sledují se ale i hranice např. 40 % nebo 50 % příjmového mediánu.

Kapitola 1

Problematika sledování chudoby

Chudoba je velmi komplexní a složitý pojem, a v současné době je považována za jeden z největších problémů globalizovaného světa. Evropská unie má vysoké sociální cílení a každému je zaručen minimální životní standard. Chudoba v členských zemích Evropské unie je proto rozdílná od chudoby v rozvojových zemích světa, kde lidé umírají hlady či přežívají za složitých životních podmínek. „Chudí“ Evropané přesto jsou ve složité situaci a cítí se vyřazení ze společnosti.

Chudoba znamená deprivaci jedince ve vztahu k ostatním jedincům v dané společnosti. Peter Townsend definoval chudobu jako neschopnost účastnit se společenského dění a žít na úrovni, která je v dané společnosti běžná. (Townsend 1979, citace v Mareš, 1996)

Přestože nelze srovnávat chudobu rozvojových zemí s tím, co si lidé představují pod pojmem chudoba v Evropě, i zde dochází k tomu, že chudých přibývá – na jedné straně totiž přibývá lidí s vysokými příjmy, na druhé straně ale narůstá počet lidí, které lze i přes relativně vysoké sociální standardy považovat za chudé.

Monitorování chudoby má zásadní význam pro sociální funkce státu. Na identifikaci chudých závisí efektivita rozdělování sociálních dávek. Kromě vymezení oprávněných příjemců dávek by monitorování chudoby mělo zejména vést k odhalování příčin chudoby a tím i k její prevenci.

Chudoba je strukturovaný jev, který nepostihuje všechny skupiny obyvatelstva stejnou měrou. Zcela zásadní pro úroveň chudoby u různých skupin obyvatelstva je jejich možnost uplatnění na trhu práce. Důležitou roli v omezování chudoby hraje také sociální politika státu a její zacílení na jednotlivé skupiny obyvatel. Je tu ale i širší společenský kontext. Na úroveň chudoby mají vliv například genderové stereotypy či vžitý vzorec rodinného chování. Socio-demografické charakteristiky (jednotlivé kategorie věku, pohlaví, typu domácnosti, ekonomické aktivity, vzdělání) jsou způsob, jak vymežit skupiny obyvatelstva s podobnými šancemi na trhu práce, spolu se skupiny, na které se vztahuje podobná pomoc ze strany státu a také hodnocení ze strany ostatních obyvatel.

Způsobů jak měřit a následně monitorovat chudobu je ale celá řada. Je to důsledek toho, že chudoba je do jisté míry sociální konstrukt. Vedle absolutní chudoby, jako nedostatku základních prostředků pro obživu, je možné sledovat chudobu z relativního pohledu, jako

nerovnost v distribuci příjmů, či chudobu jako subjektivní pocit nedostatku prostředků. Přijetí různých konceptů chudoby vede k různým odpovědím na otázky „kdo je chudý“ a „kolik chudých se ve společnosti nachází“.

1.1 Koncepty chudoby

Autoři studií věnovaných definováním a měřením chudoby uvádějí většinou tři základní přístupy k chudobě :

- *absolutní pojetí* chudoby - znamená „mít méně než objektivně definované absolutní minimum“
- *relativní pojetí* chudoby - znamená „ mít méně než ostatní“
- *subjektivní pojetí* chudoby - znamená „mít pocit, že s prostředky, které mám k dispozici nemohu vyjít“ (Hagenaars 1987, cit. v Forster 1994, s. 7)

Nyní popíšeme jednotlivá pojetí chudoby trochu širěji.

1.1.1 Absolutní chudoba

V základu tohoto pojetí je chudoba spojována s nedostatkem prostředků k uspokojování základních potřeb. Život pod takto stanovenou hranicí znamená přímé ohrožení života. Koncept je založen na představě o minimální životní úrovni zaručující osobě pouhé fyziologické přežití. Základní povaha chudoby se změnou životních standardů ve společnosti nemění. Chudoba byla zprvu definována vymezením základních potřeb úplně bez vztahu k sociálnímu okolí. I do absolutního pojetí se postupně ale určitý prvek relativizace dostal zásluhou teorie Amélie Sence. Staví se proti naprostému relativizování chudoby. Podle jeho názoru je nutné určit neredukovatelné absolutní jádro chudoby. Jen tak je možné odlišit chudobu od nerovnosti. Absolutní jádro je tvořeno statky, které člověk potřebuje, aby se mohl normálně podílet na společenském životě. Podstatná je možnost žít bez pocitu zahanbení, to může například zahrnovat podílení se na životě komunity či uchovávaní si sebeúcty. K uspokojení těchto potřeb jsou v různých společnostech a komunitách zapotřebí jiné absolutní prostředky. Struktura zboží je kulturně i historicky podmíněna. Absolutní uspokojení je tak závislé na relativní pozici člověka ve vztahu k druhým. (Sen 1983, cit. v Mareš 1999, s. 113)

Měření pomocí koše zboží (budget Standards)

Absolutně definované hranice chudoby jsou založeny na stanovení nákladů nutných k uspokojení základních potřeb. Berou se v úvahu většinou jen materiální potřeby – potraviny, odívání a bydlení.

Hranice většinou není vyjádřena přímým výčtem statků k uspokojení „základních potřeb“, ale pomocí nákladů nutných pro jejich uspokojení. Velikost a složení koše zboží uspokojujícího základní potřeby jsou určeny na základě odhadu kalorií nezbytných k přežití a k udržení fyzické síly. Tento odhad provádí experti (většinou najímání státem). Kritici absolutního pojetí chudoby upozorňují na rozpor mezi názorem expertů a skutečným chováním konzumentů. Kritizovány jsou ty práce expertů, kde je určování minimálního množství finančních prostředků (minimální koš zboží) omezeno jen na průměrného člověka. V návaznosti na tuto kritiku se uskutečnily pokusy vycházet při stanovení minimálního koše zboží z reálných výdajů domácností s nízkou spotřebou. Při určování minimálního koše zboží vyvstává problém diferenciací podle různých charakteristik

obyvatelstva. Základní potřeby se liší např. podle věku, pohlaví, zdravotního stavu, fyzické námahy, povolání apod. Systém příjmových hranic podle různých typů domácností se s každým novým diferencujícím znakem stává komplikovanějším. Neexistují jednoznačná pravidla pro rozhodování o tom, které diferenční znaky používat a které pomíjet. Rozhodující mohou být jak etické normy tak také politické zájmy.

Na struktuře výdajů je založena hranice chudoby v USA. Současná příjmová hranice chudoby byla zkonstruována v 60. letech. Na základě výsledků výběrového šetření o spotřebě potravin byl odhadnut průměrný podíl výdajů na potraviny. Americké ministerstvo zemědělství vypracovalo výživový plán, tzv. „economy food plan“, pro dočasný stravovací režim v případě nízkých finančních zdrojů. Minimální výživový plán je pak násoben multiplifikátorem zohledňujícím obvyklý podíl výdajů na potraviny v domácnostech. Domácnosti byly zvláště členěny podle počtu členů, pohlaví osoby v čele domácnosti a počtu dětí. Zvláštní skupina byla vytvořena také pro jedno a dvojčlenné domácnosti, seniorské domácnosti a rozlišeny byly farmářské a nefarmářské domácnosti (dnes už farmářské a nefarmářské domácnosti nejsou rozlišovány, nerozlišuje se ani pohlaví osoby v čele domácnosti). Od roku 1969 jsou hranice chudoby každoročně indexovány podle vývoje indexu spotřebitelských cen. (Mareš, 2004)

Problematické je zohlednění reálného zvyšování životní úrovně v delším období. Hranice byly navyšovány jen s růstem cen, reálná kupní síla se ale nemění. Konstrukce vychází z tehdejší situace spotřebního koše s navýšením pouze o cenový vývoj. Počet lidí spadající pod takto vymezenou hranici chudoby koreluje s celkovými recesemi v ekonomice. (Forster, 1994) Obtížné je také srovnání mezi zeměmi podle absolutních metod. V každé zemi bývají jiné definice základních potřeb.

1.1.2 Relativní koncepty

Při relativním vymezení je chudoba poměřována vůči životní úrovni dané země a bere v úvahu změny v životních standardech. Chudoba není vymezena pouze jako fyzické strádání, ale důraz je kladen také na sociální potřeby. Chudoba v rozvinutých zemích dnes není primárně stavem neuspokojení základních potřeb, ale životem na spodním žebříčku systému sociální stratifikace společnosti (ve vlastnických, konzumních a profesních vztazích). Relativní chudoba je problémem každé společnosti s příjmovou a jinou nerovností.

Ukazatele relativní chudoby

Jednou z možností jak stanovit hranici chudoby je podle příjmového rozložení ve společnosti. Hranice je stanovena jako určitý dolní percentil z distribuce příjmů (většinou jsou za chudé považovány osoby pod hranicí prvního decilu). Tato míra nic nevypovídá o celkové úrovni chudoby. Umožňuje ale srovnávat charakteristiky domácností pod touto hranicí.

Další používanou metodou je určení hranice chudoby podle podílu z průměrného nebo mediánového příjmu celé populace. Více je publikován medián příjmu, protože na medián nemají vliv odlehle hodnoty jako je tomu u průměru.

Hranice chudoby je definována jako určitý podíl z mediánu standardizovaných příjmů domácností. Standardizace vyrovnává rozdíly ve složení domácností. Slouží k tomu ekvivalenční škály (stupnice spotřebních jednotek).

Hranice chudoby běžně používaná Eurostatem (v zemích Evropské unie) je určena jako 60 % průměrného ekvivalentního příjmu jednočlenné domácnosti vymezené vztahem k střední hodnotě příjmového rozložení ve společnosti. Ekvivalenční faktory se používají z toho důvodu, že např. ve dvoučlenné domácnosti nejsou výdaje dvojnásobkem domácnosti jednočlenné, nýbrž jen 0,7 násobkem (ekvivalenční faktory pak činí: 1,0 pro prvního dospělého, 0,7 pro každého dalšího dospělého, 0,5 pro každé dítě).

1.1.3 Subjektivní přístup k chudobě

Pro účely sociální politiky, stanovení hranic nároku na sociální pomoc v sociálních programech, jsou používána měřítka absolutní či relativní. Obě dvě jsou založena na objektivním sledování chudoby. Snaží se vytvořit takový koncept chudoby, který bude aplikovatelný na co možná největší počet lidí. Opírá se o jasně definované ukazatele jako je příjem či spotřeba. Vytvořená měřítka potom stejně aplikuje u všech osob. Chudoba je chápána jako něco objektivně existujícího. V subjektivním přístupu je upozorňováno na to, že chudoba je do značné míry sociálně konstruovanou kategorií. Pocit neuspokojování základních životních potřeb je do značné míry nezávislý na reálných finančních prostředcích, které má člověk k dispozici. Podstatné je, co každý jedinec subjektivně považuje za dostatečné či nedostatečné. Významným momentem je vztah k okolí, ke komunitě, ve které jedinec žije, i porovnání s celou společností. Právě srovnávání je to, co formuje představu o stupni uspokojení potřeb a o životních možnostech. Jednotlivé vrstvy v sociální stratifikaci společnosti mají jinou strukturu potřeb a jiné představy o jejich dostatečném uspokojování.

Určující je pocit chudoby, nikoli její objektivní existence vyjádřená např. příjmovými ukazateli. Vhodnějším označením než je chudoba, je v takovémto pojetí slovo *deprivace*. To by mělo vyjadřovat rozdíl mezi očekáváním jedince a tím, čeho se mu skutečně dostává. Očekávání je závislé na socio-ekonomické skupině i konkrétním životním příběhu. Deprimován tak může být člověk i s relativně vysokými příjmy.

Problémem je značná variabilita výsledků a malá korespondence mezi „objektivním“ stavem chudoby a pocitu (deprivace z nedostatku). Ve společnosti je také možné dosáhnou mnohem většího konsenzu lidí v boji s chudobou definovanou na základě objektivních kritérií, než pro snižování chudoby vymezené stupněm deprivace lidí.

Metody měření

Existuje velké množství technik výzkumu subjektivní chudoby. Většina z nich je založena na sledování odpovědí na otázky typu „cítíte se být chudou rodinou“ (domácností, jedincem). Odpověď může být přímá, jiné výzkumy používají technik sebezařazení osoby na škále.

Na Leydenské univerzitě byla sestavena „subjektivní hranice chudoby“ (The Subjective Poverty Line – SPL). Respondentům je kladena otázka „jaký je minimální příjem, který ještě dovolí vaši rodině, za daných okolností, uspokojit její základní potřeby.“ Tato otázka je nazývána Minimum Income question (MIQ). Zjištěná hodnota může být potom porovnána se skutečným příjmem rodiny. Podmínkou spolehlivosti výsledků je, aby všichni respondenti bez problému porozuměli tomu, co je myšleno minimálním příjmem. Je otázkou, jestli tomu tak skutečně je. Většinou bývají kladeny další doplňující otázky např. : Se svými současnými příjmy vycházíte: 1. s velkými obtížemi, 2. s obtížemi, 3. s jistými obtížemi, 4. poměrně snadno, 5. snadno, 6. velmi snadno. Odpovědi jsou subjektivní, mohou být ale následně objektivizovány podle jejich variability u různých skupin obyvatelstva tříděných například podle velikosti rodiny, struktury rodiny, regionu. (Mareš, 1999)

Příkladem techniky škály je otázka „the life resources evaluation question“ (otázka hodnocení životních zdrojů).

/ „Jestliže vezmete v úvahu způsob, jak nyní žijete, můžete svoji domácnost považovat za chudou, za bohatou, nebo za něco mezi tím? K vyjádření svého pocitu můžete použít stupnice, kde 1 znamená, že svoji domácnost považujete za chudou, a hodnota 10 znamená, že ji považujete za velmi bohatou.“/

Tuto otázku používají při svých dotazníkových šetřeních Muffels a Vries, jimi konstruovanou hranici chudoby nazývají „deprivation poverty line“ (deprivační hranice chudoby).

Při interpretaci výsledků je nutné počítat s tím, že na sebezaražení osoby na škále je dáno více skutečnostmi. Vliv má vlastní uspokojení potřeb a to, jaké představy osoba o uspokojení potřeb má. Neméně podstatné je srovnávání s ostatními příslušníky společnosti. Oboje je vzájemně provázané.

Výběr mezi měřením objektivní a subjektivní chudoby by měl být založen na tom, co vlastně chceme sledovat.

1.1.4 Přímé a nepřímé koncepty měření

Chudoba může být sledována prostřednictvím dvou indikátorů – příjmů a spotřeby. Každý z nich přináší trochu jiné výsledky. Příjmy domácností vypovídají o jiných charakteristikách než spotřeba. Sledování chudoby skrze spotřebu můžeme označit jako přímé. Přímou je sledována nízká úroveň spotřeby a lépe je tak možné postihnout sociální exkluzi. Sledování chudoby prostřednictvím příjmů je označováno za nepřímé. Zajištění obživy nemusí být nutně závislé jen na peněžních příjmech. Spotřeba a uspokojení potřeb z ní plynoucí je také z větší části dána schopností člověka hospodařit s příjmy. Pokud je většina příjmů promrhána, může se i domácnost s relativně vysokými příjmy potýkat s nedostatkem potravin. Nepřímé sledování nám přináší informace o rovnosti příležitostí, zatím co přímé si všímá rovnosti výsledků.

1.1.5 Koncept sociální exkluze

Chudoba a sociální exkluze, resp. sociální vyloučení, byly v minulosti studovány jako dvě rovnocenná témata, která se vzájemně doplňovala. V současnosti bývá v mnoha pracích chudoba podřazena širšímu pojmu sociální exkluze. Tento koncept by měl zachytit všechny mechanismy, jimiž jsou jedinci či skupiny odsouváni na okraj společnosti.

Room [1999] upozorňuje přitom na pět změn v diskursu debaty o chudobě, které ji posunují ke konceptu sociální exkluze. Jedná se o:

- Přenos akcentu od finančního handicapu na jeho multidimenzionální povahu (identifikace různých nevýhod plynoucích z chudoby a jejich vzájemných vztahů).
- Přejít od statické k dynamické analýze procesů, jimiž se lidé stávají chudými či jsou v chudobě udržováni. Výsledkem sociální exkluze je deprivace, zatímco chudoba je výsledkem procesu zbídačování.
- Rozšíření úzkého soustředění se na zdroje jedince či domácnosti také na zdroje lokálních komunit (deprivace je dána nejen nedostatkem zdrojů přímo v domácnosti, ale i v komunitě – nedostatek a špatná kvalita škol, nedostupnost lékařské péče, nedostatečná veřejná doprava atd.).
- Posunutí se od soustředění se na chudobu jako problém distribuce neboli nedostatku zdrojů chudých k otázkám jejich neadekvátní sociální participace, nedostatečné integrace a bezmocnosti.
- Soustředění se na hluboké předěly mezi chudými a ostatními namísto pojetí kontinuálního charakteru nerovností.

(Room cit. v Mareš 2000, s.290)

Sociální exkluze tak má být komplexnější a zahrnovat nejen chudobu, ale i jevy chudobou vyvolané. Lze najít mnoho různých vymezení dimenzí sociální exkluze. Často se rozlišují tři základní dimenze sociální exkluze: vyloučení ekonomické, politické a sociální.

Chudoba je zejména následkem ekonomického vyloučení. Hlavně dlouhodobá nezaměstnanost je logicky důvodem ztráty finančních prostředků. Často se setkáváme také s opakovanou nezaměstnaností, kdy lidé o práci velmi rychle přicházejí, střídají tak nezaměstnanost s krátkými obdobími pracovní aktivity. Může se ale jednat i o vytlačení na sekundární pracovní trh s neperspektivními pracovními úvazky a nízkými platy. Lidé jsou pak vyloučeni nejen z určitého druhu spotřeby, ale z dlouhodobého hlediska ztrácejí možnost uchování úspor. Možnost dalšího vzdělávání a rekvalifikace se jim vzdalují. Nemohou se připravit na období finančního výpadku.

Politické vyloučení je chápáno jako ztráta možnosti nějaké skupiny obyvatel či jednotlivců ovlivňovat politické dění ve společnosti. Dochází k tomu upíráním občanských a politických práv.

Sociální vyloučení (v užším smyslu) brání lidem participovat na společenském kulturním dění. Nemohou sdílet některé sociální statusy či sociální instituce. Kulturní vyloučení je odepření práva jedince či kolektivity participovat na kultuře společnosti a sdílet její kulturní kapitál, vzdělanost i hodnoty.

1.2 Zdroje dat pro sledování chudoby v ČR

Česká republika se v posledních osmi letech přiblížila formou a množstvím statistických dat, která mohou být využita pro sledování chudoby a příjmové nerovnosti, dlouhodobým členům Evropské unie. Podstatným krokem bylo přijetí standardizovaného dotazníku „European Community Household Panel“ použitého při šetření „*Sociální situace domácností*“. To umožnilo poprvé získat data srovnatelná se všemi státy Evropské unie. V roce 2006 pak následovalo další šetření připravované podle metodiky Eurostatu poskytující srovnatelná data „*Životní podmínky 2006*“. Na rozdíl od států původní Evropské unie ale Česká republika stále ještě postrádá data v delší kontinuální řadě. Šetření „European Community Household Panel“ bylo prováděno ve státech Evropské unie každoročně od roku 1994. Taková data jsou vhodná pro sledování vývoje v jednotlivých státech i ve vzájemných rozdílech mezi státy. V České republice je sledování vývoje velmi omezeno. V některých údajích a otázkách je možné také srovnávat s daty z Mikrocenzů. Zde se také sleduje úroveň příjmů domácností a následně se dá počítat podíl obyvatelstva pod hranicí chudoby jako určitého podílu příjmového mediánu nebo pod hranicí životního minima. Srovnatelná je i většina charakteristik domácností, to znamená sledování podílu určitých typů domácností pod hranicí chudoby. Mnoho otázek v Mikrocensu ale chybí, např. vybavenost bytů a domácností, subjektivní hodnocení životních podmínek domácností. Poslední Mikrocensus byl ale dělán v roce 2002, tedy časově velmi blízko šetření „*Sociální situace domácností*“ a předposlední v roce 1996, z kterého ale nejsou běžně dostupná data v elektronické verzi.

1.2.2 ECHP - European Community Household Panel a EU-SILC

V roce 2001 uskutečnil Český statistický úřad zcela nové jednorázové šetření „*Sociální situace domácností*“. Toto šetření bylo založeno na otázkách z velké části převzatých z „European Community Household Panel“ (ECHP). Šetření se tak stalo součástí evropského statistického systému koordinovaného Eurostatem. ECHP bylo založeno na standardizovaném dotazníku, který je předkládán každoročně reprezentativnímu panelu domácností a jedinců ve všech zemích EU. Tento výzkum má velmi široký záběr co se týče oblastí, které jsou prostřednictvím indikátorů sledovány. Kromě příjmů domácností se zjišťuje finanční náročnost, způsob a kvalita bydlení; vybavení domácnosti předměty dlouhodobého užívání; pracovní, zdravotní podmínky života osob a další. Výzkum se snaží postihnout chudobu nejen jako materiální nedostatek, ale také jako sociální exkluzi (vyloučení). Sledovány jsou jak objektivní, tak také subjektivní názory členů domácností na jejich finanční situaci a postavení ve společnosti.

Problémem, se kterým se potýkal Mikrocensus a ještě ve větší míře šetření sociální situace domácností, byl vliv non-response². V Mikrocenzu 2002 zůstalo nevyšetřeno 28,2 % domácností. Vliv non-response je natolik významný, že nedovoluje pro přepočítání údajů na celou populaci použít jednoduchý postup založený na převážení dat z výběrového souboru koeficienty, které vznikají

---

² Domácnosti, ve kterých nebyl nikdo zastihnut; domácnosti, které odmítly spolupracovat (poskytnout údaje)

jako podíly skutečného počtu obyvatel a počtu obyvatel zjištěného šetřením v každém kraji. Takto přepočtená data vedou k vychýlení výsledných přepočtených údajů, zejména pak ke zkreslení demografických charakteristik i sociální struktury domácností. K výpočtu přepočítacích koeficientů byla použita iterační metoda kalibrace vah, která minimalizuje rozdíl mezi známými (resp. odhadnutými) a z výběru přepočítanými hodnotami zvolených charakteristik. Jelikož výběrovou jednotkou je byt, byly přepočtové koeficienty konstruovány pro bytové domácnosti a posléze přiřazeny hospodařícím domácnostem a osobám v nich. Takto konstruovaný přepočet úspěšně odstraňuje vliv non-response, tzn. zkreslení vzniklé z rozdílného složení domácností, jež nebyly vyšetřeny. Napravuje především demografickou a sociální strukturu, s tím však současně eliminuje i související deformaci příjmových ukazatelů ve výběrovém souboru. (Kuchařová, 2004) EU, potažmo Eurostat se ale rozhodl tuto verzi výzkumu rokem 2001 ukončit a nahradit šetřením pod novým názvem EU-SILC. Otázky z ECHP ale zůstaly zachovány, takže čísla zůstanou i nadále srovnatelná. Panel v EU-SILC by se měl rozdělit na dva. První bude zaměřen na transverzální data a druhý z nich by měl být věnován longitudinálním datům. Určitá část respondentů bude stále obměňována vedle toho by měl ale zůstat podsoubor respondentů, kteří zůstanou a budou sledováni dlouhodobě. Národní modul šetření EU-SILC v České republice byl proveden v roce 2006. Šetření bylo nazváno „*Životní podmínky 2006*“ a jeho předmětem je, stejně jako u ECHP, finanční situace domácností, kvalita bydlení a další životní podmínky

Data z EU-SILC mohou poskytnout o chudobě v České republice mnoho informací. Bohužel publikací využívajících tento datový zdroj není mnoho, je to zřejmě částečně dáno i velmi těžkou dostupností jiné formy dat než je přímo publikovaná na stránkách ČSÚ. Stojí za tím velký důraz na ochranu osobních údajů. I získání části dat, která není v rozporu s ochranou osobních údajů stojí nemalé finanční náklady.

1.2.3. Mikrocensus

Mikrocensus je jednorázovým výběrovým šetřením (poslední se uskutečnil roku 2003, peněžní příjmy zjišťované za rok 2002). Je zaměřen na zjištění úrovně a struktury příjmů a jejich diferenciací podle sociálně demografických charakteristik domácností a jejich členů. Domácnosti jsou zařazovány metodou dvoustupňového náhodného výběru. Oporou výběru je registr sčítacích obvodů. Rozsah vzorku činí zhruba 0,25 % domácností v České republice. Údaje jsou publikovány za společně hospodařící domácnosti (nejmenší ekonomickou jednotkou). Data jsou sbírána prostřednictvím tazatelské sítě. Tazatel se nejprve snaží zjistit základní charakteristiky domácnosti – jméno a příjmení členů domácnosti, rok narození, rodinný stav apod., dále vztah k uživateli bytu, společné hospodaření s jinými osobami bydlícími v bytě, příp. důvod a délka jejich nepřítomnosti v bytě ve sledovaném roce. Tyto údaje jsou zapisovány do dotazníku A. Do dotazníku B se zaznamenají příjmy domácnosti - sebezajištění domácnosti do intervalu, kterému odpovídal její čistý měsíční peněžní příjem, přesuny příjmů a výdajů mezi domácnostmi a osobami, které nebydlí společně, spotřeba produkce z vlastního hospodářství nebo podniku. Poslední dotazník C se týká osob ekonomicky aktivních. Byl zjišťován druh zaměstnání (profese), odvětví

ekonomické činnosti zaměstnavatele, odhad průměrné pracovní doby. Příjmy byly podrobněji členěny. V posledním mikrocenzu nebyly zařazeny otázky na vybavenost bytu, vybavenost domácnosti či předměty dlouhodobé spotřeby. Důvodem byla snaha omezit zátěž domácnosti při šetření. (Kuchařová, 2004)

Údaje získané v mikrocenzu bývají velmi přesné, vyznačují se velkou spolehlivostí. Velikost souboru umožňuje zpracování údajů za velmi podrobné třídění domácností.

1.2.4. Statistika rodinných účtů

Cílem statistiky rodinných účtů je sledování hospodaření soukromých domácností. Evidovány jsou všechny jejich peněžní i naturální příjmy a výdaje. Údaje jsou získávány většinou celoročně vedením zpravodajského deníku, kam jsou zapisovány příjmy a výdaje pokud možno všemi členy domácnosti. Tato metoda umožňuje získat velmi podrobné údaje o všech složkách příjmů a výdajů.³ Využití statistiky rodinných účtů je ale pro účel analýzy chudoby poněkud omezený. Domácnosti jsou vybírány kvótně. Jedním z výběrových kvótních znaků je i příjem domácnosti. Takovýto soubor není vhodný pro výpočet strukturálních charakteristik jako je podíl domácností s příjmy pod určitou hranicí. Do určité míry (s přihlédnutím k velikosti souboru), můžeme ze statistiky rodinných účtů využít pro analýzu chudoby informace o spotřebním chování domácností s určitou výší příjmů. Je možné kupříkladu sledovat jak se se svou situací vyrovnávají ve spotřebním chování domácnosti s nízkými příjmy. Pro účely analýzy souboru domácností s nízkými příjmy je vytvořen doplňující soubor (rovněž vybírán kvótně). Do tohoto souboru jsou vybrány rodiny s dětmi s minimálními příjmy. Jejich počet v původním vzorku by byl příliš malý a samostatné zpracování by bylo nereprezentativní. Některé domácnosti zůstávají ve sledovaném souboru domácností déle než jeden rok. Informace o jejich výdajích a příjmech mohou být zajímavé pro sledování vlivu dlouhodobého nedostatku příjmů. Bohužel se jejich počet s narůstajícím časovým obdobím stále snižuje.

---

³ Jiným způsobem získávání dat je metoda jednorázového dotazování. Tato metoda je finančně méně náročná, ale velmi nespolehlivá při zjišťování drobných výdajů (např. na potraviny). Dobré výsledky přináší kombinování metod vedení zápisového deníku a jednorázového rozhovoru.

Kapitola 2

System sociální ochrany v české republice po roce 1989

Přechod od centrálně řízené ekonomiky k ekonomice tržní byl spojen s obavami, jaké s sebou přinese sociální důsledky včetně problému chudoby. Nejistota především plynula z cenové liberalizace, která s sebou nesla rizika hlubokého poklesu reálné hodnoty příjmu a úspor. Došlo by tak k propadu velké části obyvatelstva do chudoby. Z toho důvodu byla vedle ekonomické reformy vypracována také reforma sociální. V roce 1991 dostal koncept záchranné sociální sítě podobu vládního dokumentu také na základě intervencí Světové banky. Doposud je jedinou oficiální realizovanou strategií sociální politiky po roce 1989. Cílem je sociální ochrana obyvatelstva před chudobou při ztrátě zaměstnání a také podpora sociálně zranitelných skupin obyvatelstva. Záchranná sociální síť vytyčila následující priority:

- přispět k vytváření nových pracovních příležitostí a k urychlenému návratu pracovní síly na trh práce;
- uchovat nebo zvýšit schopnost pracovní síly vstoupit na trh práce (rekvalifikaci, sociální zajištění)
- poskytnout zajištění lidem starým, invalidním a těm, pro které nebudou účinná předcházející dvě opatření záchranné sociální sítě

K zabezpečení priorit záchranné sociální sítě byla roku 1991 přijata opatření v rámci:

- politiky zaměstnanosti formou aktivních opatření trhu práce a dávek v nezaměstnanosti
- sociální péče formou dávek vyplácených na základě zákona o sociální potřebnosti

Dávky, které měly za úkol chránit obyvatelstvo před chudobou začaly být vypláceny ze systému sociálního pojištění (dávky v nezaměstnanosti) a ze systému sociální pomoci pocházely dávky sociální péče vyplácené na základě zákona o sociální potřebnosti.

V polovině 90 let byly navrženy tři pilíře sociálního zabezpečení: sociální pojištění, sociální pomoc a státní sociální podpora.⁴ Sociální podpora se zaměřila na nízkopříjmové rodiny. Bývají označovány jako dávky s „chudinským prvkem“. (Kotýnková, 2007)

---

⁴ Ukotvení v zákonech:

Kritériem pro určení sociálně potřebných domácností bylo ustanoveno životní minimum jako minimální společensky uznávaná hranice peněžních příjmů k zajištění výživy, osobních potřeb a nákladů na bydlení.

2.1 Dávky v nezaměstnanosti

Dávky v nezaměstnanosti, součást pasivní politiky zaměstnanosti, prošly mnoha změnami. Měnila se délka vyplácení a také sazba pro výpočet výše dávky.

Od roku 1991 bylo vypláceno hmotné zabezpečení po jeden rok, v první polovině roku to bylo 60% průměrného výdělku⁵, v druhé polovině 50 % výdělku. Při rekvalifikaci se hodnota zvýšila na 70 % výdělku.

Od roku 1992 se zkrátila doba podpory na 6 měsíců a byla stanovena maximální výše hmotné podpory v nezaměstnanost na 1,5 násobku životního minima jednotlivce (při rekvalifikaci 1,8).

Od roku 1998 náleželo pro první tři měsíce 50 % a v dalších třech měsících 40 % výdělku (při rekvalifikaci 60 %).

Od října 1999 se maximální výše zvedla na 2,5 násobku životního minima (při rekvalifikaci na 2,8)

Od října 2004 je doba vyplácení podpory v nezaměstnanosti diferencovaná podle věku. Do 50 let věku je to 6 měsíců, v rozmezí od 50 do 55 trvá 9 měsíců a nad 55 let činí 12 měsíců. Podpora od 4 do 6 měsíce se zvedla ze 40 % na 45 %.

Od roku 2007 se maximální výše odvíjí od výše průměrné mzdy v národním hospodářství v 1. až 3. čtvrtletí předcházejícího roku. Bez rekvalifikace činí maximální podpora v nezaměstnanost 0,58 násobku průměrné mzdy, při rekvalifikaci 0,65 násobku.

Nárok na dávku má osoba, která byla zaměstnaná (odváděla pojistné) alespoň 12 měsíců v předcházejících 3 letech.⁶

2.2 Dávky státní sociální podpory

Dávky státní sociální podpory byly zavedeny ve dvou krocích. Dávky původně plošné se od ledna roku 1996 rozdělili na dávky vyplácené plošně i nadále a dávky testované. Mezi plošně vyplácené dávky patřil rodičovský příspěvek, dávky pěstounské péče, porodné, pohřebné a zaopatřovací příspěvek⁷. Plošné dávky měly být zejména zaměřeny na rodiny s dětmi a podporovat solidaritu

---

zákon č 1/1991 Sb., o zaměstnanosti – vymezena oblast aktivní a pasivní politiky zaměstnanosti, stanovena pravidla pro výplatu dávek v nezaměstnanosti

zákon č. 463/1991 Sb., o životním minimu – kritérium pro určení sociálně potřebných domácností

zákon č. 482/1991 sb., o sociální potřebnosti – pravidla pro výplatu dávek sociální péče z důvodu sociální potřebnosti

⁵ průměrný měsíční čistý výdělek v předchozím zaměstnání

⁶ do doby se počítají i některé formy osobní péče o jinou osobu (dítě do 4 let, bezmocná osoba), 6 měsíců přípravy na budoucí povolání

⁷ zaopatřovací příspěvek zanikl profesionalizací armády k 1.1. 2004

mezi rodinami bez nezaopatřeného dítěte a rodinami s nezaopatřeným dítětem. Mezi testované dávky se zařadil příspěvek na dítě, sociální příplatek, příspěvek na dopravu⁸ a příspěvek na bydlení. Dávky příjmově testované měly vyjadřovat princip solidarity mezi rodinami bohatými a chudými.

2.2.1 Sociální příplatek

Sociální příplatek je dávkou, která je vyplácena pouze nízkopříjmovým rodinám s dětmi. Je tedy vázán jak na péči o nezaopatřené dítě tak také na výši čistého příjmu rodiny v předcházejícím čtvrtletí. Podle výše příjmu se dávka také diferencuje: se zvyšujícím se příjmem rodiny se postupně příplatek snižuje. Zohledňuje se také příprava dítěte na budoucí povolání, zdravotní postižení dítěte nebo rodiče, osamělost rodiče.

Od 1.1. 1996 byly podmínkou pro splnění nároku na dávku péče alespoň o jedno nezaopatřené dítě a příjem v rodině do 1,6 násobku životního minima rodiny.

Od 1.1. roku 2007 se změnila konstrukce životního minima. Z toho důvodu se pro přibližné zachování nároků na dávky a jejich výši změnila i maximální hranice příjmů ve vztahu k životnímu minimu rodiny z 1,6 násobku na 2,2 násobku životního minima.

Od 1.1. 2008 byla v rámci snahy „o stabilizaci veřejných rozpočtů“ snížena hranice z 2,2 násobku na 2 násobek. Znamená to tedy zmenšení okruhu rodin, které mají na dávku nárok.

2.2.2 Přídavek na dítě

Přídavek na dítě se od roku 1996 stal příjmově testovanou dávkou. Dávka závisí jak na příjmu rodiny tak na věku dítěte. Až do konce roku 2007 byla výše přídavku na dítě přímo navázána na životní minimum. Poměr příjmů rodiny a životního minima spolu s věkem dítěte rozhodoval o jeho hodnotě. Spolu s valorizací životního minima docházelo také automaticky k valorizaci dávek úpravou hranic.

Tab. 1. Výše přídavku na dítě od 1.1. 2008, (v Kč za měsíc)

Věk nezaopatřeného dítěte	Výše měsíčního přídavku na dítě
do 6 let	500
od 6 do 15 let	610
od 15 do 26 let	700

Zdroj: MPSV

Od 1.1. 2008 přestal být přídavek na dítě přímo navázán na životní minimum a tím také přerušena jeho automatická valorizace. Přídavek na dítě nadále dostávají rodiny s příjmem do 2,4 násobku životního minima. Hodnota přídavku se liší ale už jen podle věku dítěte.

⁸ příspěvek na dopravu zanikl 30.5. 2004

2.3 Dávky poskytované z důvodu sociální potřeby

Na základě zákona o sociální potřebnosti z roku 1991 začaly být vypláceny dávky sociální péče určené domácnostem, jejichž příjem nestačil k zajištění výživy, osobních potřeb a nákladů na bydlení stanovené podle životního minima. Tento zákon o sociální potřebnosti platil až do konce roku 2006. Dle tohoto zákona platí, že „občan nebo společně posuzované osoby v domácnosti se považují za sociálně potřebné, jestliže jejich příjem nedosahuje částek životního minima a nemohou si tento příjem zvýšit vzhledem k svému věku, zdravotnímu stavu nebo z jiných vážných důvodů vlastním přičiněním“.

Zvýšením příjmu vlastním přičiněním se myslí zvýšení příjmu:

- vlastní prací
- řádným uplatněním zákonných nároků a pohledávek, (zejména nároku na dávky nemocenského pojištění, dávky důchodového zabezpečení, dávky státní sociální podpory
- prodejem nebo jiným využitím vlastního majetku

Dávky byly vypláceny buď opakovaně nebo jednorázově. Přihlíženo bylo k výši životního minima a příjmu žadatele včetně jeho majetkových poměrů. Dávka byla většinou vyměřena ve výši rozdílu mezi příjmem žadatele a částkou jeho životního minima.

Od 1.1. 2007 vešel v platnost nový zákon o hmotné nouzi. Dávky sociální péče z důvodu sociální potřebnosti byly nahrazeny *dávkami v hmotné nouzi*, které se opírají o nově stanovené životní minimum a také minimum existenční.

2.4 Životní minimum

K významné změně došlo přijetím zákona č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu. Při zjišťování nároků na sociální dávky se začalo vycházet jak z životního minima tak také z minima existenčního. Byla tak vytvořena dvouúrovňová hranice chudoby. Cílem by měla být větší stimulace nezaměstnaných k vyhledávání práce.

Právě z důvodu motivačního byla podrobena původní verze konstrukce životního minima z roku 1991. Po úpravě životní minimum od roku 1991 tvořily dvě části.

- částky potřebné k zajištění výživy a ostatních základních osobních potřeb jednotlivých členů domácnosti (potraviny, ošacení, hygiena, vzdělání, zdraví, doprava, výrobky krátkodobé spotřeby)
podle věku osoby (pět úrovní)
- částky k úhradě nezbytných společných nákladů na domácnost
výdaje na bydlení, vytápění, spotřebu vody, výrobky dlouhodobé spotřeby
podle počtu členů v domácnosti (4 úrovně)

Ke změně vedla hlavně zvýšení cen v oblasti bydlení, nájemného, cen nájemného a energií a cen základních osobních potřeb. Výdaje spojené s bydlením byly většinou příjemci dávek hrazena

z velké části i prostředky určenými na uspokojování základních osobních potřeb. Konstrukce a vyváženost složek životního minima přestaly odpovídat reálné situaci.

Zákonem přijatým v roce 2006 bylo nově *životní minimum* definováno jako minimální společensky uznávaná hranice peněžních příjmů k zajištění výživy a ostatních základních potřeb. Za *existenční minimum* je považována minimální hranice peněžních příjmů, která je nezbytná k zajištění výživy a ostatních osobních potřeb na úrovni umožňující přežití.

Ani jedna hranice nezahrnuje nezbytné náklady na bydlení. Z důvodu zohlednění regionálních rozdílů jsou tyto náklady odděleně zahrnuty v příspěvku na bydlení na základě zákona č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi poskytováním doplatku na bydlení.

Částky životního minima jsou stanoveny v závislosti na typu domácnosti. Základní částkou, od které se ostatní odvíjejí, je ta pro domácnost jednotlivce (od 1.1. 2007 – 3126 Kč). Pro domácnosti s dvěma a více společně posuzovanými osobami je životní minimum odstupňováno podle počtu osob. Nejdříve jsou posuzovány dospělé osoby, které nejsou nezaopatřenými dětmi, a o té následují nezaopatřené děti. Pořadí osob je u dětí dále odstupňováno podle věku od nejstarší po nejmladší osobu.

Tab. 2. Životní minimum platné od 1.1. 2007 (v Kč za měsíc)

	Životní minimum člena domácnosti
Jednotlivec	3126
První dospělá osoba v domácnosti	2880
Každá další dospělá osoba	2600
Nezaopatřené dítě	
do 6 let	1600
6 až 15 let	1960
15 až 26 let	2250

Zdroj: MPSV

Jednotlivé úrovně odstupňování výše dávek podle počtu členů domácnosti by měly odpovídat úsporám ze společného hospodaření domácnosti. Stanovení jednotlivých částek vychází z výživových norem podle lékařských doporučení. Dále potom podle nezbytných spotřebních vydání domácností s nízkými příjmy, o kterých máme informaci ze statistik rodinných účtů.

Tab. 3. Příklady životního minima pro různé typy domácností platné od 1.1. 2007 (v Kč za měsíc)

Typ domácnosti	Životní minimum domácnosti
jednotlivec	3126
2 dospělí	$2880 + 2\ 600 = \mathbf{5\ 480}$
1 dospělý, 1 dítě ve věku 5 let	$2\ 880 + 1\ 600 = \mathbf{4\ 480}$
2 dospělí, 1 dítě ve věku 5 let	$2\ 880 + 2\ 600 + 1\ 600 = \mathbf{7\ 080}$
2 dospělí, 2 děti ve věku 8 a 16 let	$2\ 880 + 2\ 600 + 1960 + 2250 = \mathbf{9\ 690}$
2 dospělí, 3 děti ve věku 5, 8 a 16 let	$2\ 880 + 2\ 600 + 1\ 600 + 1960 + 2250 = \mathbf{11\ 290}$

Zdroj: MPSV

Takto nově konstruované životní minimum zvýšilo ochranu domácností s malým počtem členů a naopak oslabilo ochranu vícečlenných domácností. Počítá tedy ve větším měřítku s úsporami ze společného hospodaření.

2.5 Existenční minimum

Existenční minimum je minimální úroveň prostředků pro potřebné. Pokrývá jen nejnütnější základní potřeby nutné k lidsky důstojnému životu. Pokrývá výdaje jen na potravu zajišťující lékařsky doporučené výživové dávky, minimální výdaje na ochranu zdraví, osobní hygienu a odívání. Nepočítá se zde ale na rozdíl od životního minima např. se vzděláním nebo výrobky krátkodobé spotřeby. Je to nejnižší úroveň příjmů na níž skončí osoby, které neprojevují snahu či ochotu dostat se ze špatné ekonomické a sociální situace, přestože k tomu mají předpoklady. Tato nejnižší stanovená úroveň dávek by měla motivovat zejména osoby dlouhodobě nezaměstnané k větší osobní snaze a aktivitě si vyhledat nové pracovní místo.

Měla by to být obrana proti zneužívání systému sociálních dávek.

Valorizace životního a existenčního minima je vázána na růst indexu spotřebitelských cen (při nárůstu o 5 %), který vyjadřuje zvyšování nákladů na výživu a ostatní základní osobní potřeby.

2.6 Pomoc v hmotné nouzi

S platností od 1.1. 2007 byl zrušen zákon č. 482/1991 Sb., o sociální potřebnosti a byl nahrazen zákonem č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi. Jeho hlavním cílem je vytvoření systému pomoci osobám s nedostatečným příjmem a přitom je motivovat k vlastní snaze se dostat ze závislosti na sociálních dávkách.

Mezi dávky v hmotné nouzi patří:

- příspěvek na živobytí
- doplatek na bydlení
- mimořádná okamžitá pomoc

Osoba se nachází v hmotné nouzi, jestliže její příjem a příjem společně posuzovaných osob:

- a) po odečtení přiměřených nákladů na bydlení nedosahuje částky živobytí, přičemž si nemůže tento příjem zvýšit vzhledem ke svému věku, zdravotnímu stavu nebo z jiných vážných důvodů vlastním přičiněním a zabezpečení jejich základních životních podmínek je tak vážně ohrožen, nebo
- b) dosahuje sám nebo spolu s příspěvkem na živobytí částek živobytí, ale nepostačuje k zabezpečení odůvodněných nákladů na bydlení a služby s bydlením bezprostředně spojené

- c) Osoba se považuje za osobu v hmotné nouzi též, jestliže nesplňuje podmínky uvedené v předchozím, avšak s přihlédnutím k jejím příjmům, celkovým sociálním a majetkovým poměrům jí hrozí vážná újma na zdraví.
- d) Za osobu v hmotné nouzi může orgán pomoci v hmotné nouzi považovat též osobu, kterou postihne vážná mimořádná událost a její celkové sociální a majetkové poměry jsou takové, že jí neumožňují překonat nepříznivou situaci vlastními silami; vážnou mimořádnou událostí se rozumí zejména živelní pohroma (například povodeň, vichřice a vyšší stupně větrné pohromy, zemětřesení), požár nebo jiná destruktivní událost, ekologická nebo průmyslová havárie.
- e) Za osobu v hmotné nouzi může být též považována osoba nacházející se v životní situaci, kdy např. hrozí sociální vyloučení u osoby propuštěné z výkonu trestu, z léčení chorobných závislostí, dále při nedostatku prostředků na základní vybavení bytu a v dalších speciálních případech

2.3.3.1 Příspěvek na živobytí

Osoba v hmotné nouzi má nárok na příspěvek na živobytí. Ve stavu hmotné nouze se nachází, pokud příjem její nebo příjem všech společně posuzovaných osob po odečtení přiměřených nákladů na bydlení nedosahuje částky živobytí. Zvýhodnění by měli být ti, kdo se snaží vykonávat i hůře placenou práci před těmi, kdo jen pobírají dávky v hmotné nouzi a nemají snahu si najít novou práci. Proto se také příjem z výdělečné činnosti započítává jen 70 %. Část příjmu z podpory v nezaměstnanosti, z nemocenského pojištění a podpory při rekvalifikaci se započítává z 80 %. Všechny ostatní příjmy (dle zákona o životním a existenčním minimu) se berou v plné výši 100 %. Částka živobytí je stanovena pro každou osobu individuálně, a to na základě hodnocení její snahy a možností. Pro stanovení živobytí rodiny se jednotlivé částky živobytí osob sčítají. Částka živobytí se odvíjí od částek životního a existenčního minima. Částka živobytí u osoby, která není zaměstnaná nebo jinak výdělečně činná po dobu delší než 12 měsíců, činí částku existenčního minimum. Toto neplatí u osoby, která dosáhla věku 55 let nebo je poživitelem částečného invalidního důchodu nebo je rodičem osobně pečujícím o dítě ve věku do 12 let. Výše příspěvku na živobytí se stanovuje jako rozdíl mezi živobytím osoby či rodiny a jejich příjmem, od kterého se odečtou přiměřené náklady na bydlení. (Přiměřené náklady na bydlení jsou náklady na bydlení, maximálně však do výše 30 % a v Praze 35 % příjmu osoby či rodiny).

Částka živobytí osoby se pohybuje mezi existenčním minimem (dolní hranice) a životním minimem podle toho, jak je hodnocena snaha osoby o zvýšení příjmu vlastním přičiněním např. vlastní prací, řádným uplatněním nároků a pohledávek, prodejem nebo jiným využitím majetku. Pokud je osoba nezaměstnaná, měla by být řádně přihlášená na úřadu práce a aktivně práci vyhledávat, uplatňovat nárok na dávky státní sociální podpory, podpory v nezaměstnanosti, nemocenského a důchodového pojištění.

Základem živobytí je existenční minimum, dále se částka zvyšuje následovně:

- Pokud osoba pracuje, čímž prokazuje snahu o zvýšení příjmu vlastní prací, zvyšuje se částka existenčního minima o polovinu rozdílu mezi životním a existenčním minimem, tedy $+ \frac{1}{2}$ (ŽM-EM)
- Uchazeč o zaměstnání je registrován na úřadu práce, náleží mu $+ 30 \%$ (ŽM-EM). Pokud ještě projevuje další iniciativu využíváním agentur práce, vyhledáváním nabídek prostřednictvím internetu atd., dostává dalších 20% (ŽM-EM).
- Pokud se prokáže, že osoba již nemá žádné pohledávky, které by mohla uplatnit pro zvýšení příjmu, náleží jí $+20 \%$ (ŽM-EM)
- Všem osobám v hmotné nouzi náleží po první 3 měsíce příspěvek na živobytí zvýšený o 30% (ŽM-EM). Pro splnění podmínek pobírání dávky nelze využít majetek osoby ke zvýšení příjmu. Po uplynutí 3 měsíců je tato podmínka kontrolována.

U osob starších 65 let, osob plně invalidních, rodičů pečujících o děti do 4 let se snaha o zvýšení příjmu vlastní prací neposuzuje a náleží jim jednotně zvýšení o polovinu rozdílu mezi životním a existenčním minimem. Hodnota živobytí u nezaopatřeného dítěte je vždy ve výši životního minima.

2.3.3.2 Příspěvek na bydlení

V nově definovaném příspěvku na bydlení se vychází z toho, že každá domácnost může dát určitou část svých příjmů na bydlení. Tato část příjmu je označena jako „přiměřené náklady na bydlení“. Jejich maximální hranice je stanovena na 30% příjmu osoby (společně posuzovaných osob) s výjimkou Prahy, kde je maximální hranice přiměřených nákladů na bydlení 35% příjmu. Příspěvek na bydlení je pro ty domácnosti, jejichž skutečné náklady na bydlení jsou tak vysoké, že na jejich pokrytí 30% jejich příjmu (přiměřené náklady) nestačí.

Tab. 4. Normativní náklady na bydlení v nájemném bytu, (v Kč za měsíc)

Počet osob v rodině	Velikost obce				
	Praha	nad 100 000	50 000 - 99 900	10 000 - 49 999	do 9 900
1	3 339	2 893	2 659	2 518	2 460
2	4 926	4 233	3 913	3 721	3 640
3	6 764	5 858	5 440	5 188	5 083
4 a více	8 545	7 453	6 948	6 644	6 517

Zdroj: MPSV

Tab. 5. Normativní náklady na bydlení v družstevním bytu nebo bytu vlastníků, (v Kč za měsíc)

Počet osob v rodině	Velikost obce				
	Praha	nad 100 000	50 000 - 99 900	10 000 - 49 999	do 9 900
1	2 236	2 236	2 236	2 236	2 236
2	3 362	3 362	3 362	3 362	3 362
3	4 730	4 730	4 730	4 730	4 730
4 a více	5 978	5 978	5 978	5 978	5 978

Zdroj: MPSV

Výše příspěvku na bydlení je limitována tzv. normativními náklady stanovenými zákonem č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře (viz Tab. 4 a 5). Ty jsou stanoveny podle počtu osob v domácnosti a podle velikosti obce. Výše nákladů je určena odlišně pro nájemné byty a družstevní byty. Maximální příspěvek na bydlení je dán rozdílem mezi normativními náklady a přiměřenými náklady na bydlení. Přiměřené náklady vypočteme vynásobením příjmu rodiny koeficientem 0,3 (resp. 0,35 na území Prahy). Nárok na příspěvek na bydlení má vlastník nebo nájemce bytu, který je v bytě hlášen k trvalému pobytu.

2.3.3.3 Doplatek na bydlení

Výše doplatku na bydlení je stanovena tak, aby po zaplacení odůvodněných nákladů na bydlení (tj. nájmu, služeb s bydlením spojených a nákladů za dodávky energií) zůstala osobě či rodině částka živobytí. Je tedy určena osobám, kterým příjem po zaplacení odůvodněných nákladů na bydlení nestačí na pokrytí živobytí. Doplatek mohou dostat osoby, které mají nárok na příspěvek na bydlení a na příspěvek na živobytí. Osoba by neměla odmítat možnost cenově přiměřenějšího bydlení. To se netýká osob pobírajících starobní důchod a osob nad 65 let.

Závěrem

Systém sociální ochrany byl původně zaměřen na čistě ochrannou funkci přerozdělováním příjmů. Postupně se začíná klást důraz také na jeho motivační funkci. Změna konstrukce životního minima má vést k zvýšení stimulace nezaměstnaných k vyhledávání práce.

Nově konstruované životní minimum zvýšilo ochranu domácností s malým počtem členů a naopak oslabilo ochranu vícečlenných domácností. Počítá ve větším měřítku s úsporami ze společného hospodaření.

Kapitola 3

Příjmová chudoba v České republice a její srovnání s dalšími státy Evropské unie

V úvodní kapitole byla nastíněna složitost sledování a měření chudoby. V následné kapitole budou použity jen některé z možných přístupů měření chudoby. Na jejich základě popíšeme vybrané aspekty chudoby v České republice. Abychom odhalili specifika České republiky, použijeme komparaci se státy Evropské unie. Zejména budeme sledovat možnou podobnost vývoje s dalšími postkomunistickými státy střední Evropy. Nejprve k charakterizování chudoby v České republice využijeme jako měřítko životní minimum, oficiálně používanou hranici chudoby. Životní minimum můžeme označit za ukazatel absolutní chudoby. Pro mezinárodní srovnání je využíván ukazatel relativní úrovně chudoby vycházející z míry příjmové nerovnosti: relativní riziko chudoby (60 % mediánu národního ekvivalentního příjmu).

K analýze byla použita data ze šetření *Příjmy a životní podmínky domácností ČR za rok 2006*. Podobná šetření se konají ve všech státech Evropské unie. Data jsou poté shromážděna Eurostatem, který také v databázi na webových stránkách umožňuje přístup k těm nejdůležitějším. Databáze Eurostatu posloužila jako zdroj dat k mezinárodnímu srovnání.

3.1 Celková úroveň chudoby v České republice ve vztahu k životnímu minimu

V ČR se jako oficiální hranice chudoby a také jako východisko při posuzování sociální potřebnosti domácností a osob používá životní minimum. Životní minimum je definováno jako minimální společensky uznávaná hranice peněžních příjmů k zajištění výživy a ostatních základních potřeb. Tento ukazatel může být označován za ukazatel absolutní chudoby. V roce 2006 pod hranicí životního minima žilo 2,5 %, tj. 101 tis. českých domácností. Nejvyšší počet domácností (1 mil. 72 tisíc, 27 %) se nachází v intervalu mezi 2,0 až 2,49 násobku životního minima a shodný podíl domácností patří do pásma s příjmy přesahujícími trojnásobek jejich životního minima. Znamená to výrazný posun domácností směrem k vyšším násobkům životního minima od roku 2001. V tomto roce se nejvíce domácností (31 %) nacházelo na úrovni mezi 1,50 až 1,99 násobku jejich životního minima. Téměř 1/2 domácností nedosahovala ani dvojnásobku životního minima. Podle šetření z roku 2006 se tento poměr snížil skoro o 1/3. Pod dvojnásobkem životního minima se pohybovalo 31 % domácností. Z tohoto hlediska můžeme mluvit o snižující se chudobě českých domácností jako celku. Je to způsobeno nesrovnatelně vyšším růstem mezd oproti tomu, jak se zvyšovala částka životního minima. Např. u jednotlivce vzrostlo životní minimum za 5 let o 7,8 %, u domácností dvou

dospělých a dvou dětí o 5,8 %. Průměrná mzda došla na částku přibližně o 37 % vyšší než před 5ti lety.

Je nutné se ale podívat na vývoj chudoby nejen u českých domácností jako celku. Hloubka chudoby podle hranice životního minima se liší podle typů domácnosti a charakteristiky osoby v jejím čele.

Jasně nejvyšší incidenci chudoby najdeme u domácností s nezaměstnanou osobou v čele. Z takových domácností žije 31 % pod hranicí životního minima. Přitom vzhledem k roku 2001 se chudoba domácností s nezaměstnanou osobou prohloubila o ¼. Přestože se předpokládá postupný přesun determinant chudob v české společnosti oblasti rodinné struktury do oblasti postavení na trhu práce: tzv. „stará demografická chudoba“ je nahrazena tzv. „novou chudobou“, faktor poměru počtu ekonomicky aktivních osob a závislých osob je stále velmi silný. „V období socialismu měly faktory ovlivňující příjem domácnosti demografický charakter, tj. hlavním prediktorem distribuce příjmů domácností byl počet ekonomicky aktivních členů a u distribuce příjmů na osobu počet závislých dětí. To znamená, že finanční pozice domácnosti nevycházela tolik ze socio-ekonomického statusu osob, ale byla závislá na poměru ekonomicky aktivních a závislých členů. Tento „demografický model“ se postupně transformuje v „ekonomický model“ typický pro rozvinuté západní země. Ten umožňuje, aby výhodnější umístění jedinců v hierarchii výdělků převážilo vliv příjmů od dalších aktivních členů a ze sociálního přerozdělení.“ (Večerník, 1995, s. 325)

Chudoba, která byla odrazem demografických charakteristik jako rodinný stav, počet dětí atd., označovaná jako „stará“, se snižuje a na vlivu stále více získává „nová chudoba“, za kterou stojí pozice v hierarchii příjmů členů domácností. Na druhou stranu tzv. „stará chudoba“ hraje stále ještě významnou roli. Domácnosti různých typů dle počtu členů dětí i dospělých se výší chudoby od sebe stále velmi liší. Důležitým determinantem je počet nezaopatřených dětí. Zejména přítomnost více jak 3 dětí v domácnosti významně zvyšuje pravděpodobnost, že se rodina ocitne pod úrovní životního minima. Zatímco z rodin s dvěma dětmi se pod životním minimem nachází 4,6 %, u domácností s třemi dětmi je to přes 12 % a domácností s 4 a více dětmi dokonce 18,8 %. (Tab. 6) Riziko chudoby roste s počtem dětí. K demografickým charakteristikám, které mají stále zásadní vliv na chudobu domácností patří její úplnost. Z neúplné domácnosti bez dalších členů se pod životním minimem nachází téměř 14 %. Mezi skupinami obyvatelstva (domácností), které se nejčastěji potýkají s chudobou, jsou domácnosti s osobou v čele do věku 24 let, z nichž má 7 % příjem na osobu nižší než životní minimum. Z hlediska kategorií věku se chudoby, vyjma skupiny do 24 let, mohou nejvíce obávat také domácnosti s osobou v čele mezi 35 až 45 lety. Ještě následující věková skupina 45-54 let vykazuje vyšší podíl domácností pod životním minimem 3,6 %. Potom už se riziko chudoby postupně s věkem výrazně snižuje. Důležitým prediktorem chudoby je vzdělání. Podíl domácností s osobou v čele se základním vzděláním (6 %) je dvakrát nižší než s osobou s alespoň neúplným středním vzděláním (3,1 %). Podíl domácností s úplným středním nebo vyšším odborným vzděláním osoby v čele se v roce 2006 shodoval s podílem u vzdělání vysokoškolského.

Tab. 6. Domácnosti pod životním minimem a celková struktura domácností, 2001 a 2006

	Podíl domácností pod ŽM (%)		Struktura domácností (%)	
	2001	2006	2001	2006
Domácnosti celkem (typy dom. EU):	3,4	2,5	100	100
Domácnosti jednotlivců				
do 64 let	5,3	4,4	11,9	12,8
65 a více let	0,0	0,2	12,2	10,9
Bezdětné páry				
do 64 let	0,7	1,7	13,5	17,6
65 a více let	0,4	0,0	9,8	11,9
Neúplné rodiny bez dalších členů	16,7	13,8	4,8	11,4
Úplné rodiny bez dalších členů				
1 nezaopatřené dítě	2,7	1,7	10,3	4,1
2 nezaopatřené děti	3,8	3,2	13,2	10,2
3 a více nezaopatř. dětí	11,8	14,7	2,6	13,3
Ostatní domácnosti	3,5	1,5	21,8	7,9
Počet ekonomicky aktivních:				
s EA členy celkem	5,3	5,9	33,7	32,4
1	2,4	0,9	66,3	67,6
2	4,2	1,6	28,1	31,0
3 a více	1,3	0,3	30,3	29,5
3 a více	0,4	0,0	7,9	7,1
Sociální skupina osoby v čele:				
nezaměstnaný	2,4	0,8	61,8	62,3
důchodce s EA členy	24,8	31,2	4,7	4,8
důchodce bez EA členů	1,3	1,0	3,3	4,0
důchodce bez EA členů	1,2	0,6	29,1	27,8
Věk osoby v čele:				
25-34 let	11,6	7,0	2,5	1,7
35-44 let	5,7	3,7	16,1	17,5
45-54 let	5,3	4,7	18,1	18,5
55-64 let	3,7	3,6	23,6	20,3
65-74 let	1,6	0,6	15,7	18,9
65-74 let	0,4	0,3	14,2	13,6
75 a více let	0,5	0,0	9,7	9,5
Vzdělání osoby v čele:				
nižší střední, vyučení	6,1	6,0	16,1	10,8
úplné střední, vyšší odborné	3,5	3,1	42,3	46,2
úplné střední, vyšší odborné	3,0	1,0	29,6	30,5
bakalářské, vysokoškolské	0,3	1,0	12,0	12,5
Počet nezaopatřených dětí:				
s dětmi celkem	1,7	1,5	61,6	64,3
1	6,2	4,4	38,4	35,7
2	4,3	2,8	18,2	16,8
3	6,0	4,6	16,8	16,1
3	13,8	12,3	2,8	2,4
4 a více	30,1	18,8	0,6	0,4

Zdroj dat: Sociální situace domácností v roce 2001, Příjmy a životní podmínky domácností ČR za rok 2006, ČSÚ

1. v roce 2001 šetřen počet ekonomicky aktivních - za ekonomicky aktivní byly považovány osoby, které k okamžiku šetření byly v závislém pracovním poměru, v roce 2006 šetřen počet pracujících osob - za pracující byly považovány osoby, u nichž v roce 2005 převažovala pracovní činnost

Při porovnání podílu domácností pod životním minimem v roce 2006 a v roce 2001 byl zjištěn výrazný růst chudoby u nezaměstnaných, naproti tomu pokles u osob zaměstnaných a důchodců. Přestože podíl neúplných rodin bez dalších členů v rámci domácnosti v České republice narostl, jejich podíl pod životním minimem se snížil. Je to velmi pozitivní skutečnost, vzhledem k tomu, že se jedná o jednu z nejrizikovějších skupin. (Tab. 6.)

Zajímavá změna se stala také v rámci chudoby z hlediska vzdělání. V roce 2001 byl rozdílný podíl pod životním minimem u domácností s osobou v čele s úplným středním vzděláním a u domácností s vysokoškolačkem v čele. V roce 2006 jsou tyto dvě kategorie vzdělání vyrovnané.

Pokud bychom vzali strukturu domácností pod životním minimem a dívali bychom se z hlediska toho, jaké typy domácnosti jsou zde nejvíce zastoupeny, zjistili bychom, že na podílu získávají domácnosti bez dětí oproti snižujícímu se podílu domácností s dětmi. Je to pravděpodobně dáno hlavně jejich zvyšujícím se podílem v celé společnosti.

3.1.1 Míra nerovnosti příjmů

Podle relativních konceptů v měření chudoby se život v nouzi odvíjí od systému sociální stratifikace společnosti. Sociální stratifikace je vyjádřena příjmovou nerovností. Příjem domácnosti nebo jednotlivých osob je srovnáván s celkovou úrovní příjmů, s „běžným“ příjmem ve společnosti. Chudoba je spojována se životem pod průměrnou životní úrovní ve společnosti. Relativní koncept chudoby se využívá pro mezinárodní srovnávání. Jako ukazatel se používá tzv. míra rizika chudoby. Je dána podílem osob s příjmem pod hranicí chudoby, která je určena jako 60 % mediánu národního ekvivalentního příjmu. Tento ukazatel výrazně závisí na diferenciaci příjmu. Vedle míry rizika chudoby jsou sledovány i další ukazatele příjmové nerovnosti.

Prvním z nich je koeficient příjmové nerovnosti (S80/S20). Ten je definován jako poměr objemu příjmů připadajících na 20 % osob s nevyššími příjmy (5. kvintil) k objemu příjmů připadajících na 20 % osob s nejnižšími příjmy (1. kvintil), přičemž vyšší hodnota koeficientu znamená větší diferenciaci příjmů. Podle dat z roku 2006 byl koeficient příjmové nerovnosti za Českou republiku 3,5. Ve většině států Evropské unie je hodnota tohoto ukazatele vyšší. Na Slovensku dosahuje tento koeficient hodnoty 4,0. (Tab. 7., Příloha Tab. 37)

Giniho koeficient zohledňuje rozdělení celého souboru osob. Počítá se ze vztahu mezi kumulativním podílem počtu osob seřazených vzestupně podle výše jejich příjmu (od nejnižšího po nejvyšší) a kumulativním podílem objemu jejich příjmů. Pohybuje se od 0 do 1, přičemž vyšší hodnota značí větší nerovnost v příjmech. Převážně se publikuje v procentech. V ČR je Giniho koeficient 25 %. Průměr Giniho koeficientu za státy Evropské unie (25 států) je 30 %. Stejně nízký koeficient jako Česká republika má například Švédsko (24 %). V Lotyšsku ale dosahuje až hodnoty 39 %. (Tab. 7. a Příloha Tab. 37)

V souvislosti s chudobou bývá také uváděn indikátor relativního propadu příjmů (Relative at-risk-of-poverty gap), který je definován jako rozdíl mezi mediánem příjmu osob pod hranicí chudoby a danou hranicí chudoby, vyjádřený v procentech z této hranice. Vyšší hodnota ukazatele poté značí hlubší propad osob pod hranici chudoby. V České republice je hodnota velmi nízká (17 %). Podobnou úroveň najdeme ve Francii (19 %) nebo v Lucembursku (19 %).

Ve většině zemí ale relativní propad příjmů přesahuje 22 %. Větší relativní propad příjmů v České republice se nachází u mužů (19 %) než u žen (16 %)²).

Česká republika si v posledních letech zachovává poměrně stálou nerovnost příjmů, alespoň z hlediska uvedených ukazatelů. Téměř stejné hodnoty jako v roce 2006 platily i v roce 2003. Příjmová nerovnost vzrostla hlavně v první polovině 90. let důsledkem liberalizace cen a překonávání mzdové nivelizace z období před rokem 1989. Ve druhé polovině 90. let, tj. v období vysokého nárůstu nezaměstnanosti, již zůstala příjmová nerovnost téměř beze změn, na čemž se podílely i vysoké výdaje na dávky v nezaměstnanosti, dávky sociální potřebnosti a dávky státní sociální podpory s chudinským prvkem. (Kotýnková, 2007). Trend nízké mzdové diferenciaci v porovnání s ostatními státy EU zatím stále trvá. (Příloha Tab. 37.)

Tab. 7. Riziko chudoby, ukazatele příjmového rozložení a index HDP, 2006

	Riziko chudoby	Giniho koeficient	S80/S20	Relativní propad příjmů	Index HDP
Česká republika	10	25	3,5	17	78.5
Francie	13	27	4,0	19	111.8
Itálie	20	32	5,5	24	103.2
Lotyšsko	23	39	7,9	25	53.6
Lucembursko	14	28	4,2	19	278.9
Maďarsko	16	33	5,5	24	64.9
Německo	13	27	4,1	20	114.0
Polsko	19	33	5,6	25	52.4
Slovensko	12	28	4,0	20	63.6
Španělsko	20	31	5,3	26	104.8
Švédsko	12	24	3,5	22	124.4
Velká Británie	19	32	5,4	23	117.8
EU (25 států)	16	30	4,8	22	103.9
EU (15 států)	16	29	4,7	22	112.1

1. riziko chudoby - podíl osob pod hranicí 60 % mediánu ekvivalentního příjmu

2. Giniho koeficient - vztah mezi kumulativním podílem počtu osob seřazených vzestupně podle výše jejich příjmu (od nejnižšího po nejvyšší) a kumulativním podílem objemu jejich příjmů

3. S80/S20 - poměr objemu příjmů připadajících na 20 % osob s nevyššími příjmy (5. kvintil) k objemu příjmů připadajících na 20 % osob s nejnižšími příjmy (1. kvintil), přičemž vyšší hodnota koeficientu znamená větší diferenciaci příjmů

4. relativního propadu příjmů - rozdíl mezi mediánem příjmu osob pod hranicí chudoby a danou hranicí chudoby, vyjádřený v % z této hranice

5. Index HDP - HDP je definován jako hodnota všeho vyprodukovaného zboží a všech služeb bez hodnoty zboží a služeb použitých při jejich tvorbě. V indexu je vztažena hodnota HDP (přepočten podle parita kupní síly) vztažen k EU 27 jako průměru (EU 27 = 100) – v EU 27 je zahrnuto Bulharsko a Rumunsko všechny státy EU viz Příloha – Tab. 37.

Zdroj dat: *Struktural indicators – General economic background, Eurostat*

Sustainable development indicators – Poverty and social exclusion, Eurostat

V Polsku a Maďarsku došlo za uplynulé období 4 let k prohloubení příjmové nerovnosti. Obě země vykazují nadprůměrné ukazatele příjmové nerovnosti. Na druhé straně ve Slovensku příjmová nerovnost v posledních letech naopak poklesla. Vysoká míra nerovnosti příjmu

²) ve vztahu k hranici 60 % mediánu příjmu

v pobaltských zemích se ještě navyšuje (s výjimkou Estonska, kde mírně klesla). Téměř u všech států původní EU-15 příjmové nerovnost jen drobně roste. Vedle České republiky si s velkou stálostí udržují nízkou úroveň příjmové nerovnosti Lucembursko a Švédsko.

V mezinárodních statistikách se za hranici chudoby používá míra 60 % hodnoty mediánového příjmu. Podle tohoto kritéria žilo v ČR chudých domácností dvakrát více - absolutně zhruba 454 tisíc, tj. přibližně 11,3 % z jejich celkového počtu (z hlediska osob 10 %). Použijeme-li relativního hlediska při stanovení výše chudoby v jednotlivých evropských zemích, potom můžeme Českou republiku označit za stát s nejnižší mírou chudoby v Evropě. ČR je stát, ve kterém se nachází nejméně lidí pod hranicí 60 % mediánu ekvivalentního příjmu na osobu. Za tímto prvenstvím stojí malá diference příjmů. Veliká část populace je koncentrována kolem mediánového příjmu a pod hranici chudoby tak spadne jen malá část z těch, co se nachází pod příjmovým mediánem. Velká vyrovnanost úrovně příjmů je pozůstatek dlouhé éry komunismu. Komunistický režim byl založen na rovnostářské ideologii. Bylo uměle zrušeno bohatství i chudoba (jakákoliv existence chudoby byla zásadně popírána). Rovnostářství se projevovalo i v diferenciaci výše platů např. podle profese či vzdělání. Pracovní trh, jaký je v dnešní podobě, de facto neexistoval. Každý člověk měl právo, ale zároveň také povinnost, pracovat. „Znovuobjevení se bohatství jako základní formy sociální moci je ta nejzásadnější změna, která poznamenala probíhající transformaci české společnosti. V souvislosti se změnami charakteru sociálních vztahů, krátkodobá a soukromá chudoba je v současnosti nahrazována dlouhodobou a veřejnou chudobou. Determinanty chudoby se přesouvají ze sféry rodinné struktury do sféry osobní pozice na trhu práce.“

(Sirovátka, 2004, s. 2)

3.2 Diference chudoby v rámci států Evropské unie

Mezi státy s nejvyšší mírou chudoby se v rámci EU v roce 2006 i v letech předchozích zařadily jihoevropské země (Itálie, Portugalsko, Španělsko a Řecko), podobné úrovně ale dosahovaly také Pobaltské státy. Jako další následovaly tradičně liberální Velká Británie a Irsko. Míra chudoby se v těchto všech zemích pohybovala od 18 do 23 % - chudý byl tedy přibližně každý pátý člověk. Chudoba, kterou lidé v těchto zemích zakoušeli, byla navíc nejvýraznější: mediánový příjem chudých domácností zde byl pod hranicí chudoby asi o čtvrtinu (23 - 29 %). Zejména v jihoevropských zemích mají chudí skutečně velmi nízké příjmy. Podobně jsou na tom i v Litvě a Lotyšsku, kde žije kolem 8 % populace v domácnosti s příjmem nižším než 40 % národního příjmového mediánu a přibližně každý sedmý pak musí vystačit s příjmem nižším než 50 % příjmového mediánu. Velkým množstvím osob (7 %) v nízkém pásmu pod 40 % příjmového mediánu se vyznačuje Polsko.

Na druhou stranu mezi státy s nízkou mírou chudoby se tradičně řadí severské země - Švédsko, Dánsko a Finsko. Dlouhodobě k nim patří také Německo, Nizozemsko, Rakousko a Lucembursko. Podíl chudých se v těchto zemích pohyboval v roce 2006 pouze mezi 10 % až 13 %.

Nízká relativní chudoba v ČR je ale kromě malé příjmové diference dána také vysokou efektivitou státních sociálních podpor. ČR patří mezi země, kde je největší rozdíl mezi výši

chudoby před sociálními transfery a po sociálních transferech. (Tab. 8., Příloha Tab. 38.) Nejeefektivněji, co se týče celkového snížení chudoby, jsou sociální dávky rozdělovány ve Švédsku, kde dochází k redukci chudoby z 59 %. Hned po Švédsku následuje Dánsko a Česká republika. Kdybychom ale do populace před sociálními transfery zařadili i penzisty, ocitla by se Česká republika na prvním místě s redukcí chudoby ve výši 74 %. Penzisté hrají v rámci sociálních transferů velkou roli také např. v Německu či Nizozemí.

Tab. 8. Redukce chudoby sociálními transfery, 2006

	Podíl před soc. transf. ¹	Podíl po soc. transf. ¹	Redukce chudoby v % ²
Česká republika	22	10	55
Dánsko	28	12	57
Francie	25	13	48
Itálie	24	20	17
Lotyšsko	28	23	18
Lucembursko	24	14	42
Maďarsko	30	16	47
Německo	26	13	50
Polsko	29	19	34
Slovensko	20	12	40
Španělsko	24	20	17
Švédsko	29	12	59
Velká Británie	30	19	37
EU (25 států)	26	16	38
EU (15 států)	26	16	38

1. Podíl obyvatelstva s příjmy pod 60 % mediánu ekvivalentního příjmu před a po sociálních transferech – penzisté nezahrnuti do sociálních transferů

2. Podíl rozdílu mezi mírou chudoby před sociálními transfery a po sociálních transferech z míry chudoby před sociálními transfery. Např.: Redukce chudoby v České republice = $(22-10)/22 \cdot 100$

všechny státy EU viz Příloha – Tab. 38.

Zdroj dat: Structural indicators – Social cohesion, Eurostat

3.2.1 Mezinárodní srovnání chudoby podle věku

Model snižování rizika chudoby s věkem, typický pro středoevropské postkomunistické státy je zatím stále odlišný od modelu převládajícího v západní Evropě. Zejména v severovýchodních zemích, ale také ve Francii nebo Německu je riziko chudoby pro osoby (děti) do 15 let podstatně nižší než pro osoby ve věku od 16 do 24 let. Další odlišností je vyšší riziko chudoby u věkové skupiny nad 65 let. Velký nárůst rizika chudoby pro starší osoby nalezneme například ve Španělsku nebo Velké Británii. V Německu ale zůstává riziko chudoby na téměř stejné úrovni jako u mladší věkové skupiny. V postkomunistických státech střední Evropy byly osoby starší 65 let vystaveny o něco málo menšímu riziku chudoby v porovnání s mladší věkovou skupinou. Nyní ale tento rozdíl u České republiky a Slovenska zmizel a dá se do budoucna předpokládat, podle vzoru ostatních evropských států, růst rizika chudoby u nejstarší věkové skupiny. Průměrné vyplácené důchody budou pravděpodobně v České republice i nadále klesat ve srovnání s průměrnou mzdou. V Polsku, jako dalším státě středoevropského prostoru, sice také drobně narostlo riziko chudoby u nejstarších osob, vedle toho ale mnohem více narostla

i chudoba u věkové skupiny 50 – 64 let (z 11 % v roce 2002 na 16 % v roce 2006). Proto zde nedošlo k vyrovnání rozdílu mezi těmito dvěma věkovými skupinami. (Tab.9 a Příloha Tab. 39.)

Nízká míra relativní chudoby důchodců v ČR je ovlivněna několika různými faktory: (a) naprostá většina českých důchodců splnila nárok počtu odpracovaných let (z titulu všeobecné pracovní povinnosti v období reálného socialismu) a pobírá tedy starobní důchod, (b) starobní důchody jsou pravidelně valorizovány a udržují příjmy penzistů nad hranicí chudoby. Vývoj důchodů však v ČR zaostává za mzdovým vývojem a penzisté tedy postupně relativně chudnou. Většina (téměř tři čtvrtiny) českých důchodců se domnívá, že při současném důchodovém systému nemohou strávit důstojné stáří (Vohralíková, Rabušic, 2004). Tento trend zatím můžeme ale jen odhadovat, růst rizika je zatím téměř zanedbatelný. Naopak u nižších věkových skupin došlo k viditelnějšímu růstu rizika chudoby. Přičemž riziko chudoby více narostlo u věkové skupiny 16-24 let oproti 0-15 let. V Německu, Francii nebo Švédsku je chudoba u věkové skupiny 16-24 let vyšší než u předcházející. V České republice je tomu zatím naopak. Je ale možné, že se trendu sousedních západních zemí bude přibližovat.

Tab. 9. Relativní riziko chudoby podle věku, 2006

	0-15	16-24	25-49	50-64	65+
Česká republika	17	13	10	6	6
Francie	13	20	11	11	16
Itálie	24	25	18	15	22
Kypr	11	10	10	13	52
Lotyšsko	25	21	19	26	30
Maďarsko	25	18	16	11	9
Německo	12	15	12	14	13
Polsko	26	25	19	16	8
Slovensko	17	14	12	8	8
Španělsko	24	19	15	16	31
Švédsko	14	27	11	5	12
Velká Británie	24	21	14	16	28
EU (25 států)	19	20	14	13	19
EU (15 států)	18	20	13	14	20

Zdroj dat: Sustainable development indicators – Poverty and social exclusion, Eurostat

Poznámka: Riziko chudoby podle věku – podíl osob pod hranicí 60 % mediánu ekvivalizovaného příjmu z dané věkové kategorie

všechny státy EU viz Příloha – Tab. 39.

3.2.2 Chudoba podle typu domácnosti

Už předcházejícího bylo patrné, že ve střeoevropských postkomunistických zemích není tak velké riziko chudoby obyvatelstva ve starším věku jako v západní Evropě. Domácnosti dvou dospělých, kde aspoň jeden je starší 65 let i domácnosti jednotlivců nad 65 let, jsou na tom co se týká chudoby relativně lépe než ve státech původní evropské patnáctky. V České republice je podíl osob žijících v chudobě z kategorie domácností jednotlivců do 65 let mnohem vyšší než u domácností jednotlivců nad 65 let. Podobná je situace i v ostatních postkomunistických státech Polsku, Slovensku a v menší míře také v Maďarsku. V zemích původní evropské patnáctky převažuje ale model opačný, kdy u starších osaměle žijících osob je riziko chudoby

vyšší než u domácností jednotlivců mladších než 65 let. Nejvíce znatelný je tento rozdíl ve státech jižní Evropy - ve Španělsku (kde je riziko chudoby domácností jednotlivců nad 65 let téměř dvaapůlkrát vyšší než u domácností jednotlivců do 65 let), Portugalsku, Itálii, Řecku. Pobaltské státy se také vyznačují vyšším rizikem chudoby u jednotlivců nad 65 let. Stejný rozdíl modelů rizika chudoby mezi postkomunistickými státy střední Evropy a EU-15 můžeme vysledovat i u domácností dvojic podle věku (mezi kategorií do 64 let a kategorií, kde je alespoň jeden z dvojice starší 65 let). Odlišnosti v riziku chudoby mezi těmito dvěma kategoriemi jsou ale výrazně vyšší většinou jen u jihoevropských států. V Litvě, Lotyšsku a Estonsku se chudoba dvoučlenných domácností nad 65 let snižuje v protikladu s domácnostmi jednočlennými. Po srovnání i s jinými typy domácnosti, např. rodin s dětmi, můžeme konstatovat, že domácnosti jednotlivců se v Pobaltských zemích nachází ve velmi špatné situaci.

V Estonsku se prohlubuje chudoba jednotlivců nad 65 let. Podobný trend sledujeme i v Litvě a Lotyšsku. V Polsku a Maďarsku pozorujeme zvětšování rozdílu mezi skupinou pod 65 let a skupinou nad 65 let, jak u jednotlivců tak také dvojic, i když u jednotlivců je rozdíl znatelnější. Z větší části je to dáno růstem chudoby u domácností mladších 65 let než poklesem chudoby u starších domácností. V České republice zůstaly rozdíly spíše zachovány, chudoba narostla podobně u všech skupin. (Tab.10. a Příloha Tab. 40.)

Tab. 10. Riziko chudoby u domácností s osobami do 64 let a staršími 65 let

	Domácnost jednotlivců		Domácnosti dvou dospělých	
	mladší než 65 let	65 let a starší	mladší než 65 let	alespoň jeden starší 65 let
Česká republika	19	14	5	3
Francie	17	21	8	13
Irsko	35	58	14	12
Itálie	21	34	11	18
Lotyšsko	42	69	22	16
Maďarsko	22	13	10	8
Německo	24	18	11	11
Polsko	24	8	14	6
Portugalsko	26	40	18	26
Řecko	15	34	16	24
Slovensko	19	15	9	4
Španělsko	20	48	10	30
Švédsko	22	20	7	5
Velká Británie	23	36	10	23
EU (25 států)	22	26	10	16
EU (15 států)	22	27	10	17

Zdroj dat: Sustainable development indicators – Poverty and social exclusion, Eurostat

Poznámka: riziko chudoby – podíl osob pod hranicí chudoby z daného typu domácnosti všechny státy EU viz Příloha – Tab.

Česká republika se vyznačuje vysokým rizikem chudoby domácností se závislými dětmi zejména potom u domácností s třemi a více dětmi. Pokud porovnáme riziko chudoby u všech domácností se závislými dětmi a domácnostmi bez závislých dětí zjistíme, že v České republice

je tento podíl nejvyšší mezi státy nynější Evropské unie. Podíl chudých domácností se závislými dětmi je zde více jak dvakrát větší než u domácností bez závislých dětí. Vyšší riziko chudoby pro domácnosti s dětmi najdeme ve většině států Evropské unie. Výjimkou jsou severské státy – Švédsko, Finsko a také Dánsko. Pro tyto země je charakterická vysoká míra participace žen na trhu práce, ať už v podobě zaměstnání na plný nebo částečný úvazek. Sociální politika těchto států je také velmi vstřícná k potřebám žen, a to v podobě platné legislativy garantující rovný vstup na trh práce, ale i ve formě služeb a dávek spojených s rodinným životem.

V Maďarsku se rozdíl v chudobě domácností bez nezaopatřených dětí a s nezaopatřenými dětmi zvýšilo. Je to díky nárůstu chudoby domácností se závislými dětmi. Česká republika nezaznamenala velké zvýšení chudoby domácností s neopatřenými dětmi oproti těm bez dětí. I v Polsku zůstal zachovávan stejný poměr. V zemích původní EU-15 je trend zlepšujícího se postavení domácností s dětmi vůči těm bez dětí (Francie, Německo, Velká Británie). I když například ve Švédsku bylo postavení domácností se závislými dětmi znatelně lepší. Nyní se situace začíná vyrovnávat. V roce 2002 zde do pásma chudoby patřilo 9 % domácností s dětmi oproti 13 % těch bez nezaopatřených dětí. V roce 2006 jsou obě na stejné úrovni 12 %. (Tab. 11. a Příloha Tab. 41.)

Tab. 11. Riziko chudoby u domácností bez závislých dětí a se závislými dětmi

	Domácnost bez nezaop. dětí	Domácnost s nezaop. dětmi
Česká republika	6	13
Francie	13	13
Itálie	16	23
Lotyšsko	25	22
Maďarsko	10	21
Německo	14	11
Nizozemsko	9	11
Polsko	12	23
Slovensko	8	14
Španělsko	18	22
Švédsko	12	12
Velká Británie	18	21
EU (25 států)	15	17
EU (15 států)	15	17

Zdroj dat: Sustainable development indicators – Poverty and social exclusion, Eurostat

Poznámka: riziko chudoby – podíl osob pod hranicí chudoby z daného typu domácností všechny státy EU viz Příloha – Tab. 41.

Nyní se blíže podíváme na riziko chudoby podle počtu nezaopatřených dětí v domácnosti. Data za domácnosti, jak je publikuje Eurostat, nám umožňují sledovat riziko chudoby podle počtu nezaopatřených dětí pouze u domácností s dvěma dospělými osobami a to podle kategorií jednoho, dvou, tří a více závislých dětí. Ve většině zemí není takový rozdíl mezi rizikem chudoby u domácností s jedním nezaopatřeným dítětem a u domácností se dvěma dětmi oproti zlomu, který nastává mezi druhým a třetím dítětem. V některých zemích je riziko chudoby domácností se dvěma dětmi dokonce menší než u domácností s jedním dítětem

(Francie, Velká Británie, Slovinsko). Do určité míry se liší opět některé státy jižní Evropy, kde žije pod hranicí chudoby v domácnostech dvou dospělých se dvěma dětmi jedenapůlkrát více osob než je tomu v kategorii domácností dvou dospělých s jedním dítětem (Španělsko, Řecko). Pokud dáme do poměru riziko chudoby pro domácnosti s třemi a více dětmi a domácnostmi se dvěma dětmi, získáme tak informaci o přelomovém nárůstu v chudobě mezi těmito dvěma kategoriemi domácností, který nastává ve většině států. Nejviditelnější zlom najdeme v Dánsku a Česku (trojnásobně vyšší riziko chudoby), následovány Maltou a Lotyšskem (více jak dvakrát vyšší riziko). Česká republika má suverénně největší předěl mezi domácnostmi s dvěma a třemi dětmi v porovnání se Slovenskem, Maďarskem a Polskem, kde nedosahuje chudoba domácností dvou dospělých a tří dětí ani dvojnásobku těch s dvěma dětmi. V České republice chudoba dvou dospělých s dětmi za tři roky celkově narostla. Nejvíce se ale zvýšila (o 1/3) míra chudoby u dvou dospělých s třemi dětmi. Na druhé straně v případě jednoho dítěte zůstala téměř na stejné hodnotě. Z hlediska výše chudoby u této skupiny Česká republika ale v rámci Evropy nepatří k těm nejproblémovějším. Stejně tak u Dánska je sice předěl v riziku chudoby mezi dvěma a třemi dětmi veliký, na druhou stranu riziko chudoby jak celkové tak rodin s dětmi je tu velmi nízké. Jsou to jihoevropské státy, kde se míra chudoby rodin s třemi dětmi pohybuje kolem 40 % (Španělsko 42 %) a v úplně nejvyšší míře Pobaltské státy (Lotyšsko 52 %). Vysokému riziku chudoby u domácností s třemi dětmi se neubrání téměř žádný stát. (Obr. 1)

Tab. 12. Riziko chudoby podle počtu závislých dětí v domácnosti dvou dospělých osob

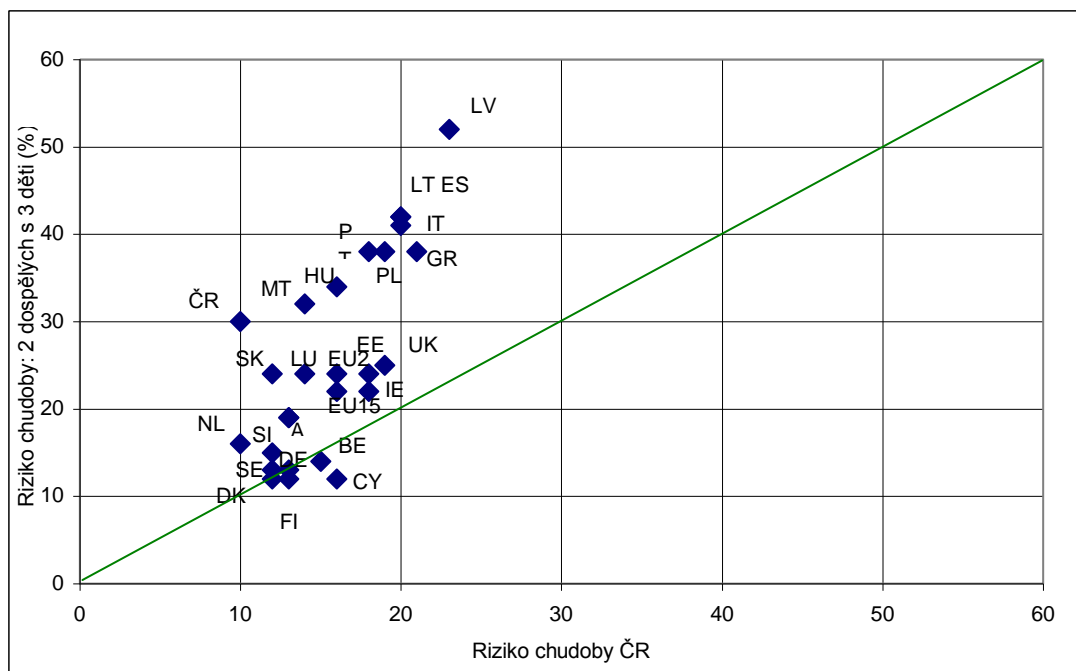
	Domácnosti dvou dospělých osob			Jeden rodič s dětmi
	s 1 závislým dítětem	s 2 závislými dětmi	s 3 a větším počtem závislých dětí	
Česká republika	7	10	30	41
Francie	10	9	19	29
Itálie	18	22	41	32
Lotyšsko	15	22	52	40
Lucembursko	10	14	24	49
Maďarsko	14	18	34	39
Německo	8	9	13	24
Polsko	14	21	38	32
Slovensko	8	14	24	29
Slovinsko	9	8	15	22
Španělsko	15	22	42	38
Svédsko	6	6	13	32
Velká Británie	14	13	25	41
EU (25 států)	12	14	24	32
EU (15 států)	12	14	22	32

Zdroj dat: Sustainable development indicators – Poverty and social exclusion, Eurostat

Poznámka: riziko chudoby – podíl osob pod hranicí chudoby z daného typu domácnosti všech státy EU viz Příloha – Tab. 42

Obr. 1. Relativní riziko chudoby domácností dvou dospělých s třemi dětmi ve vztahu k celkové chudobě v ČR, 2006

V České republice se nachází 41 % osob žijících v domácnostech jednotlivců se závislími dětmi pod hranicí chudoby. Podíl „neúplných rodin“ nacházejících se v pásmu chudoby u nás můžeme označit za nadprůměrný. Za dvacet pět evropských zemí je tento podíl 32 % stejně tak za EU-15. Průměr za EU se drží přibližně stále na stejné hodnotě, v České republice narostla ale na 160 % hodnoty v roce 2003. V Polsku a Maďarsku riziko chudoby „neúplných rodin“ také rostlo, ale mírněji. Naopak chudoba této rizikové skupiny se výrazně snížila v Německu.

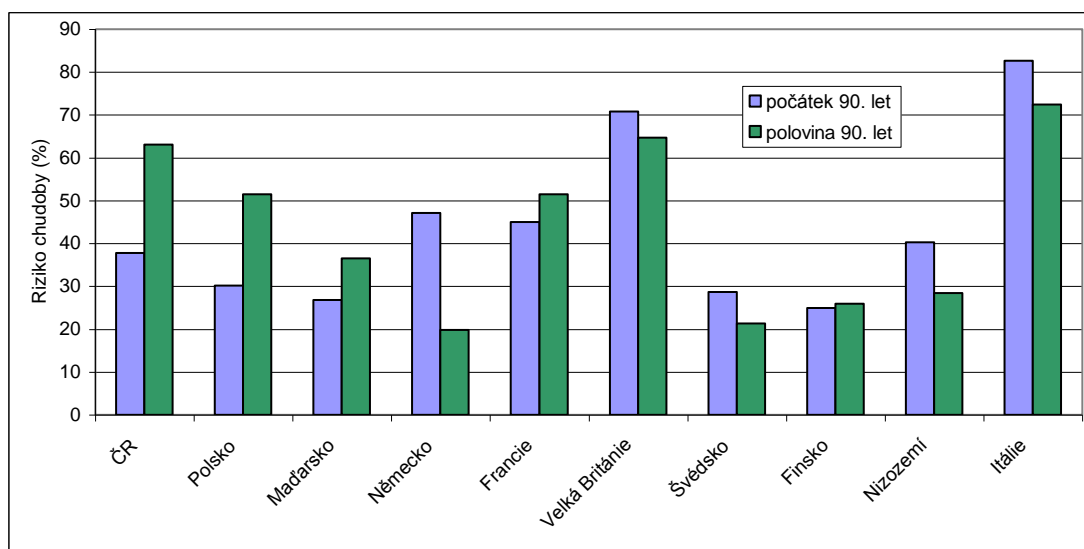
3.2.3 Porovnání chudoby z hlediska ekonomické aktivity osob

Důležitým faktorem při eliminaci chudoby je ekonomická aktivita osob v domácnosti. Vzhledem k výši chudoby v ČR je zde ve srovnání s EU (15) ještě více ohrožena chudobou skupina domácností s nezaměstnanou osobou v čele. Zatímco v mnoha vyspělých zemích se podíl nezaměstnaných osob pod hranicí chudoby snižuje, v ČR se podíl nezaměstnaných žijících v chudobě prudce zvýšil. Nezaměstnanost se stala rozhodujícím faktorem. Nejvyšší podíl chudých je v rámci EU (15), stejně jako u nás, ve skupině *nepracující-ostatní neaktivní*. V domácnostech s takovou osobou v čele žije více jak 50 % osob pod hranicí chudoby.

Nezaměstnanost obecně představuje zvýšené riziko chudoby, jeho stupeň se však mezi jednotlivými zeměmi značně liší, a to zejména v důsledku rozdílů v systémech sociální ochrany nezaměstnaných a podílu nízkopracovníků (.working poor.). Relativně nízký nárůst rizika chudoby v případě nezaměstnanosti může být spojen se dvěma diametrálně odlišnými situacemi. Zatímco kvalitní sociální ochrana snižuje podíl chudých mezi nezaměstnanými (například Rakousko), vysoký podíl chudých mezi pracujícími zvyšuje průměrné riziko chudoby ve společnosti, a tak snižuje relativní znevýhodnění nezaměstnaných oproti pracujícím, resp. vzhledem k průměrnému riziku chudoby ve společnosti (Řecko, Portugalsko,

Španělsko). Ve všech uvedených zemích převyšuje riziko chudoby nezaměstnaných míru chudoby ve společnosti přibližně dvojnásobně. V České republice představuje nezaměstnanost mimořádné zvýšení nezaměstnanosti: specifická míra chudoby mezi nezaměstnanými (30 %) převyšuje chudobu ve společnosti téměř čtyřikrát a chudobu zaměstnanců dokonce desetkrát. Takto extrémní znevýhodnění představuje nezaměstnanost pak už jen ve Slovinsku.

Obr. 2. Riziko chudoby u skupiny nezaměstnaných

Pramen: Sainsbury, D., Morissens A., Poverty in Europe in the mid-1990s: the effectiveness of means-tested benefits.. Journal of European Social Policy 12 (4), 2002

Tab. 13. Riziko chudoby osob zaměstnaných a nezaměstnaných, 2001

	Nezaměstnaní	Zaměstnaní (mimo sebezaměstnané)	Sebezaměstnaní
Česká republika	30	3	5
Francie	30	6	25
Itálie	51	7	18
Lotyšsko (2002)	42	9	22
Lucembursko	48	8	2
Maďarsko	31	5	3
Německo	34	4	5
Polsko	37	7	19
Slovensko (2003)	47	14	24
Španělsko	37	7	20
Švédsko	19	4	24
Velká Británie	49	5	14
EU (25 států)	38	6	16
EU (15 států)	38	6	16

Pramen: Syrovátka, Kofroň, Příjmová chudoba, materiální deprivace a sociální vyloučení v České republice a srovnání se zeměmi EU, VÚPSV, 2005

Vysoké riziko chudoby v nezaměstnanosti je v ČR spojeno s neadekvátní sociální ochranou nezaměstnaných před chudobou 13 a vysokým podílem dlouhodobě nezaměstnaných. Nicméně podíl chudých mezi českými nezaměstnanými patří ve srovnání s ostatními evropskými

zeměmi spíše k lehkému podprůměru. Ve srovnání s ostatními zeměmi s nízkou mírou chudoby koresponduje chudoba u nezaměstnaných v ČR (30 %) nejvíce se situací v Německu (34 %). Oproti tomu ve skandinávských zemích jsou nezaměstnaní před chudobou chráněni výrazně lépe (chudý je tam jen asi každý pátý nezaměstnaný. Nejméně jsou chudobou postižení nezaměstnaní v severských zemích, Rakousku a Nizozemsku (okolo 20 %), nejvíce pak v Irsku, Velké Británii a na Maltě (asi polovina). (Syravátka, 2005)

3.2.4. Rozdíly mezi rizikem chudoby u žen a mužů

V České republice, stejně jako v ostatních evropských státech, je vyšší riziko chudoby žen. Výjimkou v Evropě je Polsko, kde žije v chudobě vyšší podíl mužů než žen. Na Slovensku spadá pod hranici chudoby 12 % mužů i stejné procento žen. Naopak nejhorší riziko chudoby žen v porovnání s muži je v Lotyšsku.

Tab. 14. Riziko chudoby podle pohlaví

	Celkem	Muži	Ženy
Česká republika	10	9	11
Francie	13	12	14
Itálie	20	18	21
Lotyšsko	23	21	25
Maďarsko	16	16	16
Německo	13	12	13
Polsko	19	20	19
Slovensko	12	12	12
Španělsko	20	18	21
Švédsko	12	12	12
Velká Británie	19	18	20
EU (25 států)	16	15	17
EU (15 států)	16	15	17

Zdroj: Sustainable development indicators – Poverty and social exclusion, Eurostat
všechny státy EU viz Příloha – Tab. 7.17.

Jedním z faktorů ovlivňujících míru chudoby žen je jejich participace na trhu práce. Ve většině zemí je nezaměstnanost žen vyšší než nezaměstnanost mužů (výjimkou je ale např. Velká Británie). S nejvyšší nezaměstnaností žen se potýkají státy jižní Evropy: Španělsko, Řecko. V závěsu za nimi jsou Francie nebo Německo. U států jižní Evropy jsou ženy vystaveny vysoké míře částečných pracovních úvazků, které jsou spíše vynucené. Velmi často jsou také pracovní smlouvy s nimi uzavírány na dobu určitou.

Co se týče celkové aktivity žen na trhu práce, řadí se Česká republika k zemím, ve kterých na trh práce vstupuje vysoké procento žen.

Tab. 15. Míra nezaměstnanosti, míra dlouhodobé nezaměstnanosti na trhu práce, 2007

	Míra nezaměstnanosti ¹		Míra dlouhodobé nezaměstnanosti mezi nez. ²		Míra dlouhodobé nezaměstnanosti k ek. akt. ³	
	Muži	Ženy	Muži	Ženy	Muži	Ženy
Česká republika	4,2	6,7	50,6	53,6	2,1	3,6
Francie	7,8	8,9	40,4	40,0	3,1	3,6
Itálie	4,9	7,9	45,5	49,1	2,2	3,9
Lotyšsko	6,4	5,6	29,8	22,3	1,9	1,2
Lucembursko	3,6	4,7	35,3	21,9	1,4	1,2
Maďarsko	7,1	7,7	46,5	47,2	3,3	3,6
Německo	8,5	8,3	56,7	56,5	4,8	4,7
Polsko	9	10,4	50,8	51,8	4,6	5,4
Slovensko	9,9	12,7	75,2	73,3	7,4	9,3
Spanělsko	6,4	10,9	17,3	22,9	1,1	2,5
Svédsko	5,9	6,5	15,7	12,0	0,9	0,8
Velká Británie	5,6	5,0	28,7	17,6	1,6	0,9
EU (25 států)	6,6	7,9	42,5	42,0	2,8	3,3
EU (15 států)	6,4	7,8	40,6	39,9	2,6	3,1

Zdroj: Eurostat, Labour force survey

Poznámka:

- 1.Míra nezaměstnanosti: část pracovní síly nemající práci, přičemž práci aktivně hledá a je k dispozici
- 2.Dlouhodobě nezaměstnaní: nezaměstnaní po dobu 12 měsíců nebo déle jako procento z nezaměstnaných osob
- 3.Dlouhodobě nezaměstnaní: nezaměstnaní po dobu 12 měsíců nebo déle jako procento z pracovní síly

Závěrem:

Tzv. „nová chudoba“, tedy postavení osob v domácnosti v hierarchii pracovních pozic a příjmu, bude s růstem diferenciací příjmů nabývat v české společnosti stále na důležitosti. Na druhou stranu ale tzv. „stará chudoba“, podmíněná demografickými charakteristikami, stále na významu neztratila. Faktory demografické a status na pracovním trhu jsou spolu provázané. Je velmi těžké je od sebe oddělit a jasně určit vzájemné závislosti.

Česká republika se vyznačuje velmi nízkou nerovností příjmu. Z toho vyplývá také nejnižší úroveň chudoby mezi státy Evropské unie (podle relativního rizika chudoby). K tomu přispívá také velmi úspěšná redukce celkové chudoby sociálními transfery. Zatímco česká republika a Slovensko si stále zachovávají nižší úroveň příjmů, v Maďarsku a Polsku se nerovnost příjmů prohlubuje.

Postkomunistické státy – Česko, Slovensko, Maďarsko, Polsko mají stále společně nízkou úroveň chudoby osob nad 65 let a trend poklesu relativního rizika chudoby s věkem. V České republice se ale věková skupina nad 65 let vyrovnala předcházející věkové skupině 50 - 64 let. Polsko se odlišuje výrazným růstem chudoby právě v rámci této skupiny.

Dalším společným rysem těchto států je vysoké riziko chudoby domácností se závislými dětmi oproti domácnostem bez závislých dětí. V rámci celé Evropské unie se Česká republika vyznačuje vysokým relativním rizikem chudoby domácností s třemi a více dětmi oproti domácnostem s menším počtem dětí.

Kapitola 4

Sekundární analýza dat

V následující analýze bych se ráda věnovala studiu podmíněností chudoby. Smyslem by mělo být zjištění souvislosti mezi charakteristikami jedinců (resp. jejich domácností) a chudoby jak subjektivní tak také absolutní. Jako další krok se tedy nabízí porovnání těchto dvou různých pojetí chudoby prostřednictvím srovnání výpovědí respondentů o pocitu chudoby a na druhé straně výpověď o jejich reálné finanční situaci.

Pro následující analýzu byla použita data z výzkumu „*Naše společnost 2006*“, který byl proveden Centrem pro výzkum veřejného mínění - výzkumným oddělením Sociologického ústavu AV ČR.

Sociologický ústav AV ČR vytváří a provozuje Sociologický datový archiv, kde jsou shromážděny datové soubory ze sociálních výzkumů. Tato data zpřístupňuje pro účely sekundární analýzy v oblasti nekomerčního výzkumu a výuky.

Projekt *Naše společnost* je kontinuální výzkum veřejného mínění započatý v roce 2001. Výzkum sleduje názory české společnosti v oblasti politické, ekonomické a společenských témat. Probíhají formou omnibusového šetření. Každý měsíc je respondentům pokládána sada otázek. Z důvodů vytváření časových řad, které reprezentují vývoj názorů na jednotlivá témata ve veřejném mínění, jsou některé ustálené sady otázek zařazovány opakovaně s určitým intervalem (zpravidla 1 rok). Vedle pravidelných otázek jsou zařazovány i otázky na aktuálně řešená témata (např. výstavba amerického radaru na území České republiky).

Pro sekundární analýzu byl použit datový soubor z výzkumu, který se uskutečnil v říjnu roku 2006, a to konkrétně sadu otázek zaměřených na životní úroveň.⁹ Metodou sběru dat byly standardizované osobní rozhovory s respondenty prováděné vyškolenými tazateli ze sítě CVVM. Dotázáno bylo celkem 1002 osob reprezentující obyvatelstvo ČR starší 15 let. Za kvótní znaky sloužilo pohlaví, věk a vzdělání. Dále byla dodržena také územní reprezentativita souboru. Ta je dána samou konstrukcí tazatelské sítě CVVM, u které jsou kontrolovanými znaky místa bydliště a regiony (bývalé kraje). Parametry souboru tedy odpovídají struktuře obyvatel České republiky v členění podle socio-demografických charakteristik (pohlaví, vzdělání, věk) i podle území. Soubor můžeme označit za reprezentativní, neboť jeho složení

---

⁹ Vedle životní úrovně a důvodu nouze byly předmětem výzkumu dále: stranické preference a volební model v říjnu 2006, důvěra k ústavním institucím a spokojenost s politickou situací, hodnocení informací v médiích, důvěra k stranickým představitelům, srovnání poměrů dnes a před rokem 1989, občané o médiích a politice, hodnocení některých sociálních podmínek

odpovídá základní populaci (s tolerancí minimálních odchylek) – viz Příloha Tab. 45. Z důvodu dobré reprezentativity soubor nebyl vážen. Vzhledem k dobré kvalitě vyplněných dotazníků byly do zpracování zařazeny všechny provedené rozhovory.

4.1 Sledování subjektivní chudoby

Existuje mnoho způsobů, jak se pokusit u respondentů zjistit míru subjektivní chudoby. Různé formulace otázek mohou vést k odlišným odpovědím respondenta, resp. jiným představám o tom, co vlastně je předmětem otázky a odpovědi. Cílem kvalitně formulovaných otázek je jednotný pohled jak výzkumníka, tak pokud možno všech respondentů na to, co předmětem otázky je. Důležitým prvkem u otázek směřujících k zjištění subjektivní chudoby je míra jejich blízkosti k příjmové chudobě. Otázky ptající se na finanční situaci respondenta jsou více zaměřeny na příjmovou chudobu. Oproti nim na druhé straně stojí snaha zjistit spíše celkovou sociální deprivaci, která může být způsobena i jinými faktory než je příjem respondenta a jeho domácnosti.

Výzkum CVVM rozhodně není rozsáhlým výzkumem, který by měl ambice proniknout hluboko do problému finanční situace či sociální deprivace respondentů, potažmo celé české společnosti. Přesto nabízí možnosti alespoň částečného vhledu do faktorů subjektivní chudoby.

V dotazníku byla respondentům položena více než jedna otázka zaměřená na zjištění chudoby. Respondenti byli ve výzkumu dotazováni na jejich pocit, zda je jejich domácnost bohatá nebo chudá. Pouze 0,3 % respondentů nad 15 let si myslí o domácnosti kde žijí, že je velmi bohatá. Jako bohatou domácnost ji označilo 5,3 %. Podstatně více respondentů svou domácnost vidí jako „ani bohatou, ani chudou“, a to 65 %. Směrem od středové kategorie je počet respondentů opět nižší. Ve spíše chudé domácnosti žije podle svého pocitu 24 % respondentů a ve velmi chudé 4,4 %.

V další analýze byly u pocitu chudoby/bohatství spojeny odpovědi „velmi bohatá“ a „spíše bohatá“ z důvodu velmi malého počtu respondentů zejména v kategorii odpovědi „velmi bohatá“ domácnost. Na druhé straně byly ze stejného důvodu spojeny odpovědi „velmi chudá“ a „spíše chudá“. Pro zjednodušení se potom v následujícím textu mluví o spojených kategoriích jako o „bohatých“ a „chudých“ domácnostech. V další analýze byly proto použity tři následující kategorie: „bohatá“, „ani bohatá, ani chudá“, „chudá“ domácnost.

Tab. 16. Subjektivní hodnocení chudoby domácností respondentů: Máte pocit, že je vaše domácnost chudá?

	velmi bohatá	spíše bohatá	ani bohatá, ani chudá	spíše chudá	velmi chudá	neví
Podíl ve skupině	0,3	5,3	65,0	24,4	4,4	0,7
Kumulativní podíly	0,3	5,6	70,6	94,9	99,3	100

Více ke konkrétní současné finanční situaci směřuje otázka, zda-li domácnost vychází s příjmem, který v současné době má. Zde nebyla k dispozici neutrální středová varianta odpovědi. Výrazně převažují domácnosti deklarující obtížné vycházení s příjmem oproti těm, které obtíže nemají. Obtížně a velmi obtížně s příjmem vychází dokonce 1/5 (20 %) všech

domácností, spíše obtížně 38 %. Na druhé straně 30 % s příjmem vychází, 8 % to připadá snadné či velmi snadné. V případě otázky, zda-li se ocitla domácnost během minulého roku ve velmi tíživé finanční situaci, odpověděla téměř 1/3 respondentů *ano*. S takovou situací se v předcházejícím roce nesetkalo 62 % domácností. Zbytek respondentů (7 %) nevěděl jak odpovědět.

Tab. 17. Subjektivní hodnocení finanční situace domácnosti: Jak domácnost vychází se současným příjmem?

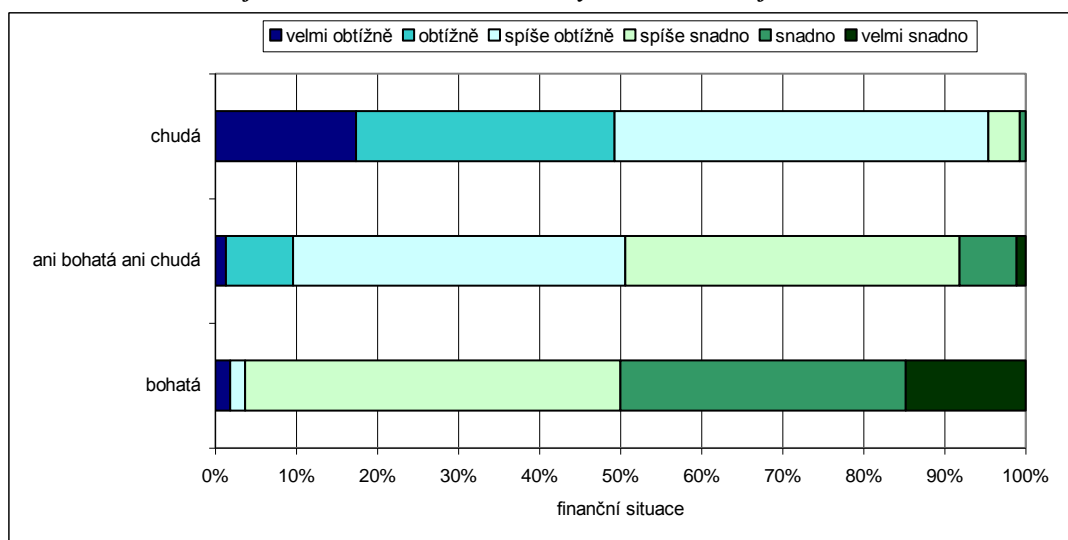
	velmi obtížně	obtížně	spíše obtížně	spíše snadno	snadno	velmi snadno	neví	Celkem
Podíl respondentů	5,8	14,2	38,2	28,9	6,4	1,5	5	100
Kumulativní podíly	5,8	20	58,2	87,1	93,5	95	100	

Tab. 18. Ocitla se domácnost v minulém roce v obtížné finanční situaci?

	ano	ne	neví	Celkem
Podíl respondentů	30,9	62,4	6,7	100
Kumulativní podíly	30,9	93,3	100	

Domácnosti, které byly označeny za chudé také v 1/2 případů vycházejí velmi obtížně či obtížně s příjmem a v dalších 46 % spíše obtížně. Jen něco málo přes 5 % z těchto domácností s příjmem vychází. V tomto ohledu tedy pocit chudoby kopíruje pocit nedostatečného příjmu. Stejná situace jako u subjektivně chudých domácností je u bohatých. Opět téměř všichni, kteří se označili za bohaté také vycházejí snadno se svým příjmem. Zajímavé a důležité je rozklíčování skupiny respondentů, která řadí svoje domácnosti do středu spektra a vyjadřují se o nich jako o „ani bohatých, ani chudých“. Z hlediska vycházení s příjmem je tato skupina opravdu vyvážená na obě strany. 41 % respondentů říká, že jejich domácnost vychází s příjmem spíše obtížně, stejně jako 42 % vychází spíše snadno a v krajních variantách 6 % velmi obtížně, podobně jako 5 % velmi snadno.

Obr. 3. Vztah mezi subjektivním hodnocením chudoby a hodnocením finanční situace domácnosti

N=951, Spearmanův korelační koeficient 0,579

Poznámka: kategorie „nevím“ nezahrnuta

Tab. 19. Vztah mezi subjektivním hodnocením chudoby a finančními potížemi domácnosti

Chudoba domácnosti	Finanční potíže		Celkem
	ano	ne	
chudá	65,5	34,5	100,0
ani bohatá, ani chudá	20,9	79,1	100,0
bohatá	5,9	94,1	100,0

N=993, Spearmanův korelační koeficient 0,441

I z domácností označených za „ani bohaté, ani chudé“ se 1/5 ocitla během předcházejícího roku v tíživé finanční situaci, u chudých domácností to bylo přes 2/3.

V další analýze je vybrána otázka na subjektivní hodnocení chudoby domácnosti respondentem. Je tak dána přednost obecnějšímu vyjádření o chudobě před přímou vazbou na finanční situaci. Je to snaha chápat pocit chudoby jako formu celkové sociální nespokojenosti.

4.2 Souvislost subjektivní chudoby s demografickými charakteristikami

Chudoba, ať už absolutní příjmová nebo subjektivní chudoba, je ve společnosti rozprostřena nerovnoměrně. Některé skupiny obyvatelstva jsou chudobě vystaveny častěji, můžeme tak mluvit o rizikových skupinách z hlediska chudoby. Rozhodujícími faktory bývá postavení osoby na trhu práce, ale také rodinné zázemí respondenta. S různou diferenciací chudoby, podle např. počtu závislých dětí v rodině, jsme se setkali již při sledování podílu domácností pod životním minimem. Nyní se budeme zabývat tím, jestli podobnou diferenciací chudoby nalezneme také u subjektivní chudoby. Zajímá nás možnost využití informací o charakteristikách respondenta a jeho domácnosti k predikování chudoby. Jsme samozřejmě omezeni množstvím a formou informací, které se o osobě dozvíme z vyplněného dotazníku. Charakteristiky jako vzdělání, pohlaví, rodinný stav atd. jsou jen základní indikátory mnohem komplexnějších věcí, kterými jsou jednotlivé fáze životního cyklu – zakládání rodiny nebo odchod do důchodu.

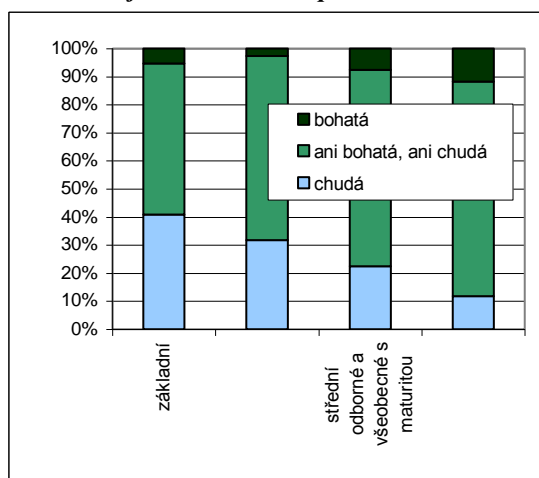
Statisticky významná je souvislost mezi subjektivním hodnocením chudoby domácnosti a vzděláním respondenta. Vyšší vzdělání se zpravidla pojí s většími šancemi respondenta na trhu práce a tím i lepší pozicí v zaměstnání. Je ale důležité zmínit, že vzdělání může jako samostatný faktor ovlivňovat subjektivní pocit chudoby. Jako určitý lidský kapitál je zásadní pro samotné uvažování člověka a jeho osobní pocit. (viz. Kap. 4.2) Statisticky významná souvislost je dána hlavně jasným poklesem podílu chudých domácností se zvyšující se kategorií vzdělání. Naproti tomu u domácností označovaných za bohaté jsou podíly podle vzdělání mnohem vyrovnanější. Nejvyšší podíl bohatých domácností podle předpokladu nalezneme u respondentů vysokoškoláků, o něco málo nižší podíl je u osob s maturitou. (Obr.4) Do řady snižujícího se podílů bohatých podle vzdělání ale nezapadá skupina se vzděláním středním bez maturity, kde je podíl bohatých ještě nižší než u vzdělání základního.

U subjektivního pocitu chudoby nerozhoduje jestli je respondent muž nebo žena. Podíl žen, které podle svého mínění žijí v chudých domácnostech, je v porovnání s muži jen nepatrně vyšší. Stejně tak je ale i nepatrně vyšší podíl žen, které žijí podle svého mínění v domácnostech

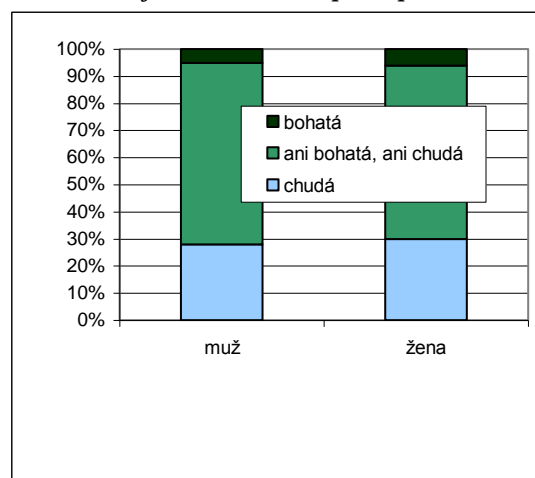
bohatých. Musíme mít na paměti, že se zde jedná o hodnocení chudoby celé domácnosti. (Obr. 5)

Obr. 4. Subjektivní chudoba podle vzdělání

N=994, Pr<Chi-kv <.0001

Obr. 5. Subjektivní chudoba podle pohlaví

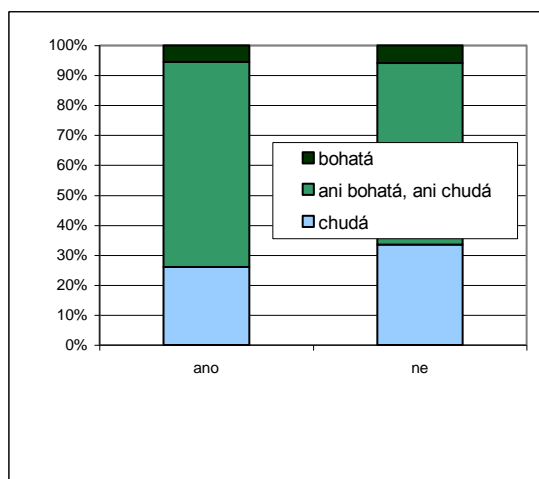

N=995, Pr<Chi-kv 0.6182

O subjektivním pocitu chudoby statisticky významně rozhoduje, zda osoba žije s partnerem či nikoliv a stejně tak také rodinný stav. Z osob, které nemají partnera, žije v chudých domácnostech 33 % oproti 26 % osob s partnerem. Osoby s partnerem se ale spíše zařazují mezi skupinu „ani bohatých, ani chudých“, takže podíl bohatých je vyrovnaný. (Obr. 6.)

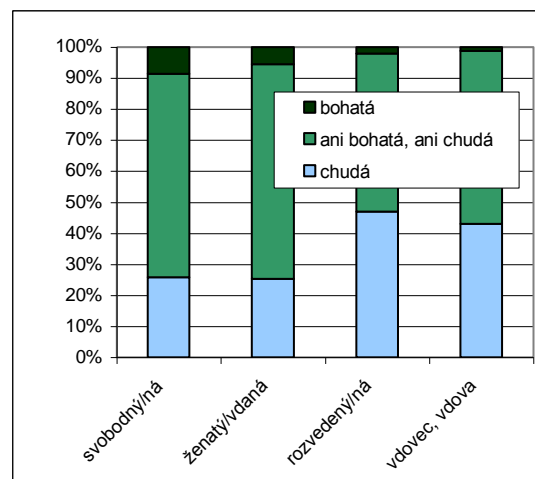
Při třídění podle rodinného stavu se ukazuje jako jasně chudobou nejohroženější skupina rozvedených a následně za nimi skupina ovdovělých. Z rozvedených se cítí být chudý 47 % u ovdovělých je to 41 %. Kategorie svobodných a kategorie vdané/ženatí se u podílu chudých shodují (26 %), ale u svobodných je méně těch, kteří se umísťují do středu a více bohatých.

Obr. 6. Subjektivní chudoba a přítomnost partnera

N=995, Pr<Chi-kv 0.0336

Obr. 7. Subjektivní chudoba a rodinný stav

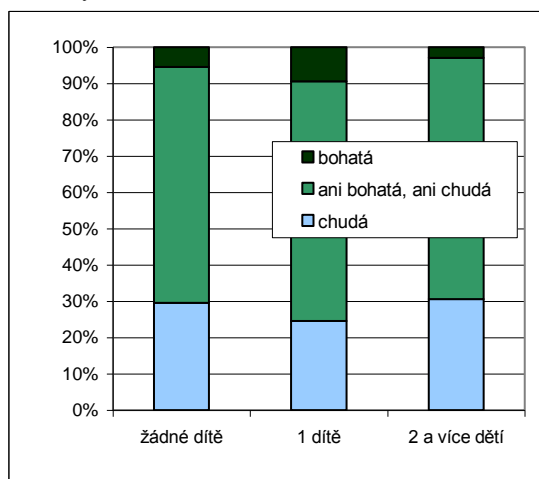
N=990, Pr<Chi-kv <.0001

Vliv počtu dětí samostatně nedosahuje statisticky významného vlivu na hodnocení chudoby domácnosti (v modelu s dalšími proměnnými ale statisticky významný je). Subjektivní chudoba jednoznačně neroste nebo neklesá s počtem závislých dětí. Podíl těch, kteří se řadí do „ani

bohatých, ani chudých“ (66 %) je vyrovnaný u všech skupin podle počtu dětí. Nejlépe jsou na tom z hlediska chudoby domácnosti s jedním dítětem, kde je nejmenší podíl chudých (24 %) a nejvyšší podíl bohatých (9 %). Nejhorší postavení mají domácnosti s dvěma a více dětmi zejména díky nízkému podílu bohatých domácností. (Obr. 8.)

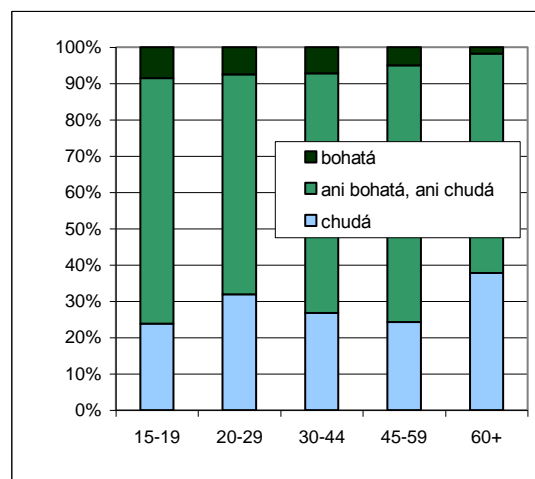
Věk má statisticky významný vliv na subjektivní pocit chudoby. Z věkové skupiny 15 – 19 let vypovědělo, že jejich domácnost je chudá 24 %, u skupiny 20 – 29 let 32 %, 27 % u skupiny 30 – 44 let, 24 % u skupiny 45 – 59 let a 38 % u věkové skupiny nad 60 let věku. Není zde ale možné vysledovat jednoznačný trend směru závislosti, např. že by s věkem chudoba rostla či klesala. Každá věková skupina musí být brána jako samostatná kategorie, kdy se v různých životních etapách pocit subjektivní chudoby objevuje více a jindy méně. Specifickou je věková skupina 15 – 19 let. Dá se předpokládat, že velkou část tvoří osoby, které se ještě neosamostatnily a žijí u svých rodičů za jejich finanční podpory. Bohužel tato informace z našich dat nemůže být přímo zjištěna. Do jisté míry nám může drobně napovědět rodinný stav. Ze skupiny 15 -19 let je 80 % osob svobodných, 18 % ženatých nebo vdaných, zbylé 2 % tvoří rozvedení spolu s ovdovělými. Ženatých/vdaných ve věku 15 – 19 let se chudoba dotýká ve větší míře, chudými se cítí být 32 %, zatímco u svobodných 26 %. Osoby v manželství tedy v této věkové skupině žijí v chudé domácnosti 1.2 krát častěji. V následující věkové skupině 20 – 29 let je to 1,7 krát. Podíl chudých ale klesá u obou – ženatých/vdaných i svobodných (na 21 % resp. 12 %). Většinu věkové skupiny 15 -19 let tedy tvoří svobodné osoby, u kterých je ale chudoba nižší než v případě osob žijících v manželství.

Obr. 8. Subjektivní chudoba podle počtu nezávislých dětí

N=995, Pr<Chi-kv 0.1077

Obr. 9. Subjektivní chudoba podle věku

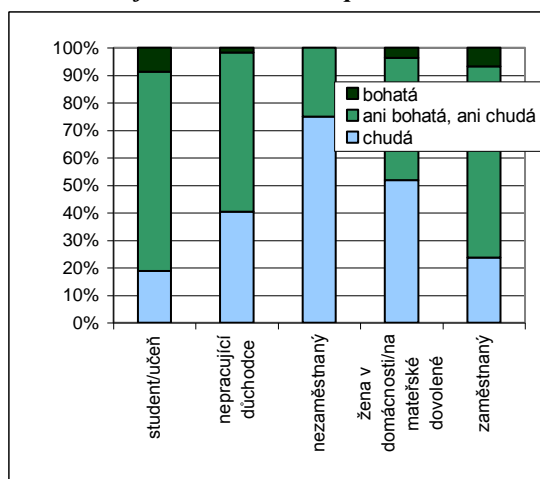
N=995, Pr<Chi-kv 0.0029

Z hlediska pozice (ekonomické aktivity) samotné osoby (student/učeň, nepracující důchodce, žena v domácnosti na mateřské dovolené, nezaměstnaný respondent, zaměstnaný respondent) je vztah k subjektivnímu hodnocení chudoby statisticky významný. Dalo se předpokládat, že nejvíce ohroženi chudobou budou nezaměstnaní. Z nezaměstnaných 3/4 vypovídají, že žijí v chudé domácnosti oproti méně než 1/3 zaměstnaných. Za nezaměstnanými v podílu chudých domácností stojí ženy v domácnosti nebo na mateřské dovolené, ale mezi nimi je velký rozdíl. Domácnosti žen na mateřské dovolené mají co se týče podílu chudých, blíže k důchodcům.

Studenti jsou opět dost specifická skupina, protože jsou asi velmi často stále podporováni rodiči. (Obr. 10.)

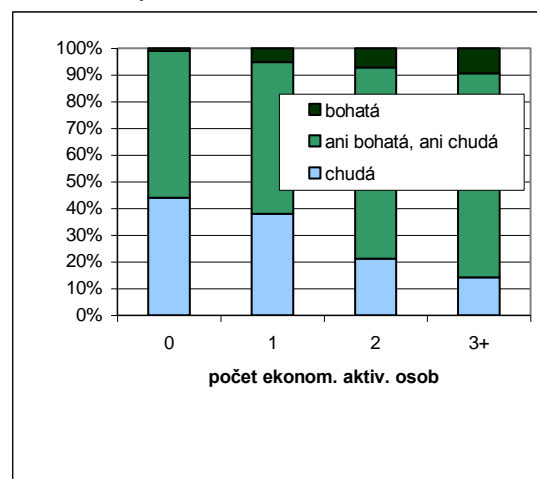
Stejně jako pozice respondenta z hlediska ekonomické aktivity také počet ekonomicky aktivních osob v domácnosti ovlivňuje, jestli respondent považuje svou domácnost za chudou nebo bohatou. Z respondentů, jejichž rodina nemá ani jednoho ekonomicky aktivního člena, se cítí být chudými 44 %, u domácností s 1 ekonomicky aktivní osobou 38 %, se 2 ekonomicky aktivními 21 % a se 3 a více 14 %.

Obr. 10. Subjektivní chudoba a pozice

N=991, Pr<Chi-kv <.0001

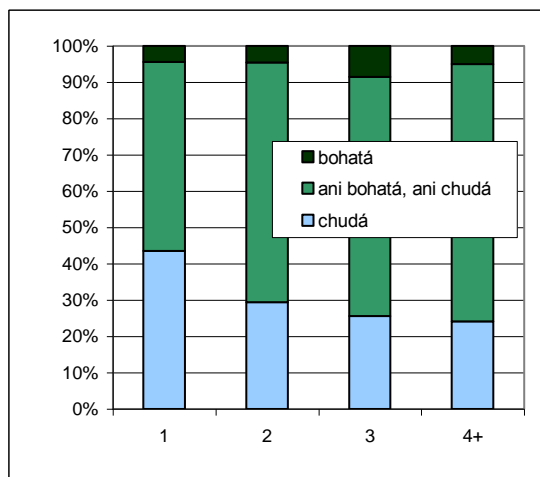
Obr. 11. Subjektivní chudoba a počet ekonomicky aktivních osob v domácnosti

N=995, Pr<Chi-kv <.0001

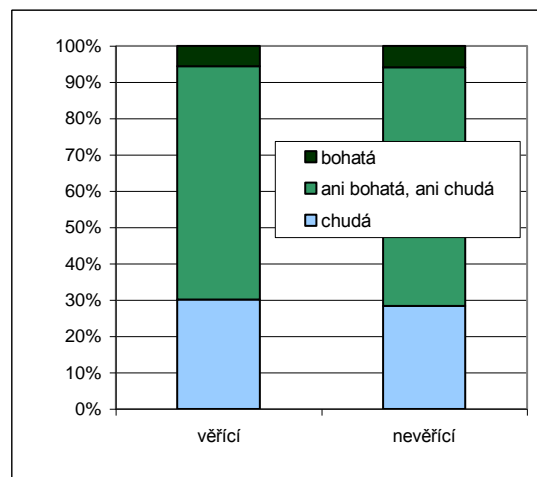
Vztah mezi pocitem chudoby a počtem osob žijících v domácnosti respondenta se jeví také jako statisticky významný. (Tato proměnná se v mnoha ohledech kryje s počtem ekonomicky aktivních osob či s počtem dětí v rodině.). V podílu chudých podle počtu osob je jasný trend klesajícího podílu chudých s přibývajícím počtem osob. Neznamená to ale naproti tomu stejně rostoucí podíl těch, kteří se cítí být bohatí. Nejvíce je takových u trojčlenných domácností. Ostatní skupiny podle počtu osob jsou v tomto ohledu vyrovnané.

Obr. 12. Subjektivní chudoba podle počtu osob v domácnosti

N=995, Pr<Chi-kv 0.0007

Obr. 13. Subjektivní chudoba a víra v Boha

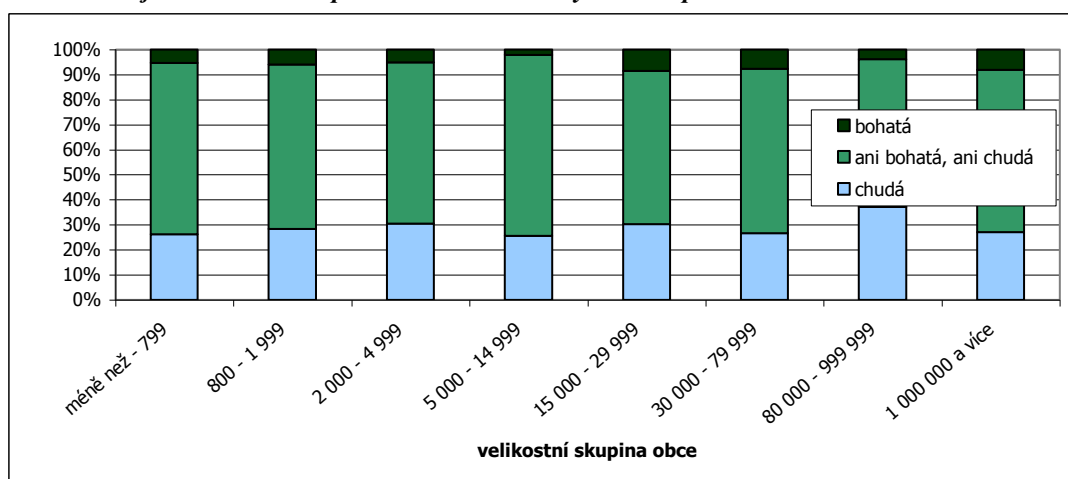
N=971, Pr<Chi-kv 0.8403

Pocit chudoby statisticky významně neovlivňuje to, jestli je respondent věřící či nikoliv. U nevěřících je podíl chudých nepatrně nižší v porovnání s věřícími v Boha. (Tab. 13.)

Z dat, která máme k dispozici se nepotvrdil statisticky významný vliv velikosti obce na subjektivní pocit chudoby. Největší podíl respondentů s pocitem chudoby byl u kategorie obcí od 80 tisíc do 1 milionu obyvatel. V obcích od 15 do 30 tisíc se nachází poměrně málo těch, kteří se řadí do střední kategorie. Situace je více vyrovnaná. Je zde poměrně hodně chudých i bohatých. Bohatých je zde dokonce více než v Praze (nad 1 milion obyvatel).

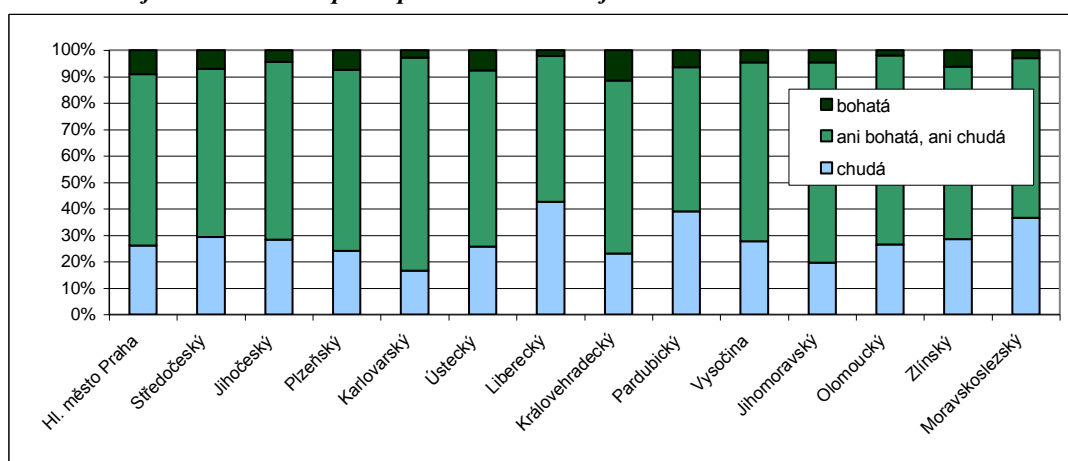
Stejně tak jako u velikosti obce ani u krajů nemůžeme potvrdit statisticky významný vliv. Samozřejmě u většího vzorku respondentů (než je 1000 osob) by se situace mohla změnit. V Libereckém kraji byl zjištěn největší podíl subjektivně chudých, za ním následují Pardubický a Moravskoslezský kraj. V Královéhradeckém kraji a v Praze se nachází nejvyšší podíl respondentů mezi bohatými.

Obr. 14. Subjektivní chudoba podle velikosti místa bydliště respondenta

N=995, Pr<Chi-kv 0.4167

Obr. 15. Subjektivní chudoba podle příslušnosti ke kraji

N=995, Pr<Chi-kv 0.2615

4.3 Analýza vztahů mezi subjektivní chudobou a socio-demografickými charakteristikami pomocí ordinální logistické regrese

Cílem další analýzy bylo podrobněji sledovat vztah mezi subjektivně vnímanou chudobou a věkem, počtem ekonomicky aktivních osob v domácnosti, počtem nezávislých dětí a dalších charakteristik. Pro tento účel byl využit model ordinální logistické regrese. Subjektivní hodnocení chudoby/bohatství domácnosti, ve které respondent žije, zde vystupuje jako závisle proměnná, charakteristiky respondenta a jeho domácnosti jako predikátory.

Do modelu byly přibírány vysvětlující proměnné postupně metodou stepwise. Z důvodu vysoké kolinearity nemohly do modelu vstoupit společně dvě proměnné s největším vlivem. Jsou jimi počet ekonomicky aktivních osob v domácnosti a pozice samotného respondenta z hlediska ekonomické aktivity. (viz. Příloha Obr. 26.) Z toho důvodu byly vytvořeny zvlášť dva modely, kde v prvním nebyla zařazena proměnná pozice osoby a v druhém modelu nebyl zařazen počet ekonomicky aktivních osob. Oba modely mají velice podobné charakteristiky vhodnosti modelu i predikční síly. Model se zařazením predikátoru počtu ekonomicky aktivních osob je jen o něco málo lepším.

Nejlépe ze srovnání predikční síly ale vychází třetí model, kam byla zařazena proměnná ekvivalentního příjmu domácnosti (první dospělí koeficient 1, další dospělí 0,7, dítě 0,5) ve vztahu k příjmovému mediánu celého souboru.

4.3.1. Metoda ordinální logistické regrese

Logistická regrese je nejznámější ve formě binární logistické regrese, kdy je vysvětlovaná proměnná dichotomická (alternativní), to znamená, že může nabývat jen dvou hodnot. Tento model pracuje s ordinální závisle proměnnou. Pro ordinální proměnnou platí, že její kategorie jsou rozdílné, ale narušují od nominálních znaků uspořádané. O každých dvou hodnotách a , b platí buď $a > b$, nebo $a < b$ (relace úplnosti), pokud $a > b$, pak neplatí současně $b > a$ (relace asymetrie), pokud $a > b$ a současně $b > c$, pak také $a > c$ (relace tranzitivity). Např. znak „souhlas s určitým výrokem“ má hodnotu $A =$ zcela souhlasím, $B =$ částečně souhlasím, $C =$ částečně nesouhlasím, $D =$ zcela souhlasím. Na rozdíl od intervalových znaků u nich ale není možné určit vzdálenost mezi jednotlivými kategoriemi.

V modelu ordinální logistické regrese je závislá proměnná ordinální a tato její vlastnost je respektována a s nezávislými kategorizovanými proměnnými se pracuje jako s nominálními, i kdyby mezi nimi byly i ordinální.

Model je založen na předpokladu, že existuje latentní spojitá proměnná a manifestní ordinální proměnná vzniká diskretizací tohoto skrytého kontinua do M uspořádaných skupin. Hodnoty na tomto kontinuu, které definují kategorie, jsou odhadovány pomocí prahů $\theta_1, \dots, \theta_{M-1}$. Práh θ_m závisí pouze na tom, která z kategorií závislé proměnné je predikována, nikoliv na hodnotách nezávislých proměnných $X_1, \dots, X_K$ a regresní koeficienty $\beta_1, \dots, \beta_K$ jsou stejné pro všechna m , tedy nezávisí na m . Rovnice modelu je

$$\ln[\gamma_m / (1 - \gamma_m)] = \theta_m - (\beta_1 X_1 + \dots + \beta_K X_K), \quad (1)$$

kde γ_m je kumulativní pravděpodobnost kategorie m , $m = 1, \dots, M - 1$, tj.

$$\gamma_m = P(\text{kategorie}_1) + \dots + P(\text{kategorie}_m). \quad (2)$$

Práh θ_m v rovnici (1) koresponduje s interceptem α v lineární regresi. Označíme-li J_m jev, že se respondent zařadil do kategorie₁ ... kategorie_m (symbol $\cap$ znamená konjunkci čili nebo), pak můžeme rovnici (1) přepsat do tvaru

$$\ln[P(J_m) / P(\text{non } J_m)] = \theta_m - (\beta_1 X_1 + \dots + \beta_K X_K) \quad (3)$$

a následně

$$P(J_m) / P(\text{non } J_m) = \exp[\theta_m - (\beta_1 X_1 + \dots + \beta_K X_K)]. \quad (4)$$

Levá strana rovnice (4) má význam šance jevu J_m , tedy šance, že se respondent zařadil do kategorie₁ ... kategorie_m. (Řeháková, 2000)

Předpoklad modelu, že regresní koeficienty $\beta_1, \dots, \beta_K$ jsou stejné pro všechna m , lze otestovat pomocí testu rovnoběžnosti. Předpoklad je přijatelný, jestliže dosažená hladina významnosti příslušné testové statistiky je velká, řekněme alespoň větší než 0,05. Pokud tento předpoklad není splněn, pak je lépe pracovat se závislou proměnnou, jako kdyby byla nominální. (Řeháková, 2000).

V našem modelu má závisle proměnná tři kategorie – „chudá“ domácnost, „ani bohatá, ani chudá“, „bohatá“. Vzhledem k tomu, že chceme sledovat šanci respondenta zařadit se do kategorie „chudá“ domácnost, za referenční kategorii byla zvolena „bohatá“ domácnost. Výsledky poté interpretujeme tak, že respondent s určitou charakteristikou (jako např. stupeň vzdělání, rodinný stav) má šanci („riziko“) být „chudým“, oproti tomu být „ani bohatým, ani chudým“ nebo „bohatým“.

Interpretace regresních koeficientů

Interpretaci si ukážeme přímo dosazením čísel z Modelu 2

Odhady regresních koeficientů jsou uvedeny v následující rovnici modelu, ve které J_1 označuje skutečnost, že se respondent řadí do kategorie „chudá“ domácnost“ a J_2 skutečnost, že se respondent řadí do kategorií „bohatá“ nebo „ani bohatá, ani chudá“ domácnost.

$$P(J_m) / P(\text{non } J_m) = \exp[\theta_m + 2,00 \text{vzděl.zákl}(1) + 1,21 \text{vzděl.bezmaturity}(2) + 0,72 \text{vzděl.smaturitou}(3) + (-0,12) \text{dětí.1}(1) + 0,51 \text{dět.2}(2) + 0,88 \text{stav.rozv.}(1) + 0,37 \text{stav.svob.}(2) + 0,42 \text{stav.ovdov.}(3) + (-1,16) \text{pozice.student}(1) + 0,78 \text{pozice.důchodce}(2) + 1,20 \text{pozice.ženavdom}(3) + 2,01 \text{pozice.nezam}(4)]$$

$$m = 1, 2, \theta_1 = -2,53, \theta_2 = 1,58$$

To znamená, že např. šance (riziko) být „chudý“ pro osobu se základním vzděláním je $7,39 = \exp(2,00)$. Dosazením do rovnice pak můžeme vypočítat riziko chudoby pro každého respondenta podle jeho charakteristik vzdělání, rodinného stavu apod.

Model 1

Metodou stepwise byly ze všech proměnných uvedených v předcházející kapitole vybrány ty proměnné, které ve společném modelu dosahují statistické významnosti. Jako první nejdůležitější faktor byl tedy do modelu zařazen počet ekonomicky aktivních osob v domácnosti následován vzděláním. Třetím v pořadí byl počet závislých dětí (žádné dítě, 1 dítě, 2 a více dětí). Poté následoval rodinný stav a věk respondenta.

Závislou proměnnou bylo subjektivní hodnocení chudoby domácnosti respondentem. Pomocí logistické regrese se snažíme vysvětlit pravděpodobnost nebo „riziko“ respondenta stát se chudým za určitých podmínek (kterými jsou nezávisle proměnné).

Testy globální nulové hypotézy $\beta=0$ ukazují, zda se všechny regresní koeficienty v navrženém modelu nerovnají nule (resp. zda-li se alespoň jeden liší od nuly). V našem případě jsou p-hodnoty u všech tří testů velmi malé, tudíž můžeme zamítnout hypotézu o nulové hodnotě všech regresních koeficientů. (Tab. 20.)

Tab. 20. Test nulové hypotézy Model 1

Test	Chí-kvadrát	DF	Významnost (p-hodnota)
Poměr věrohodnosti	144,06	15	<,0001
Skóre	136,75	15	<,0001
Wald	126,92	15	<,0001

Proměnné uvedené v Tabulce 21 splnily podmínku pro vstup do společného modelu, signifikantně je potvrzen jejich vztah k závisle proměnné (na hladině $\alpha = 0,05$, $p < 0,05$).

Tab. 21. Zařazené proměnné do modelu, Model 1

	DF	Waldův chí kvadrát	Významnost (p-hodnota)
vzdělání	3	55,20	<,0001
počet závislých dětí	2	6,92	0,031
počet ek. akt. osob	3	36,14	<,0001
rodinný stav	3	9,11	0,028
věk	4	11,00	0,027

Test skóre pro předpoklad proporcionálních šancí – neboli test rovnoběžnosti ověřuje předpoklad modelu, že regresní koeficienty $\beta_1, \dots, \beta_k$ jsou stejné pro všechny úrovně závisle proměnné, tedy „bohatá“, „ani bohatá, ani chudá“, „chudá“. Předpoklad je přijatelný, jestliže dosažená hladina významnosti příslušné testové statistiky je velká, řekněme alespoň větší než 0,05. Pokud tento předpoklad není splněn, pak je lépe pracovat se závislou proměnnou, jako kdyby byla nominální¹⁰. U zkoumaného modelu dosáhla hodnota testu proporcionálních šancí 0,1992. Můžeme tedy brát ordinální model za odpovídající.

Tab. 22. Test skóre pro předpoklad proporcionálních šancí, Model 1

Chí-kvadrát	DF	Pr > ChíKv
18,672	15	0,229

K určení vhodnosti modelu slouží následující míry. Prvním je AIC (Akaike Information Criterion), vypočítáno jako $AIC = -2 \log L + 2((k-1) + s)$, kde k je počet kategorií závisle proměnné a s je počet prediktorů (nezávisle proměnných) v modelu. Při srovnávání modelů

¹⁰ Při multinominálním modelu se přijímá jedna úroveň závisle proměnné za referenční a pro každou další se zvlášť odhaduje koeficient v poměru k referenční.

mezi sebou platí, že čím menší AIC, tím můžeme daný model považovat za vhodnější. Také v případě SC testu ¹¹ je žadaná co nejnižší hodnota.

Tab. 23. Míry k určení vhodnosti modelu, Model 1

Kritérium	Pouze reg. konst.	Reg konst. a kovariační proměnné
AIC	1587	1472
SC	1597	1556
-2 Log L	1583	1439

Procento konkordancí a diskordancí vyjadřuje predikční sílu modelu. Zjišťuje, do jaké míry se seřazení skutečných hodnot proměnné shoduje se seřazením hodnot predikovaných (odhadnutých). V našem případě bylo správně zařazeno 71 % hodnot, 27 % nesprávně. Za konkordantní považujeme případ, kdy pozorování s nižší skutečnou hodnotou má i nižší predikovaný průměrný skóre než pozorování s vyšší skutečnou hodnotou. Opakem je diskordance. V tabulce je také uveden počet rovností. Z počtu konkordancí a diskordancí vycházejí i další testy. U Sommerova D¹² a Gamma se výsledné hodnoty testu pohybují v rozpětí od -1 do +1, kde -1 znamená neexistenci závislosti a naopak +1 perfektní závislost. U Tau-a¹³ je rozdíl mezi konkordancemi a diskordancemi ještě vydělen počtem možných párů pozorování. Číslo Tau-a je o mnoho nižší než Sommerovo D z důvodu velkého množství pozorování se stejnou odpovědí. Posledním testem závislosti a variantou Sommerova D je *c test*, u kterého se rozpětí pohybuje od 0 do 1. (Tab. 24.)

Tab. 24. Predikční síla modelu, Model 1

Procento konkordancí	70,3	Somers' D	0,43
Procento diskordancí	27,6	Gama	0,44
Procento rovností	2,1	Tau-a	0,21
Počet párů	237993	c	0,71

Výsledný model zahrnuje šest proměnných (predikátor), a to počet ekonomicky aktivních osob v domácnosti, vzdělání respondenta, počet nezaopatřených dětí v domácnosti, rodinný stav respondenta, věk respondenta.

Mezi těmito predikátory a závisle proměnnou byla ve společném modelu signifikantně prokázána závislost (na hladině $\alpha = 0,05$).

Velký vliv na subjektivní chudobu respondenta má jeho vzdělání. Gradient pocitu chudoby strmě stoupá se snižujícím se vzděláním. Při středoškolském vzdělání s maturitou má osoba o 98 % vyšší pravděpodobnost cítit se chudá, než osoba se vzděláním vyšším odborným nebo vysokoškolským. U středoškolského vzdělání nebo vyučení bez maturity stoupne pravděpodobnost na hodnotu 3,6, tedy více jak třiapůlkrát větší pravděpodobnost. U osob se základním vzděláním je riziko více jak sedminásobné. (Tab. 26)

¹¹ SC test je založen na vzorci: $-2 \log L + ((k-1) + s) \log(\sum f_i)$, kde f_i jsou frekvence i -tých pozorování.

¹² Sommerovo D je definováno jako $(n_c - n_d)/t$, kde n_c je počet konkordancí, n_d – počet diskordancí, t – počet párů z rozdílnou hodnotou.

¹³ Tau a vychází ze vzorečku $(2(n_c - n_d))/(N(N-1))$, kde N je počet možných párů.

Subjektivní pocit chudoby respondenta velmi výrazně závisí na počtu ekonomicky aktivních osob v domácnosti, ve které žije. S rostoucím počtem ekonomicky aktivních osob se pocit chudoby snižuje. Pocit chudoby se velmi oslabí už s přítomností alespoň jedné ekonomicky aktivní osoby v domácnosti a to 1,7 krát. Ještě výrazněji redukuje pocit chudoby ekonomická aktivita dvou osob (3,7 krát), u tří osob pak dále více jak 5 krát.

Tab. 25. Ordinální regrese, analýza odhadů parametrů a významnosti, referenční kategorie – „bohatá“, Model 1

Proměnné	Odhad parametru (b)	Standardní chyba	Významnost
Intercept chudá	-1,97	0,53	0,000
Intercept ani bohata_ani chuda	2,17	0,53	<,0001
základní	1,99	0,30	<,0001
vyučení a střední bez matur	1,28	0,25	<,0001
střední odborné a všeobecné s maturitou	0,68	0,26	0,010
1 nezaopatřené dítě	-0,09	0,24	0,709
2 + nezaopatřené dítě	0,51	0,24	0,033
3+ ekon. aktivní	-1,72	0,35	<,0001
2 ekon. aktivní	-1,32	0,27	<,0001
1 ekon. aktivní	-0,58	0,26	0,028
rozvedený, rozvedená	0,70	0,24	0,003
svobodný, svobodná	0,01	0,30	0,978
vdovec, vdova	0,28	0,28	0,312
20 - 29	1,02	0,34	0,003
30 - 44	0,69	0,39	0,075
45 - 59	0,62	0,40	0,115
60+	0,36	0,45	0,429

Tab. 26. Ordinální regrese, odhad šancí, referenční kategorie – „bohatá“, Model 1

	Významnost	exp (b)	Dolní interval spolehli.	Horní interval spolehli.
základní	<,0001	7,33	4,06	13,22
vyučení a střední bez matur	<,0001	3,61	2,20	5,92
střední odborné a všeobecné s maturitou	0,010	1,97	1,18	3,28
vyšší odborné a vysokoškolské		1		
2 + nezaopatřené dítě	0,033	1,67	1,04	2,68
1 nezaopatřené dítě	0,756	0,92	0,58	1,46
žádné nezaopatřené děti		1		
3+ ekonom. aktiv,	<,0001	0,18	0,09	0,36
2 ekonom. aktiv,	<,0001	0,27	0,16	0,45
1 ekonom. aktiv,	0,028	0,56	0,33	0,94
0 ekonom. aktiv,		1		
rozvedený, rozvedená	0,003	2,02	1,27	3,22
svobodný, svobodná	0,978	1,01	0,56	1,82
vdovec, vdova	0,312	1,32	0,77	2,28
ženatý, vdaná		1		
60 +	0,429	1,43	0,59	3,49
45 - 59	0,115	1,87	0,86	4,06
30 - 44	0,075	2,00	0,93	4,26
20 - 29	0,003	2,77	1,43	5,35
15 - 19		1		

U dalších predikátorů již nejsou statisticky významné všechny jednotlivé kategorie. Z hlediska nezaopatřených dětí je statisticky nevýznamný přechod mezi domácnostmi bez nezaopatřených dětí a domácnostmi s jedním dítětem, zatímco u domácností s dvěma a více dětmi je pocit chudoby o 68 % pravděpodobnější. Dá se předpokládat, že tedy u rodin s dvěma a více dětmi dochází k určitému přelomu.

Rozvod a ovdovění s sebou nese také zvýšený pocit chudoby. U rozvedených je riziko chudoby oproti osobám žijících v manželství nejvyšší, a to dvojnásobné. Tento rozdíl je statisticky signifikantní. U ovdovělých osob, kde je riziko ve srovnání s referenční kategorií 1,3 krát vyšší, i u svobodných (totožné riziko s ženatými/vdanými) je rozdíl signifikantně nevýznamný. Zde, stejně jako u jiných kategorií, může být statistická nevýznamnost dána menší velikostí vzorku.

U věku respondenta je, vzhledem k referenční kategorii 15 až 19 let, signifikantně odlišná pouze následující kategorie 20 až 29 let. V tomto věku se pocit chudoby prohlubuje. Je to období životního cyklu, kdy se mladí lidé osamostatňují od svých rodičů.

Kontrasty jednotlivých kategorií

Z kontrastů mezi jednotlivými kategoriemi u vzdělání je patrné, že pokud se člověk alespoň vyučí nebo absolvuje střední vzdělání bez maturity, klesne u něj pravděpodobnost chudoby na polovinu ($1 / 2,03 = 0,493$). Podobný význam má i složení maturity. Vzdělání s maturitou oproti vzdělání bez maturity opět téměř o polovinu pravděpodobnost cítit se chudý sníží. I další postup ve vzdělání, tedy ukončení vyšší odborné nebo vysoké školy znovu o polovinu zredukuje riziko chudoby vzhledem k osobám se vzděláním o stupeň nižším. (Tab. 27.)

Šance cítit se chudý v domácnosti s dvěma dětmi je vyšší vzhledem k domácnostem s jedním dítětem než k domácnostem bez nezaopatřených dětí. Můžeme z toho usuzovat, že domácnosti s jedním dítětem se nejméně cítí být chudé (přestože kontrast mezi bezdětnými a s jedním dítětem není signifikantní).

Velký rozdíl v subjektivní chudobě je mezi respondenty z domácností se dvěma ekonomicky aktivními členy a s jedním ekonomicky aktivním členem. Mezi jedním a žádným už je rozdíl o něco menší, stejně tak mezi domácnostmi o dvou ekonomicky aktivních a domácnostmi s třemi ekonomicky aktivními členy.

I jedna ekonomicky aktivní osoba znamená pro domácnost velkou změnu při redukcí chudoby, ale dvě osoby ekonomicky aktivní mají pro domácnost ještě zásadnější význam.

U kontrastů kategorií podle rodinného stavu se potvrdilo, že podle našeho datového souboru není rozdíl mezi osobami svobodnými a těmi, které žijí v manželství. Rozvod a ovdovění představuje riziko z hlediska subjektivní chudoby.

Statisticky nevýznamné jsou přechody mezi jednotlivými věkovými kategoriemi vyjma přechodu od nejmladší (15 – 19) k skupině 20 až 29 let. Pokud bychom sledovali trend i bez ohledu na statistickou nevýznamnost. Subjektivní chudoba má od věkové skupiny nad třicet let klesající tendenci.

Nezařazení dalších proměnných do modelu, jako např. krajů či velikostních skupin obcí, může být dáno menší velikostí vzorku. Cílem modelu je samozřejmě co možná nejlepší odraz reality,

ale u výběrových šetření je vždy více či méně omezen počtem respondentů. Při nižším počtu respondentů je mnohem obtížnější dosáhnout statistické významnosti.

Tab. 27. Kontrast mezi kategoriemi, odhad šancí, referenční kategorie – „bohatá“, Model 1

	Význa- mnost	exp (b)	Dolní interval spolehli.	Horní interval spolehli.
základní vrs. vyšší odborné a vysokoškolské	<,0001	7,33	4,06	13,22
základní vrs. vyučení a střední bez maturity	0,001	2,03	1,32	3,12
vyučení a stř. bez maturity vrs. střední s matur.	0,001	1,83	1,30	2,59
vyučení a stř. bez maturity vrs. vyšší odborné a vysoko.	<,0001	3,61	2,20	5,92
střední s maturitou vrs. vyšší odborné a vysokoškolské	0,010	1,97	1,18	3,28
1 nezaopatřené dítě vrs. žádné nezaopatřené děti	0,709	0,92	0,58	1,46
2 + nezaopatřené dítě vrs. 1 nezaopatřené dítě	0,015	1,83	1,12	2,97
2 + nezaopatřené dítě vrs. žádné nezaopatřené děti	0,033	1,67	1,04	2,68
1 vrs. 0 ek. aktiv.	0,028	0,56	0,33	0,94
2 vrs. 1 ek. aktiv.	0,000	0,47	0,32	1,17
3+ vrs. 2 ek. aktiv.	0,161	0,67	0,39	1,17
2 vrs. 0 ek. aktiv.	<,0001	0,27	0,16	0,45
3+ vrs. 1 ek. aktiv.	0,000	0,32	0,18	0,58
3+ vrs. 0 ek. aktiv.	<,0001	0,18	0,09	0,36
svobodný, svobodná vrs. ženatý, vdaná	0,978	1,01	0,56	1,82
rozvedený, rozvedená vrs. ženatý, vdaná	0,003	2,02	1,26	3,22
vdovec, vdova vrs. ženatý, vdaná	0,312	1,32	0,77	2,28
vdovec, vdova vrs. svobodný, svobodná	0,491	1,31	0,61	2,84
rozvedený, rozvedená vrs. svobodný, svobodná	0,054	2,00	0,99	4,04
rozvedený, rozvedená vrs. vdovec, vdova	0,208	1,52	0,79	2,94
20 - 29 vrs. 15 - 19	0,003	2,77	1,43	5,35
30 - 44 vrs. 20 - 29	0,225	0,72	0,43	1,22
45 - 59 vrs. 30 - 44	0,764	0,94	0,61	1,44
60+ vrs. 45 - 59	0,322	0,77	0,45	1,30
30 - 44 vrs. 15 - 19	0,075	1,99	0,93	4,26
45 - 59 vrs. 15 - 19	0,115	1,87	0,86	4,06
60+ vrs. 15 - 19	0,429	1,43	0,59	3,49
20 - 29 vrs. 45 - 59	0,165	1,48	0,85	2,58
20 - 29 vrs. 60+	0,069	1,93	0,95	3,93
30 - 44 vrs. 60+	0,297	1,39	0,75	2,60

Model 2

Do modelu 2 byla zařazena pozice respondenta z hlediska jeho ekonomické aktivity. Následovalo vzdělání, počet závislých dětí a jako poslední rodinný stav. Počet ekonomicky aktivních osob byl z modelu předem vyřazen.

U pozice byla za referenční brána kategorie „zaměstnaný respondent“. Jako nejhorší se ukázalo postavení domácnosti s nezaměstnanou osobou (7,5 krát vyšší pravděpodobnost subjektivní chudoby než u zaměstnaného). Relativně lépe je na tom žena v domácnosti/na mateřské dovolené. Oproti nezaměstnanému je u ní šance pociťovat chudobu 3 krát nižší. Skupina nepracujících důchodců je podle výsledků modelu subjektivní chudobou méně ohrožena než ženy v domácnosti/na mateřské, dalo by se tedy říci méně než mladé rodiny. Studenti či učni

pravděpodobně ve svém věku ve velké míře ještě nemají zodpovědnost za svoji vlastní domácnost. Podpora jejich blízkých je dostačující a přizpůsobivost podmínkám pravděpodobně vyšší než u jiných skupin, proto u nich nacházíme pocit chudoby v nejmenší míře. (Tab. 29.)

Tab. 28. Ordinální regrese, analýza odhadů parametrů a významnosti, referenční kategorie – „bohatá“, Model 2

Proměnné	Odhad parametru	Standardní chyba	Významnost
Intercept chudá	-2,53	0,28	<,0001
Intercept ani bohata_ani chuda	1,58	0,27	<,0001
základní	2,00	0,30	<,0001
vyučení a střední bez maturity	1,21	0,25	<,0001
střední odborné a všeobecné s matur.	0,72	0,26	0,006
1 nezaopatřené dítě	-0,12	0,23	0,610
2 + nezaopatřené dítě	0,51	0,22	0,020
rozvedený, rozvedená	0,88	0,23	0,000
svobodný, svobodná	0,37	0,25	0,128
vdovec, vdova	0,42	0,27	0,126
student/učeň	-1,16	0,31	0,000
nepracující důchodce	0,78	0,21	0,000
žena v domácnosti/na mateřské	1,20	0,42	0,004
nezaměstnaný	2,01	0,50	<,0001

Tab. 29. Ordinální regrese, odhad šancí, referenční kategorie – „bohatá“, Model 2

	Významnost	exp (b)	Dolní interval spolehli.	Horní interval spolehli.
základní	<,0001	7,39	4,12	13,24
vyučení a střední bez matur	<,0001	3,37	2,05	5,54
střední odborné a všeobecné s maturitou	0,006	2,05	1,23	3,44
vyšší odborné a vysokoškolské		1		
2 + nezaopatřené dítě	0,020	1,66	1,08	2,55
1 nezaopatřené dítě	0,310	0,89	0,57	1,40
žádné nezaopatřené děti		1		
rozvedený, rozvedená a vdov	<,0001	2,42	1,53	3,82
svobodný, svobodná	0,128	1,45	0,90	2,35
vdovec, vdova	0,126	1,52	0,89	2,61
ženatý, vdaná		1		
student učeň	<,0001	0,31	0,17	0,58
nepracující důchodce	<,0001	2,18	1,44	3,31
žena v domácnosti/na mateřské dovolené	0,004	3,32	1,45	7,58
nezaměstnaný	<,0001	7,46	2,83	19,68
zaměstnaný		1		

U vzdělání, počtu nezaopatřených dětí v domácnosti a rodinného stavu jsou poměry šancí velmi podobné jako u předcházejícího modelu. Věk se do tohoto modelu z hlediska jeho významnosti již nevešel.

Predikční síla druhého modelu je téměř totožná s předcházejícím modelem, přitom ale počet vysvětlujících proměnných je menší. (Tab. 30.)

Tab. 30. Predikční síla modelu, Model 2

Procento konkordancí	67,9	Somers' D	0,412
Procento diskordancí	26,8	Gama	0,435
Procento rovností	5,3	Tau-a	0,200
Počet párů	236606	c	0,706

Tab. 31. Kontrast mezi kategoriemi, odhad šancí, referenční kategorie – „bohatá“, Model 2

	Významnost	exp (b)	Dolní interval spolehli.	Horní interval spolehli.
základní vrs. vyšší odborné a vysokoškolské	<,0001	7,39	4,12	13,24
základní vrs. vyučení a střední bez maturity	0,000	2,19	1,45	3,32
vyučení a stř. bez maturity vrs. střední s maturitou	0,005	1,64	1,16	2,31
vyučení a stř. bez maturity vrs. vyšší odborné a vysokoškolské	<,0001	3,37	2,05	5,54
střední s maturitou vrs. vyšší odborné a vysokošk.	0,006	2,05	1,22	3,44
1 nezaopatřené dítě vrs. žádné nezaopatřené děti	0,610	0,89	0,57	1,40
2 + nezaopatřené dítě vrs. žádné nezaopatřené děti	0,011	1,87	1,15	3,03
2 + nezaopatřené dítě vrs. 1 nezaopatřené dítě	0,020	1,66	1,08	2,55
svobodný, svobodná vrs. ženatý, vdaná	0,128	1,45	2,35	2,32
rozvedený, rozvedená vrs. ženatý, vdaná	0,000	2,42	1,53	3,82
vdovec, vdova vrs. ženatý, vdaná	0,126	1,52	0,89	2,61
vdovec, vdova vrs. svobodný, svobodná	0,895	1,05	0,52	2,09
rozvedený, rozvedená vrs. svobodný, svobodná	0,099	1,66	0,91	3,05
rozvedený, rozvedená vrs. vdovec, vdova	0,166	1,59	0,83	3,06
student/učeň vs. zaměstnaný	0,000	0,31	0,17	0,58
neprac. důchodce vs. student/učeň	<,0001	6,98	3,40	14,33
žena v domácnosti/na mateřské dovolené vs. neprac. důchodce	0,372	1,52	0,61	3,81
nezaměstnaný vs. žena v domácnosti/na mateřské dovolené	0,205	2,25	0,64	7,86
nezaměstnaný vs. zaměstnaný	<,0001	7,46	2,83	19,68
neprac. důchodce vs. zaměstnaný	0,000	2,18	1,44	3,31
žena v domácnosti/na mateřské dovolené vs. zaměstnaný	0,004	3,32	1,45	7,58
neprac. důchodce vs. nezaměstnaný	0,018	0,29	0,11	0,81
žena v domácnosti/na mateřské dovolené vs. student/učeň	<,0001	10,61	3,88	29,03
nezaměstnaný vs. student/učeň	<,0001	23,85	8,02	70,92

4.3.2 Srovnání příjmové a subjektivní chudoby

V další části se budu věnovat srovnání subjektivní chudoby s objektivní chudobou. Objektivní faktor by se na rozdíl od subjektivního neměl odvíjet od vlastního hodnocení životní situace a subjektivního mínění respondenta.

Vedle subjektivního hodnocení chudoby domácnosti, ve které respondent žije, se v dotazníku objevila i otázka na čistý příjem respondenta i celé domácnosti. Příjem tak může být využit jako objektivní kritérium chudoby domácnosti.

Z důvodu další analýzy byl příjem domácnosti a osobní příjem respondenta kategorizován. Nabízelo se více možností, podle jakých pravidel tuto kategorizaci provést. Podle vzoru hranice chudoby používaného Eurostatem je vybrán ukazatel mediánu ekvivalentního příjmu.

Každý respondent poskytl informaci o čistém příjmu domácnosti a dále také o počtu členů domácnosti spolu s počtem nezletilých dětí. Podle spotřebních jednotek EU (1 - první dospělý, 0,7 – další dospělý, 0,5 – nezaopatřené dítě) byl spočten ekvivalentní příjem. Tento příjem domácnosti je následně dáván do poměru k mediánu příjmů souhrnu všech domácností

v souboru. Eurostat nejčastěji používá hranici 60 % mediánu ekvivalentního příjmu jako hranici chudoby. V mnoha studiích se ale objevují i další hranice pokračující po desíti procentech pod i nad 60 % (např. 40 %, 70 %, 80 % mediánu). Rowntree [1901] určil na počátku století tento podíl na 56 %. Townsend dnes např. rozlišuje „velmi nízkou úroveň hranice chudoby“ (50 % mediánu příjmového rozložení) a „nízkou úroveň hranice chudoby“ (80 % mediánu příjmového rozložení). (Mareš, Rabuši, 1996)

Pro náš soubor byla zvolena hranice 80 % mediánu ekvivalentního příjmu. Je to spíše horní hranice chudoby. Další kategorie byla stanovena kolem mediánu od 80 % do 120 %. Poslední kategorie domácností je neomezená s příjmem nad 121 % mediánu. Pod takto stanovenou hranici chudoby 80 % příjmového mediánu se nachází 24 % domácností respondentů. V rozmezí od 80 % do 120 % mediánu je to 36 % a nad 121 % mediánu 40 %.

Stojí tedy před námi otázka: Odpovídá subjektivní pocit chudoby příjmové chudobě, resp. trpí pocitem subjektivní chudoby ti respondenti, kteří skutečně žijí v domácnosti s nízkými příjmy na osobu?

Už jsme se snažili vystihnout závislost subjektivní chudoby na vzdělání, počtu závislých dětí, věku apod. Je nějaká skupina více deprimovaná subjektivní chudobou v porovnání s ostatními v případě srovnatelného příjmu? Jednotlivé skupiny podle již zmíněných charakteristik se pojí s různými životními situacemi respondenta a jeho domácností, jiným posuzováním a vnímáním okolní reality. Přestože životní cesta každého respondenta je jedinečná, může se projevit při seskupení dle určité společné charakteristiky větší náchylnost u některé skupiny k pocitu subjektivní chudoby, a přitom se vyšší příjmů nemusí neliší od ostatních.

Hypotéza: podíl subjektivně chudých roste s klesajícím příjmem domácnosti a přibývá subjektivně bohatých se zvyšujícím se příjmem

Hypotéza: úroveň subjektivní chudoby se bude lišit podle vzdělání ve skupinách domácností s podobným příjmem

Hypotéza: respondenti rozvedení či ovdovělí budou chudobou více deprimováni (subjektivní chudoba u nich bude vyšší v porovnání se svobodnými či manželskými domácnostmi) ve stejné příjmové kategorii.

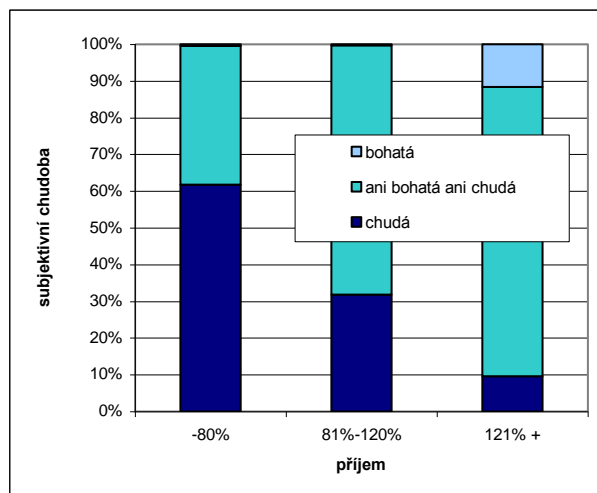
Vedle těchto hypotéz směřujících k rozdílům mezi subjektivní a objektivní příjmovou chudobou by bylo zajímavé si také všimnout rozdílů v příjmové chudobě mezi muži a ženami.

Hypotéza: podíl subjektivně chudých roste s klesajícím příjmem domácnosti a přibývá subjektivně bohatých se zvyšujícím se příjmem

V předchozím oddílu jsme se setkali se subjektivním hodnocením chudoby domácností respondentem. Dáme-li toto hodnocení do vztahu s příjmem domácností (resp. příjmovou kategorií), zjistíme vysokou závislost subjektivního hodnocení na příjmu. Pod hranicí 80 %

příjmového mediánu se chudými cítí být přes 3/5 respondentů a téměř nikdo se neoznačil za bohatého. U kategorie nad 120 % je podíl „chudých“ a „bohatých“ vyrovnaný okolo 10 %, zbytek (80 %) tvoří ti, kteří se označili za „ani bohaté, ani chudé“.

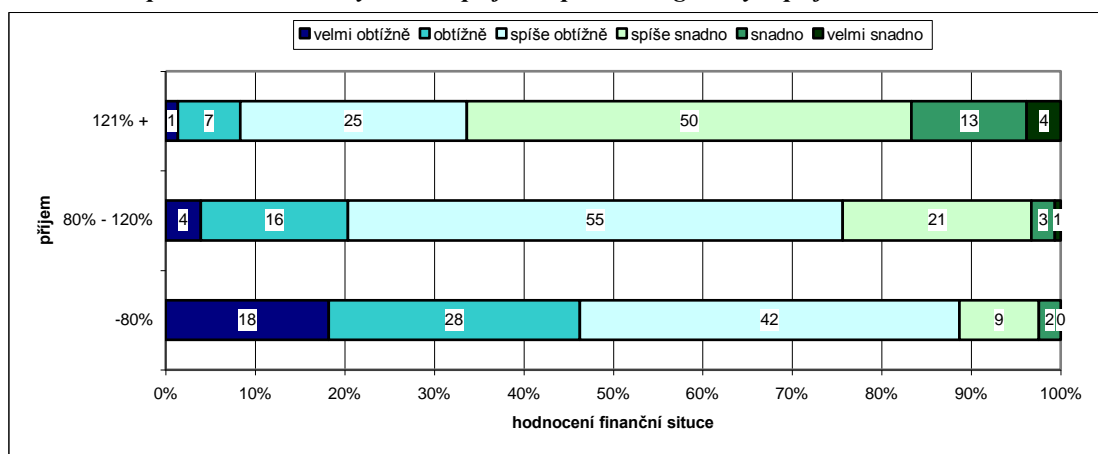
Obr. 16. Vztah subjektivní chudoby a příjmu domácností

N=877, Spearmann $r= -0,49$, kategorie příjmů : procenta z mediánu ekvivalentního příjmu v rámci vzorku

Vedle přímé otázky na pocit chudoby zde již byly zmíněny další otázky související se subjektivním hodnocením –schopnost domácnosti vycházet s příjmem a finanční potíže v minulém roce. Respondenti z domácností pod hranicí chudoby z 89 % hodnotí finanční situaci domácnosti jako spíše obtížnou nebo horší a 3/5 se z této kategorie příjmů dostali v minulém roce do obtížné finanční situace. První hypotézu můžeme tedy potvrdit.

Obr. 17. Schopnost domácnosti vycházet s příjmem podle kategorií výše příjmu

N=854, kategorie příjmů : procenta z mediánu ekvivalentního příjmu v rámci vzorku

Tab. 32. Domácnosti s finančními potížemi v minulém roce podle kategorií výše příjmu

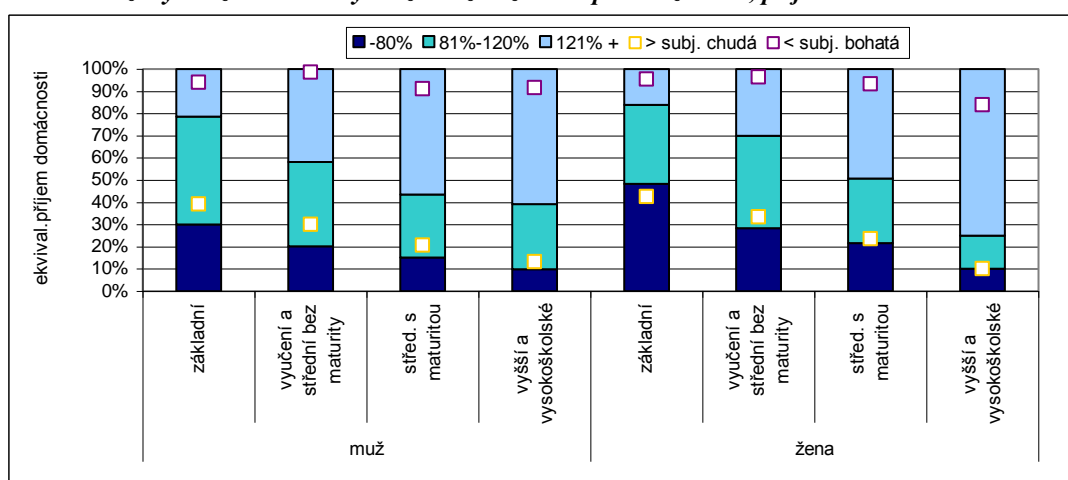
Medián ekv. příjmu	Finanční potíže		Celkem
	ano	ne	
-80%	58,6	41,4	100,0
80% - 120%	36,6	63,4	100,0
121% +	16,2	83,8	100,0

N=838

Rozdíly mezi kategoriemi vzdělání u příjmové chudoby

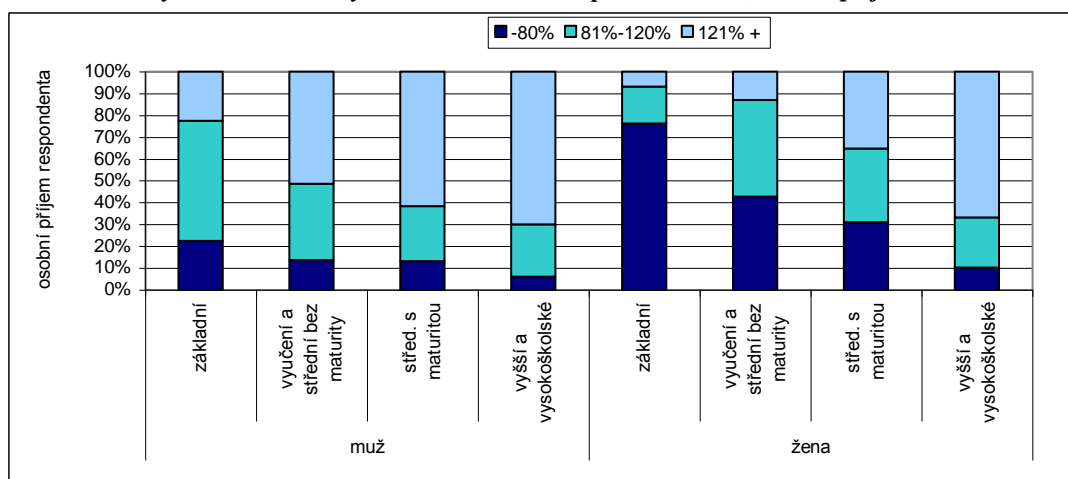
Dá se očekávat trend zvyšujícího se podílu osob s malým příjmem při klesající úrovni vzdělání, podobně jako u subjektivní chudoby. Podíváme se ale blíže také na rozdíly mezi muži a ženami. Zatímco subjektivně se muži za chudé označují velmi podobně jako ženy, podíl žen v domácnostech s příjmem do 80 % mediánu je v porovnání s muži vyšší. To je dáno výrazně vyšším podílem neúplných rodin v čele s matkou a také delší nadějí dožití žen oproti mužům, kdy poté v již neproduktivním věku s nižším příjmem se nachází větší procento domácností jednotlivkyň (žen). Vyšší podíl v domácnostech do 80 % příjmového mediánu u žen je i u všech kategorií vzdělání. Rozdíl od mužů se ale s rostoucím vzděláním snižuje. (Obr. 18.)

Obr. 18. Rozdíly v riziku chudoby mezi muži a ženami podle vzdělání, příjem domácnosti

kategorie příjmů : procenta z mediánu ekvivalentního příjmu v rámci vzorku

Obr. 19. Rozdíly v riziku chudoby mezi muži a ženami podle vzdělání, osobní příjem

kategorie příjmů : procenta z mediánu ekvivalentního příjmu v rámci vzorku

Pokud bychom porovnávali osobní příjem, potom je rozdíl u základního vzdělání mezi ženami a muži mnohem markantnější než je tomu u domácností, kde muž nebo další osoby většinou přináší do domácnosti další plat a úroveň příjmů celé domácnosti tak vyváží. (Obr. 19.) Stojí ale za pozornost, že u vysokoškolského vzdělání je situace velmi vyrovnaná a pohlaví zde rozhoduje jen minimálně. Ženy s nízkým vzděláním, ve srovnání s muži, vykonávají většinou

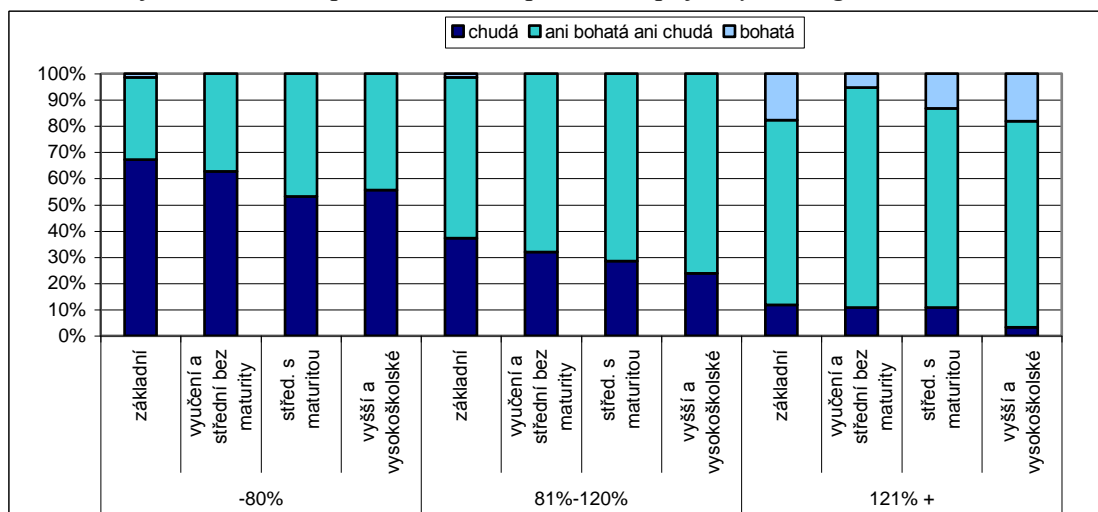

práce hůře placené a jsou pro ně typická povolání s nižším platovým ohodnocením. Přestože z toho vyplývá vyšší příjmová chudoba žen, jejich subjektivní chudoba je podobná jako u mužů. Subjektivně chudobu tedy nevnímají tak tíživě jako muži.

Hypotéza: úroveň subjektivní chudoby se bude lišit podle vzdělání ve skupinách domácností s podobným příjmem

Vzdělání je důležitým faktorem subjektivní chudoby. Ovlivňuje celkové uvažování a citění člověka, jeho vnímání okolního světa. To se projevuje v úrovni subjektivní chudoby i v případě odhlédnutí od příjmů domácností. Vzdělání tak samostatně jako určitý kulturní faktor působí na subjektivní chudobu. Domácnosti ve skupinách s podobnou úrovní příjmů jsou diferencovány podle vzdělání. Podíl subjektivně chudých klesá s rostoucí úrovní vzdělání ve skupině do 80 % příjmového mediánu i 81 % - 120 % příjmového mediánu. U nejvyšší příjmové skupiny je situace u středního vzdělání bez maturity a středního vzdělání s maturitou vyrovnaná. Vzdělanější osoby se dokážou s příjmem v pásmu chudoby lépe vyrovnat.

Obr. 20. Subjektivní chudoba podle vzdělání respondenta a příjmových kategorií domácností

kategorie příjmů : procenta z mediánu ekvivalentního příjmu v rámci vzorku

Rodinný stav respondenta a příjmová chudoba

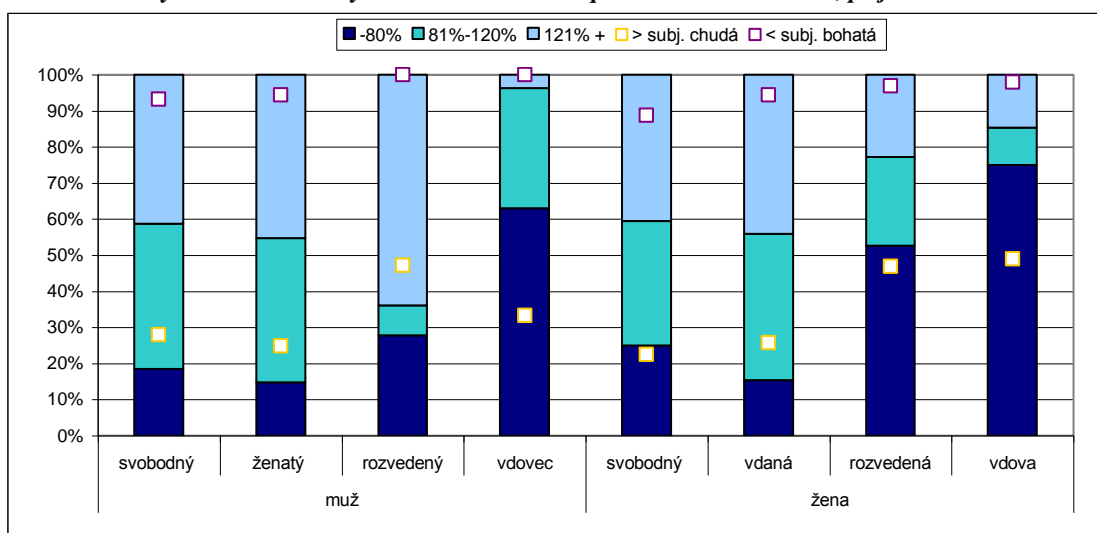
Z hlediska příjmu domácnosti se pod hranicí 80 % příjmového mediánu nejčastěji ocitají ovdovělí, u žen (73 %) o trochu více než u mužů (61%). Viditelnější rozdíl je podle pohlaví mezi rozvedenými. (Obr. 21.) Rozvedení muži se sice ocitají pod hranicí chudoby častěji než ženatí nebo svobodní, ale mnohem častěji se také řadí mezi relativně finančně dobře zabezpečené. Na druhou stranu se 50 % rozvedených mužů cítí být chudými. Pro ženy, na rozdíl od mužů, je rozvod opravdu spojený s horší finanční situací. Přes 50 % rozvedených žen žije v domácnosti pod hranicí 80 % příjmového mediánu a v kategorii nad 121 % je jich méně než u vdaných nebo svobodných. U mužů tomu tak není. Při rozvodu jsou ženám svěřeny děti spíše než mužům, to se pak odráží ve financích domácnosti na jednoho člena.

Když bychom brali v úvahu jen čistý plat rozvedených žen jako jednotlivkyň bez ohledu na velikost domácnost a dělení příjmu na další členy, jsou na tom rozvedené platově lépe než ženy

vdané. (Obr. 22.) Vdané ženy se zřejmě spíše finančně mohou spoléhat také na svého manžela, zatímco rozvedené ženy mají větší motivaci k hledání lépe placeného místa, aby případně uživily celou domácnost včetně dětí.

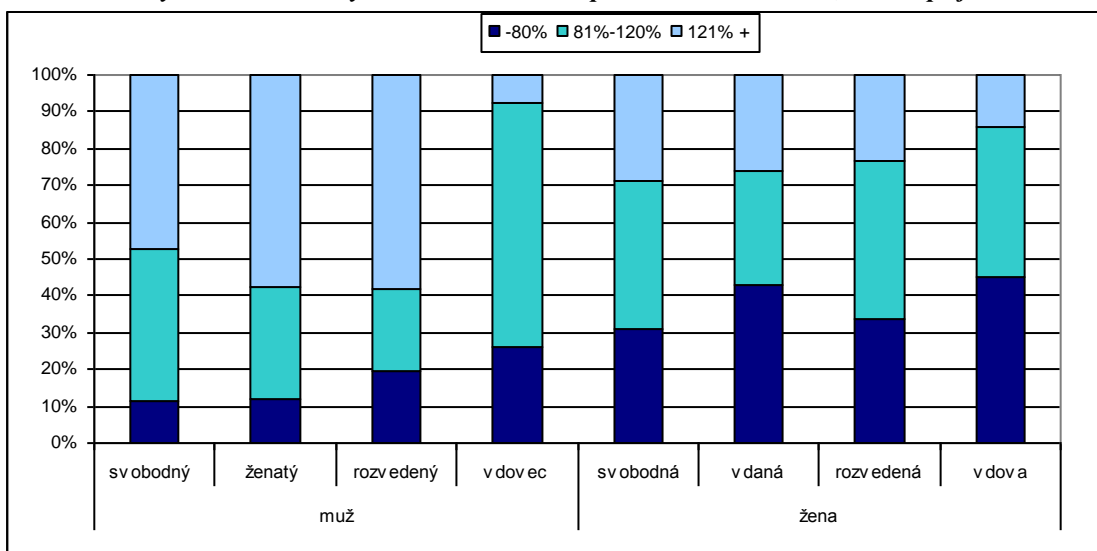
Vysvětlení je ale možné hledat i v tom, že rozvedené ženy, které například děti nemají, mohou práci věnovat více času a zájmu. Na obr. 23. ale můžeme vidět, že co se týče osobního příjmu, rozvedené ženy bez dětí patří spíše do kategorie s nižším příjmem.

Obr. 21. Rozdíly v riziku chudoby mezi muži a ženami podle rodinného stavu, příjem domácností

kategorie příjmů : procenta z mediánu ekvivalentního příjmu v rámci vzorku

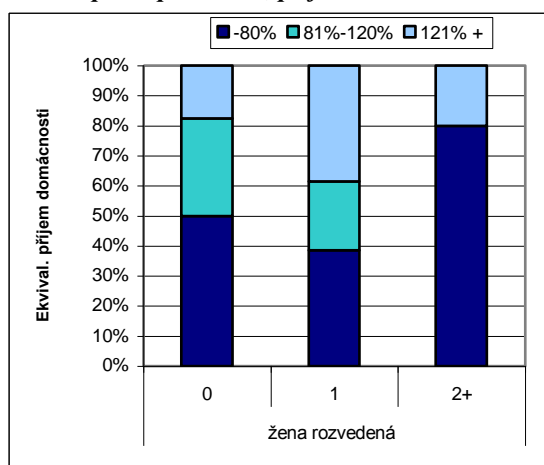
Obr. 22. Rozdíly v riziku chudoby mezi muži a ženami podle rodinného stavu, osobní příjem

kategorie příjmů : procenta z mediánu ekvivalentního příjmu v rámci vzorku

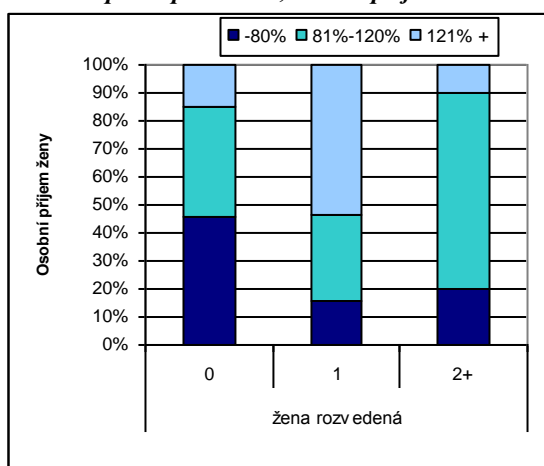
Rozvod je z hlediska chudoby rizikovým faktorem pro ženu i v případě, kdy žádné děti nemá. (viz. Obr. 23). V porovnání s rozvedenými ženami s jedním dítětem, je podíl pod hranicí chudoby u rozvedených žen bez dětí větší. Naproti tomu domácnosti rozvedených žen s dvěma a více dětmi je ale už zase rizikovější než obě předcházející.

Obr. 23. Příjmová chudoba rozvedených žen podle počtu dětí, příjem domácnosti

kategorie příjmů : procenta z mediánu ekvivalentního příjmu v rámci vzorku

Obr. 24. Příjmová chudoba rozvedených žen podle počtu dětí, osobní příjem

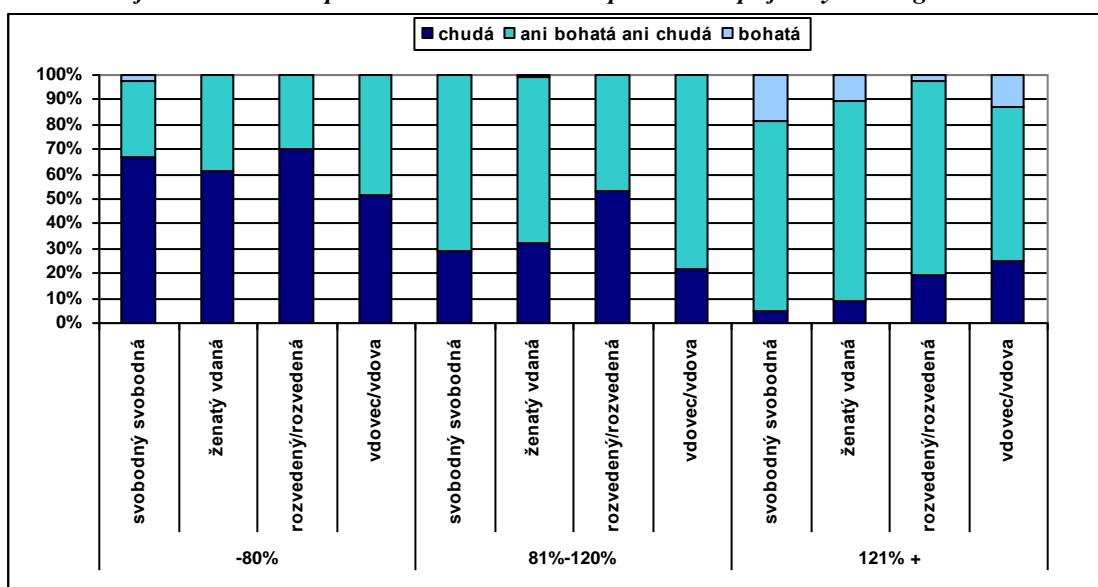

kategorie příjmů : procenta z mediánu ekvivalentního příjmu v rámci vzorku

Hypotéza: respondenti rozvedení či ovdovělí budou chudobou více deprimovaní (subjektivní chudoba u nich bude vyšší v porovnání se svobodnými či manželskými domácnostmi) ve stejné příjmové kategorii.

Při srovnání domácností spadajících do kategorie s podobným příjmem se ukazuje, že mezi domácnostmi s obdobným příjmem se nejvíce subjektivně chudé cítí být osoby rozvedené a to v kategoriích do 80 % mediánu příjmu a ještě výrazněji ve střední kategorii příjmů kolem mediánu. Při vyšších příjmech domácností, nad 121 % mediánu, se jejich pocit chudoby velmi snižuje. U vyšších příjmů se také výrazně snižuje pocit chudoby u ženatých a svobodných. Subjektivní pocit chudoby u ovdovělých se u nízké a střední příjmové kategorie pohybuje nejnižší z kategorií rodinného stavu. U vyšších příjmů ale subjektivní chudoba u ostatních kategorií klesá, zatímco ovdovělé osoby zůstávají na stejné hladině.

Obr. 25. Subjektivní chudoba podle rodinného stavu respondenta a příjmových kategorií domácností

kategorie příjmů : procenta z mediánu ekvivalentního příjmu v rámci vzorku

4.3.2.1. Příjem domácnosti jako predikční proměnná subjektivního hodnocení chudoby

Námi vytvořené kategorie příjmu do 80 % příjmového mediánu, 81% -120 %, a nad 121 % příjmového mediánu nyní využijeme také spolu s ostatními proměnnými k predikci subjektivní chudoby. Subjektivní chudoba se velmi odvíjí od příjmové situace domácnosti a dá se předpokládat, že příjem bude důležitým faktorem v modelu.

Model 3

Ze všech proměnných, které vstupovaly do modelu, byly nakonec podle jejich významnosti (metodou stepwise) vybrány v následujícím pořadí proměnné: příjem domácnosti, pozice respondenta z hlediska ekonomické aktivity, vzdělání, pohlaví a počet osob v domácnosti.

Vzdělání se ukázalo jako důležitý faktor i při provedení modelu 1 a 2 (v prvním modelu při zařazení proměnné počtu ekonomicky aktivních osob, v druhém modelu pozice respondenta z hlediska ekonomické aktivity).

V porovnání s předcházejícími modely je gradient vyššího rizika chudoby se snižujícím se vzděláním méně strmý. Je to bezpochyby dáno zařazením příjmu do modelu. Nyní můžeme sledovat faktor vzdělání za podmínek, kdy je vliv příjmu (proměnné ekvivalentního příjmu domácnosti ve vztahu k mediánu) brán jako konstantní. Samozřejmě nesmíme zapomínat na to, že při interpretaci hodnot u vzdělání bereme i vliv dalších proměnných v modelu jako konstantní. (Tab. 34.)

Nejviditelnější je tento rozdíl v poměru základního vzdělání k vysokoškolskému. V modelu 3 je pravděpodobnost chudoby pro osobu se základním vzděláním 3,7 krát vyšší oproti vysokoškolačkovi. V modelu 1 a 2 to byl dokonce sedminásobek. Nyní ale toto číslo více vypovídá o subjektivní chudobě podle vzdělání při kontrole vlivu příjmové chudoby. Střední vzdělání s maturitou má riziko chudoby ve srovnání s vysokoškolským vyšší jen téměř o 3/4 (1,73 krát). V modelech 1 a 2 to bylo kolem 100 % (2 krát). Stejně tak jsou patrné u modelu 3

nižší rozdíly navzájem mezi všemi kategoriemi vzdělání, nejen při porovnání se vzděláním nejvyšším.

Poprvé se do modelu zařadilo také pohlaví, přestože samostatně bez ostatních proměnných se neukázalo jako statisticky významné pro subjektivní chudobu. Je velmi zajímavé, že při kontrole příjmu a dalších proměnných je pravděpodobnost subjektivní chudoby u mužů vyšší než u žen, a to o 38 %. Zde je nutné zdůraznit, že je to za okolností, kdy je příjem jako proměnná konstantní. To znamená, že se zde více projevuje vliv subjektivních pocitů hodnocení chudoby.

Tab. 33. Ordinální regrese, analýza odhadů parametrů a významnosti, referenční kategorie – „bohatá“, Model 3

Proměnné	Odhad parametru	Standardní chyba	Významnost
Intercept chudá	-3,56	0,37	<,0001
Intercept ani bohata_ani chuda	1,25	0,33	0,000
základní	1,30	0,34	0,000
vyučení a střední bez maturity	0,72	0,30	0,015
střední odborné a všeobecné	0,55	0,30	0,071
muz	0,32	0,16	0,044
1 osoba	0,40	0,30	0,181
2 osoby	0,65	0,24	0,006
3 osoby	0,47	0,23	0,040
student učeň	-1,32	0,30	<,0001
žena v domácnosti/na mateřské	0,19	0,48	0,696
nepracující důchodce	-0,65	0,24	0,006
nezaměstnaný	0,94	0,56	0,095
- 80 % mediánu	3,17	0,28	<,0001
80% -120% mediánu	1,82	0,23	<,0001

Tab. 34. Ordinální regrese, odhad šancí, referenční kategorie – „bohatá“, Model 3

	Významnost	exp (b)	Dolní interval spolehli.	Horní interval spolehli.
základní	<,0001	3,67	1,87	7,19
vyučení a střední bez maturity	0,015	2,05	1,15	3,67
střední odborné a všeobecné	0,071	1,73	0,95	3,15
vyšší odborné a vysokoškolské		1		
muz	0,044	1,38	1,01	1,89
žena		1		
1 osoba	0,181	1,49	0,83	2,67
2 osoby	0,006	1,92	1,20	3,06
3 osoby	0,040	1,60	1,02	2,50
4 osoby		1		
student učeň	<,0001	0,27	0,15	0,48
žena v domácnosti/na mateřské	0,696	1,21	0,47	3,06
nepracující důchodce	0,006	0,52	0,33	0,83
nezaměstnaný	0,095	2,56	0,85	7,74
zaměstnaný		1		
- 80 % mediánu	<,0001	23,73	13,73	41,04
80% -120% mediánu	<,0001	6,14	3,94	9,59
121% +		1		

V modelu se dále objevil počet osob v domácnosti. Spolu s příjmovou úrovní tak vlastně nahradil počet ekonomických členů domácnosti. Největší riziko subjektivní chudoby se nachází u domácností 2 osob (1,9 krát větší než u 4 osob). U domácností 1 osoby a 3 osob je pravděpodobnost chudoby vzhledem k referenční kategorii 4 osob velmi podobná.

Riziku chudoby u kategorií podle pozice respondenta z hlediska ekonomické aktivity se dostává také jistých změn při zahrnutí příjmu do modelu. Při zachování příjmu jako konstantní proměnné je u nepracujících důchodců riziko chudoby nižší než u zaměstnaných osob. V modelu 2, kde příjem zahrnut nebyl, subjektivní chudoba u důchodců přesahovala hodnotu u skupiny zaměstnaných. U nezaměstnaných je stále zachováno nejvyšší riziko chudoby.

Tab. 35. Kontrast mezi kategoriemi, odhad šancí, referenční kategorie – „bohatá“, Model 3

	Významnost	exp (b)	Dolní interval spolehli.	Horní interval spolehli.
základní vrs. vyšší odborné a vysokoškolské	0,000	3,67	1,87	7,19
základní vrs. vyučení a střední bez matur	0,013	1,79	1,13	2,83
vyučení a střední bez matur vrs. střední s maturitou	0,391	1,18	0,80	1,74
vyučení a střední bez matur vrs. vyšší odborné a vysokoškolské	0,015	2,05	1,15	3,67
střední bez maturity vrs. vyšší odborné a vysokoškolské	0,071	1,73	0,95	3,15
muz	0,044	1,38	1,01	1,89
student učeň vrs. zaměstnaný	<,0001	0,27	0,15	0,48
nepracující důchodce vrs. student učeň	0,057	1,97	0,98	3,94
nepracující důchodce vrs. žena v domácnosti/na mateřské	0,103	0,44	0,16	1,18
žena v domácnosti/na mateřské vrs. nezaměstnaný	0,291	0,47	0,12	1,91
nezaměstnaný vrs. zaměstnaný	0,095	2,56	0,85	7,74
nepracující důchodce vrs. zaměstnaný	0,006	0,52	0,33	0,83
žena v domácnosti/na mateřské vrs. zaměstnaný	0,696	1,20	0,47	3,06
nezaměstnaný vrs. nepracující důchodce	0,006	4,89	1,59	15,07
žena v domácnosti/na mateřské vrs. student učeň	0,005	4,52	1,58	12,90
nezaměstnaný vrs. student učeň	0,000	9,61	2,85	32,38
1 osoba vrs. 2 osoby	0,332	0,78	0,47	1,29
1 osoba vrs. 3 osoby	0,816	0,93	0,52	1,69
2 osoby vrs. 3 osoby	0,440	1,20	0,76	1,90
1 osoba vrs. 4 osoby	0,181	1,49	0,83	2,67
2 osoby vrs. 4 osoby	0,006	1,92	1,20	3,06
3 osoby vrs. 4 osoby	0,040	1,60	1,02	2,50
80% -120% mediánu vrs. 121% +	<,0001	6,14	3,94	9,58
- 80 % mediánu vrs. 121% +	<,0001	23,73	13,73	41,04
- 80 % mediánu vrs. 80% - 120%	<,0001	3,86	2,54	5,89

Jako referenční kategorie příjmu byla vybrána ta nejvyšší (nad 121 % mediánu ekvivalizovaného příjmu). Poměr rizika chudoby mezi střední a nejvyšší kategorií je šesti násobný, u kategorie do 80 % je 23 krát vyšší riziko chudoby ve srovnání s příjmem nad 121 %. Středová kategorie příjmu kolem mediánu má z hlediska pravděpodobnosti pocitu chudoby blíže k nižší kategorii příjmů. Je to zřejmé z kontrastu mezi kategoriemi. Od nejnižší ke středové kategorii se chudoba 3 krát sníží, od středové k nejvyšší 6 krát.

Tento model má vysokou predikční schopnost. Je vidět, že se hodnocení subjektivní chudoby velmi výrazně odvíjí od příjmu domácnosti. Ale i přes silný vliv tohoto faktoru zůstávají významné i další důležité proměnné jako pozice či vzdělání.

Tab. 36. Predikční síla modelu Model 3

Procento konkordancí	78,8	Somers' D	0,591
Procento diskordancí	19,7	Gama	0,6
Procento rovností	1,4	Tau-a	0,287
Počet párů	184811	c	0,796

Závěr

Podle ukazatele podílu osob pod hranicí 60 % národního příjmového mediánu si Česká republika stále zachovává pozici státu s nejnižší mírou chudoby v Evropě. Za tímto prvenstvím stojí malá diferenciacie příjmů, kterou si Česká republika v posledních letech zachovává po růstu diferenciacie v 90. letech. Podobný vývoj najdeme také u Slovenska, naproti tomu Polsko a Maďarsko vykazují nadprůměrné ukazatele příjmové nerovnosti. Nízká relativní chudoba v ČR je dána také vysokou efektivitou státních sociálních podpor. ČR patří mezi země, kde je největší rozdíl mezi chudobou před sociálními transfery a po sociálních transferech. Česká republika je dokonce na prvním místě s redukcí chudoby pokud do sledované populace zařadíme i penzisty. Mezi státy s nejvyšší mírou chudoby (kolem 20 %) se v rámci EU v roce 2006 i v letech předchozích zařadily jihoevropské země (Itálie, Portugalsko, Španělsko a Řecko) a pobaltské státy.

Pro Českou republiku je charakteristické vysoké riziko chudoby domácností s nezaopatřenými dětmi, zejména potom domácností s třemi a více dětmi. Podíl chudých domácností s nezaopatřenými dětmi je více jak dvakrát větší než u domácností bez dětí. Na druhou stranu výše rizika chudoby, jak celková tak pro rodiny s dětmi, je v České republice nízká. V zemích původní EU-15 pokračuje trend zlepšujícího se postavení domácností s dětmi vůči těm bez dětí (Francie, Německo, Velká Británie).

Česká republika patří ke státům s největším předělem mezi rizikem chudoby u domácností dvou dospělých s třemi dětmi ve srovnání s domácnostmi se dvěma dětmi. Z hlediska samotné výše podílu domácností dvou dospělých s třemi dětmi pod 60 % mediánu ekvivalentního příjmu jsou na horší pozici opět pobaltské státy a státy jižní Evropy.

Postkomunistické státy střední Evropy se vyznačovaly nižší chudobou osob nad 65 let ve srovnání s předcházející věkovou skupinou 50-64 let. Nyní ale u České republiky a Slovenska tento rozdíl zmizel. Vývoj důchodů zaostává za mzdovým vývojem a penzisté tedy postupně relativně chudnou. Stále je ale chudoba osob nad 65 let v porovnání s dalšími státy EU velmi nízká. Do budoucna se dá předpokládat růst rizika chudoby u nejstarší věkové skupiny a vyšší chudoba v porovnání s nižší věkovou skupinou tak, jak je tomu u ostatních států Evropské unie. Riziko chudoby rychleji roste v České republice u mladších věkových skupin (do 24 let), které jsou z hlediska redukce chudoby sociálními transfery v porovnání se seniory hůře zacílenou skupinou. V EU-15 je chudoba u věkové skupiny 16-24 let vyšší než u skupiny 0-15 let. V České republice je tomu zatím naopak. Riziko chudoby ale více narostlo u věkové skupiny 16-24 let oproti skupině 0-15 let.

Podle výzkumu CVVM subjektivně hodnotí svoji domácnost jako chudou 29 % respondentů, 65 % ji považuje za „ani bohatou, ani chudou“ a zbylých 6 % žije podle svého mínění v domácnosti bohaté.

Odpověď respondenta na otázku, zda považuje svoji domácnost za chudou, statisticky významně závisí na jeho stupni vzdělání, jeho věku, rodinném stavu (stejně tak na tom, jestli žije s partnerem či bez partnera). Statisticky významný vliv má také pozice respondenta z hlediska jeho pracovní aktivity (student, nepracující důchodce, žena na mateřské dovolené nebo v domácnosti, nezaměstnaný, zaměstnaný), počet ekonomicky aktivních osob v domácnosti i počet osob v domácnosti bez ohledu na ekonomickou aktivitu. Na druhé straně počet nezávislých dětí se samostatně neukazuje statisticky významným (při zahrnutí do modelu s jinými proměnnými se ale jeho vliv mění). Proměnné kraj a velikostní skupiny obcí nedosahují statistické významnosti pravděpodobně kvůli menší velikost vzorku.

Hodnotu subjektivní chudoby si můžeme představit jako příjmovou chudobu, která je buď navýšena nebo snížena subjektivním faktorem (prožívání této chudoby respondentem). V modelu 3 jsme příjmovou složku subjektivní chudoby použili jako nezávisle proměnnou (vysvětlující). Potvrdil se předpoklad, že subjektivní hodnocení chudoby domácnosti se výrazně odvíjí od příjmové situace domácnosti. Model se zařazenou kategorií příjmu má nejvyšší predikční schopnost. U osob v domácnostech do 80 % příjmového mediánu je riziko subjektivní chudoby čtyřnásobně vyšší než u příjmové kategorie kolem mediánu a čtyřiadvacetkrát ve srovnání s kategorií příjmů domácnosti nad 121 % mediánu příjmů. Do modelu s příjmovými kategoriemi jako vysvětlující proměnnou byly ale zařazeny i další proměnné, které dosáhly statistické významnosti. Ty se zřejmě podílí z velké části kromě příjmové složky chudoby také na ryze subjektivním hodnocení. Vedle příjmu se tedy v modelu objevily také vzdělání, pohlaví, počet osob v domácnosti a pozice respondenta z hlediska ekonomické aktivity. Rozdíly v pravděpodobnosti subjektivního pocitu chudoby u jednotlivých kategorií vzdělání nebo pozice jsou při konstantní hodnotě příjmu (samozřejmě spolu s ostatními proměnnými), nižší než u modelů, do kterých příjem nebyl zařazen jako vysvětlující proměnná. Osoba se základním vzděláním má při kontrole příjmu 3 krát větší pravděpodobnost být subjektivně chudá v porovnání s osobou se vzděláním vysokoškolským. Z hlediska pozice na trhu práce je u nezaměstnaného riziko subjektivní chudoby dvaapůlkrát větší než u zaměstnaného, vyšší riziko subjektivní chudoby má také žena na mateřské, naopak u nepracujícího důchodce je riziko chudoby v porovnání se zaměstnaným nižší. U mužů je riziko subjektivní chudoby vyšší než u žen.

V modelech, kde příjem nevyjímáme z celku subjektivního hodnocení chudoby jako vysvětlující proměnnou, je diferenciací (v riziku chudoby) mezi kategoriemi vysvětlujících proměnných větší. Příjem, potažmo příjmová chudoba, zůstává jen proměnnou vysvětlovanou, součástí subjektivního pocitu chudoby. U vzdělání základního je riziko chudoby v porovnání s vysokoškolským sedmkrát vyšší. Do modelu s pozicí jako nejvýznamnějším faktorem se vedle vzdělání začlenil ještě rodinný stav a počet nezávislých dětí. V případě zařazení počtu ekonomicky aktivních osob v domácnosti místo pozice respondenta z hlediska ekonomické aktivity se v modelu vedle vzdělání, rodinného stavu a počtu nezávislých dětí zařadil také věk respondenta. Jako statisticky významné se ukázalo přibližně dvojnásobné riziko rozvedené

osoby ve srovnání s osobou žijící v manželství. Zjistili jsme také, že respondenti z domácnosti se dvěma a více nezaopatřenými dětmi jsou mezi chudými s 1,6 krát vyšší pravděpodobností než domácnosti bez nezaopatřených dětí.

Výběrové šetření „Naše společnost“ sice není ideálním zdrojem dat pro analýzu chudoby, snažili jsme se však využít tento zdroj alespoň v takové míře, kterou umožňovala velikost vzorku a konstrukce otázek. Čísla jsou pouze modelovým odhadem a mělo by se k nim při vztahování na celou českou společnost přistupovat velmi obezřetně.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

European Commission, Directorate-General for Employment, Social Affairs and Equal Opportunities Unit E2, 2007, Joint Report on Social Protection and Social Inclusion 2007, s. 165-400, ISBN 978-92-79-05561-4 Dostupné také z WWW: <http://ec.europa.eu/employment_social/spsi/docs/social_inclusion/2007/joint_report_en.pdf >

European Commission, Directorate-General for Employment, Social Affairs and Equal Opportunities Unit E2, 2007, The social situation in the European Union 2005-2006 - Overview, 2007, s.15-21 ISBN 92-79-03141-4, Dostupné také z WWW: <http://ec.europa.eu/employment_social/publications/booklets/social_security/pdf/keap06001_en.pdf>

European Commission, Eurostat, 2005, The continuity of indicators during the transition between ECHP and EU-SILC, Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, 2005, s. 7-16 ISBN 92-894-9931-1 Dostupné z WWW: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-CC-05-006/EN/KS-CC-05-006-EN.PDF >

HENDL, J., 2004, Přehled statistických metod zpracování dat, Praha, Portál, s.r.o., ISBN 80-7178-820-1

JAHODA, R., Kofroň, P., 2005, Domácnosti a sociální dávky v letech 2000 – 2003 (analýza statistik rodinných účtů), 2005, VÚPSV Praha, výzkumné centrum Brno, s.6-11, Dostupné také z WWW: <http://www.vupsv.cz/Fulltext/vz_182.pdf >

KOTÝNKOVÁ, M. 2007. Sociální ochrana chudých v České republice. Praha: Vysoká škola ekonomická v Praze, Nakladatelství Oeconomica, 2007, s. 19 – 35 ISBN 978-80-245-1302-7.

KUCHAŘOVÁ, V., (2004): Metodologie, Mikrocensus 2002 – Příjmy hospodařících domácností, ČSÚ

FORESTER, M. F., 1994. Measurement of low incomes and poverty in perspective of international comparisons: *Labour market and social policy occasional papers No. 14*, 1994, OCDE/GD(94)10, OECD, s.6-21, Dostupné z WWW: <<http://lysander.sourceoecd.org/vl=1461878/cl=18/nw=1/rpsv/cgi-bin/wppdf?file=5lgsjhvj7v5g.pdf> >

FORESTER, M. F., Tarcali, G., Till, M., 2004, Income and non-income poverty in Europe: What is the minimum acceptable standard in an enlarged European Union?, 2004, *General Conference of the International Association for Research in Income and Wealth, Sweden, 2002, s.5-8* Dostupné také z WWW: <http://www.euro.centre.org/data/1135243684_51096.pdf >

- MAREŠ, P., (1999): Sociologie nerovnosti a chudoby, Praha, SLON, s.110-141, ISBN 80-85850-61-3 (brož.)
- MAREŠ, P., 2000: Chudoba, marginalizace, sociální vyloučení; *Sociologický časopis*, 2000, Vol. 36 (No. 3), s. 285-297, Dostupné také z WWW: <http://sreview.soc.cas.cz/upl/archiv/files/376_285MARES.pdf >
- MAREŠ, P., (2004): Chudoba v ČR v datech: (šetření sociální situace domácností): *dílčí studie o možnostech monitorování chudoby v ČR*, VÚPSV Praha, výzkumné centrum Brno, 2004, s. 4-11, Dostupné z WWW: <http://www.vupsv.cz/Sirovatka_Chudoba.pdf >
- MAREŠ, P., RABUŠIC, L., 1996, K měření subjektivní chudoby v české společnosti, *Sociologický časopis*, 1996, Vol. 32 No. 3: s. 297-315 Dostupné také z WWW: <http://sreview.soc.cas.cz/upl/archiv/files/297_297MARAB.pdf >
- MAŘÍKOVÁ, H., PETRUSEK, M., (a kolektiv), 1996, Velký sociologický slovník, Praha, Univerzita Karlova, Karolinum, ISBN 80-7184-311-3
- MELOUN, M., MILITKÝ, J., HILL, M., 2005, Počítačová analýza vícerozměrných dat v příkladech, Praha, Academia, s. 219-233, ISBN 80-200-1335-0
- PETRÁŠOVÁ, A., Social protection in the European Union, Statistics in focus, 2008/48, European Communities, Eurostat, ISSN 1977-0316, Dostupné ze WWW stránek: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-SF-08-046/EN/KS-SF-08-046-EN.PDF >
- Řeháková, B., Nebojte se logistické regrese, *Sociologický časopis*, 2000, Vol. 36 No. 4: 475-492
- SIROVÁTKA, T., KOFROŇ, P., TRBOLA, R., 2003: Domácnosti s nízkými příjmy a sociální dávky (shrnující přehledová zpráva), výzkumné centrum Brno, VÚPSV, s. 25-33 Dostupné ze WWW stránek <<http://www.vupsv.cz/> >
- SIROVÁTKA T., KOFROŇ P., RÁKOCZYOVÁ M., HORA O., TRBOLA R., 2005, Příjmová chudoba, materiální deprivace a sociální vyloučení v České republice a srovnání se zeměmi EU (výzkumná zpráva z projektu Monitorování chudoby), 2005, VÚPSV Praha, výzkumné centrum Brno, s. 6-33, Dostupné také z WWW: <<http://www.vupsv.cz/Chudoba2004.pdf> >
- SIROVÁTKA, T., MAREŠ, P., 2004 : Patterns of Czech Poverty and the Role of Social Policy, *příspěvek ke konferenci ESPAnet – „European Social Policy: meeting the needs of a new Europe*, University of Oxford, s.2-22, Dostupné z WWW: <<http://www.spsw.ox.ac.uk/fileadmin/static/Espanet/espanetconference/papers/ppr%5B1%5D.13B.TS.pdf.pdf> >
- VEČERNÍK, J., 1995, Staré a nové ekonomické nerovnosti: případ českých zemí, *Sociologický časopis*, 1995, Vol. 31 No. 3, s. 321-334
- VEČERNÍK, J., 1999: Chudoba u nás a ve světě: Ekonomické a sociologické přístupy, *příspěvek k dvanáctému semináři České společnosti ekonomické – „Ekonomické teorie a česká ekonomika“*, s. 8-20
- VEČERNÍK, J., 2004, Who Is Poor in the Czech Republic? The Changing Structure and Faces of Poverty after 1989, *Sociologický časopis 2004, Vol. 40, No. 6:* s. 807–833

VOHRALÍKOVÁ, L., RABUŠIC, L., 2004, Čeští senioři včera, dnes a zítra. Brno: Výzkumné centrum Brno (VÚPSV), 2004.

Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, 2008, Vývoj hlavních ekonomických a sociálních ukazatelů České republiky 1990 – 2007, Bulletin No 23, s. 36, ISBN 978-80-87007-95-2

Zákony:

zákon č 1/1991 Sb., o zaměstnanosti

zákon č. 463/1991 Sb., o životním minimu

zákon č. 482/1991 Sb., o sociální potřebnosti

zákon č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu

zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi

Přístupné z portálu veřejné správy České republiky

www.portal.gov.cz

Hlavní datové a informační zdroje:

- Ministerstvo práce a sociálních věcí
  - Státní sociální podpora <http://www.mpsv.cz/cs/2#pzd>
  - Pomoc v hmotné nouzi <http://www.mpsv.cz/cs/5>
- Český statistický úřad
  - Sociální situace domácností
<http://www.czso.cz/csu/2003edicniplan.nsf/p/3007-03>
  - Příjmy a životní podmínky domácností ČR za rok 2006
<http://www.czso.cz/csu/2006edicniplan.nsf/p/30n2-06>
- Eurostat
  - Living conditions and welfare

http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page?_pageid=1090,30070682,1090_33076576&_dad=portal&_schema=PORTAL

Příloha

Příloha k části 3

Tab. 37. Riziko chudoby, ukazatele příjmového rozložení, ČR 2006 a 2003 srovnání s EU

	Rok	Riziko chudoby	Giniho koef.	S80/S20	Relat. propad příjmů	Rok	Riziko chudoby	Giniho koef.	S80/S20	Relat. propad příjmů
Belgie	2001	13	28	4,0	15	2006	15	28	4,2	19
ČR	2003	8	25	3,4	15	2006	10	25	3,5	17
Dánsko	2001	10	22	3,0	13	2006	12	24	3,4	17
Estonsko	2003	18	34	5,9	24	2006	18	33	5,5	22
Finsko	2003	11	26	3,6	15	2006	13	26	3,6	14
Francie	2002	12	27	3,9	16	2006	13	27	4,0	19
Irsko	2001	21	29	4,0	24	2006	18	32	4,9	16
Itálie	2001	19	29	4,0	28	2006	20	32	5,5	24
Kypr	2003	15	27	4,1	19	2006	16	29	5,3	19
Litva	2002	17	30	4,7	22	2006	20	35	6,3	29
Lotyšsko	2002	16	34	5,5	20	2006	23	39	7,9	25
Lucembursko	2003	10	28	4,0	19	2006	14	28	4,2	19
Maďarsko	2002	10	24	3,0	17	2006	16	33	5,5	24
Malta	2002	15	30	4,6	17	2006	14	28	4,2	21
Německo	2003	15	28	4,3	24	2006	13	27	4,1	20
Nizozemsko	2002	12	28	4,1	18	2006	10	26	3,8	17
Polsko	2002	17	31	4,8	23	2006	19	33	5,6	25
Portugalsko	2001	19	37	7,4	22	2006	18	38	6,8	23
Rakousko	2003	13	27	4,0	20	2006	13	25	3,7	15
Řecko	2001	20	33	5,0	28	2006	21	34	6,1	26
Slovensko	2003	21	31	5,4	37	2006	12	28	4,0	20
Slovinsko	2002	10	22	3,1	19	2006	12	24	3,4	19
Španělsko	2003	19	31	5,1	22	2006	20	31	5,3	26
Švédsko	2002	11	23	3,3	18	2006	12	24	3,5	22
Velká Británie	2003	18	35	5,3	19	2006	19	32	5,4	23
EU (25 států)	2001	15	29	4,5	22	2006	16	30	4,8	22
EU (15 států)	2001	16	30	4,6	22	2006	16	29	4,7	22

Zdroj dat: Sustainable development indicators – Poverty and social exclusion, Eurostat

Poznámka: riziko chudoby – podíl osob pod hranicí chudoby z daného typu domácnosti

Tab. 38. :Redukce chudoby sociálními transfery, ČR 2006 a 2003 srovnání s EU

	Rok	Podíl před soc. transf. ¹	Podíl po soc. transf. ¹	Redukce chudoby v % ²	Rok	Podíl před soc. transf. ¹	Podíl po soc. transf. ¹	Redukce chudoby v % ²
Belgie	2001	23	13	43	2006	27	15	44
ČR	2003	21	8	62	2006	22	10	55
Dánsko	2001	29	10	66	2006	28	12	57
Estonsko	2003	25	18	28	2006	25	18	28
Finsko	2003	28	11	61	2006	29	13	55
Francie	2002	26	12	54	2006	25	13	48
Irsko	2001	30	21	30	2006	33	18	45
Itálie	2001	22	19	14	2006	24	20	17
Kypr	2003	18	15	17	2006	22	16	27
Litva	2002	24	17	29	2006	27	20	26
Lotyšsko	2002	24	16	33	2006	28	23	18
Lucembursko	2003	23	10	57	2006	24	14	42
Maďarsko	2002	15	10	33	2006	30	16	47
Malta	2002	20	15	25	2006	22	14	36
Německo	2003	23	20	13	2006	26	13	50
Nizozemsko	2002	22	12	45	2006	21	10	52
Polsko	2002	32	17	47	2006	29	19	34
Portugalsko	2001	26	19	27	2006	25	18	28
Rakousko	2003	24	13	46	2006	25	13	48
Řecko	2001	23	20	13	2006	23	21	9
Slovensko	2003	28	21	25	2006	20	12	40
Slovinsko	2002	16	10	38	2006	24	12	50
Španělsko	2003	22	19	14	2006	24	20	17
Švédsko	2002	29	11	62	2006	29	12	59
Velká Británie	2003	26	18	31	2006	30	19	37
EU (25 států)	2001	24	15	38	2006	26	16	38
EU (15 států)	2001	24	16	33	2006	26	16	38

Zdroj dat: Sustainable development indicators – Poverty and social exclusion, Eurostat

Poznámka: riziko chudoby – podíl osob pod hranicí chudoby z daného typu domácnosti

Tab. 39. Riziko chudoby podle věku, 2006 a 2003 srovnání s EU

	Rok	0-16	16-24	25-49	50-64	65+	Rok	0-16	16-24	25-49	50-64	65+
Belgie	2001	12	12	10	12	26	2006	18	16	11	13	23
ČR	2003	15	9	8	5	4	2006	18	13	10	6	6
Dánsko	2001	7	21	7	5	24	2006	10	28	10	5	17
Estonsko	2003	20	21	18	16	17	2006	21	18	14	19	25
Finsko	2003	10	21	9	8	17	2006	10	22	9	9	22
Francie	2002	16	17	11	10	10	2006	14	20	11	11	16
Irsko	2001	26	12	17	16	44	2006	22	20	13	18	27
Itálie	2001	25	25	18	16	17	2006	23	25	18	15	22
Kypr	2003	11	9	9	13	52	2006	12	10	10	13	52
Litva	2002	20	19	17	15	12	2006	27	21	18	18	22
Lotyšsko	2002	19	18	16	17	10	2006	20	21	19	26	30
Lucembursko	2003	12	11	9	9	12	2006	20	19	14	9	8
Maďarsko	2002	13	11	9	8	8	2006	20	18	16	11	9
Malta	2002	21	10	14	12	20	2006	22	10	11	13	21
Německo	2003	20	23	13	11	16	2006	11	15	12	14	13
Nizozemsko	2002	17	19	10	7	8	2006	16	18	9	6	6
Polsko	2002	23	21	17	11	7	2006	29	25	19	16	8
Portugalsko	2001	27	18	15	16	30	2006	23	18	15	18	26
Rakousko	2003	16	11	12	12	16	2006	15	12	11	11	16
Řecko	2001	18	19	14	21	33	2006	19	25	17	19	26
Slovensko	2003	30	23	21	14	13	2006	18	14	12	8	8
Slovinsko	2002	7	10	7	10	19	2006	12	9	9	12	20
Španělsko	2003	19	21	14	16	28	2006	24	19	15	16	31
Švédsko	2002	10	23	9	6	15	2006	8	27	11	5	12
Velká Británie	2003	23	19	14	15	25	2006	23	21	14	16	28
EU (25 států)	2001	20	19	13	12	17	2006	19	20	14	13	19

Zdroj dat: Sustainable development indicators – Poverty and social exclusion, Eurostat

Poznámka: riziko chudoby – podíl osob pod hranicí chudoby z daného typu domácnosti

Tab. 40. Riziko chudoby u domácností s osobami do 64 let a staršími 65 let, 2006 a 2003 srovnání s EU

	Rok	Domácnost jednotlivců		Domácnosti dvou dospělých		Rok	Domácnost jednotlivců		Domácnosti dvou dospělých	
		mladší než 65 let	65 let a starší	mladší než 65 let	alespoň jeden 65 let a starší		mladší než 65 let	65 let a starší	mladší než 65 let	alespoň jeden 65 let a starší
Belgie	2001	15	27	8	26	2006	21	27	10	21
ČR	2003	16	9	3	2	2006	19	14	5	3
Dánsko	2001	23	28	4	20	2006	27	21	5	13
Estonsko	2003	32	35	13	9	2006	34	53	14	8
Finsko	2003	27	31	6	7	2006	29	42	7	9
Francie	2002	15	14	8	8	2006	17	21	8	13
Irsko	2001	35	79	14	37	2006	35	58	14	12
Itálie	2001	16	29	12	14	2006	21	34	11	18
Kypr	2003	25	73	12	51	2006	22	70	16	51
Litva	2002	22	21	13	9	2006	35	41	14	12
Lotyšsko	2002	26	17	15	7	2006	42	69	22	16
Lucembursko	2003	11	16	8	10	2006	21	8	7	7
Maďarsko	2002	14	13	5	4	2006	22	13	10	8
Malta	2002	24	25	11	24	2006	22	18	12	26
Německo	2003	22	24	9	11	2006	24	18	11	11
Nizozemsko	2002	23	:	5	7	2006	20	4	5	7
Polsko	2002	18	9	10	8	2006	24	8	14	6
Portugalsko	2001	22	46	13	32	2006	26	40	18	26
Rakousko	2003	21	25	11	13	2006	20	26	10	12
Řecko	2001	19	38	17	36	2006	15	34	16	24
Slovensko	2003	30	21	6	15	2006	19	15	9	4
Slovinsko	2002	30	40	11	14	2006	39	45	13	12
Španělsko	2003	16	43	11	28	2006	20	48	10	30
Švédsko	2002	24	27	2	5	2006	22	20	7	5
Velká Británie	2003	24	31	11	22	2006	23	36	10	23
EU (25 států)	2001	19	26	10	15	2006	22	26	10	16
EU (15 států)	2001	20	28	10	16	2006	22	27	10	17

Zdroj dat: Sustainable development indicators – Poverty and social exclusion, Eurostat

Poznámka: riziko chudoby – podíl osob pod hranicí chudoby z daného typu domácnosti

Tab. 41. Riziko chudoby u domácností bez závislých dětí a se závislými dětmi, 2006 a 2003 srovnání s EU

	Rok	Domácnost bez závislých dětí	Domácnost se závislými dětmi	Rok	Domácnost bez závislých dětí	Domácnost se závislými dětmi
Belgie	2001	16	11	2006	16	13
Česká republika	2003	4	11	2006	6	13
Dánsko	2001	14	6	2006	15	8
Estonsko	2003	17	19	2006	20	17
Finsko	2003	14	8	2006	16	9
Francie	2002	10	15	2006	13	13
Irsko	2001	24	20	2006	18	19
Itálie	2001	16	23	2006	16	23
Kypr	2003	28	9	2006	27	10
Litva	2002	15	18	2006	19	21
Lotyšsko	2002	13	18	2006	25	22
Lucembursko	2003	9	11	2006	10	17
Maďarsko	2002	7	11	2006	10	21
Malta	2002	12	-	2006	12	16
Německo	2003	14	16	2006	14	11
Nizozemsko	2002	9	14	2006	9	11
Polsko	2002	10	20	2006	12	23
Portugalsko	2001	18	22	2006	19	18
Rakousko	2003	13	13	2006	13	12
Řecko	2001	24	17	2006	19	23
Slovensko	2003	15	25	2006	8	14
Slovinsko	2002	14	8	2006	15	9
Španělsko	2003	19	18	2006	18	22
Švédsko	2002	13	9	2006	12	12
Velká Británie	2003	16	20	2006	18	21
EU (25 států)	2001	13	17	2006	15	17
EU (15 států)	2001	14	17	2006	15	17

Zdroj dat: Sustainable development indicators – Poverty and social exclusion, Eurostat

Poznámka: riziko chudoby – podíl osob pod hranicí chudoby z daného typu domácnosti

Tab. 42. Riziko chudoby podle počtu závislých dětí v domácnosti dvou dospělých osob, 2006 a 2003 srovnání s EU

	Rok	Domácnosti dvou dospělých			Rok	Domácnosti dvou dospělých		
		s 1 závislým dítětem	s 2 závislými dětmi	s 3 a více závislých dětí		s 1 závislým dítětem	s 2 závislými dětmi	s 3 a více závislých dětí
Belgie	2001	7	11	7	2006	9	8	14
ČR	2003	7	8	20	2006	7	10	30
Dánsko	2001	3	3	13	2006	4	4	12
Estonsko	2003	15	18	24	2006	13	12	24
Finsko	2003	5	5	11	2006	5	6	12
Francie	2002	9	10	19	2006	10	9	19
Irsko	2001	17	17	37	2006	10	15	22
Itálie	2001	13	21	37	2006	18	22	41
Kypr	2003	10	6	15	2006	8	8	12
Litva	2002	13	16	27	2006	16	15	42
Lotyšsko	2002	14	19	22	2006	15	22	52
Lucembursko	2003	9	11	10	2006	10	14	24
Maďarsko	2002	8	7	18	2006	14	18	34
Malta	2002	-	16	31	2006	15	14	32
Německo	2003	12	10	22	2006	8	9	13
Nizozemsko	2002	8	10	23	2006	6	8	16
Polsko	2002	11	16	33	2006	14	21	38
Portugalsko	2001	9	15	49	2006	12	19	38
Rakousko	2003	9	13	20	2006	9	11	19
Řecko	2001	8	14	26	2006	15	21	38
Slovensko	2003	22	26	35	2006	8	14	24
Slovinsko	2002	6	6	5	2006	9	8	15
Španělsko	2003	12	14	35	2006	15	22	42
Švédsko	2002	5	4	12	2006	6	6	13
Velká Británie	2003	13	12	27	2006	14	13	25
EU (25 států)	2001	11	13	26	2006	12	14	24
EU (15 států)	2001	11	13	25	2006	12	14	22

Zdroj dat: Sustainable development indicators – Poverty and social exclusion, Eurostat

Poznámka: riziko chudoby – podíl osob pod hranicí chudoby z daného typu domácnosti

Tab. 43 . Riziko chudoby podle počtu závislých dětí v domácnosti dvou dospělých osob, 2006 a 2003 srovnání s EU

	Rok	Jeden rodič se závislými dětmi	Rok	Jeden rodič se závislými dětmi
Belgie	2001	25	2006	33
ČR	2003	26	2006	41
Dánsko	2001	12	2006	19
Estonsko	2003	29	2006	41
Finsko	2003	17	2006	18
Francie	2002	29	2006	29
Irsko	2001	42	2006	47
Itálie	2001	23	2006	32
Kypr	2003	22	2006	34
Litva	2002	26	2006	44
Lotyšsko	2002	31	2006	40
Lucembursko	2003	35	2006	49
Maďarsko	2002	17	2006	39
Malta	2002	49	2006	37
Německo	2003	36	2006	24
Nizozemsko	2002	38	2006	32
Polsko	2002	22	2006	32
Portugalsko	2001	39	2006	41
Rakousko	2003	23	2006	29
Řecko	2001	37	2006	30
Slovensko	2003	32	2006	29
Slovinsko	2002	20	2006	22
Španělsko	2003	42	2006	38
Švédsko	2002	13	2006	32
Velká Británie	2003	43	2006	41
EU (25 států)	2001	30	2006	32
EU (15 států)	2001	32	2006	32

Tab. 44. Riziko chudoby podle pohlaví, 2006 a 2003 srovnání s EU

	Rok	Celkem	Muži	Ženy	Rok	Celkem
Belgie	2001	13	12	15	2006	15
ČR	2003	8	7	9	2006	10
Dánsko	2001	10	-	-	2006	12
Estonsko	2003	18	17	20	2006	18
Finsko	2003	11	11	12	2006	13
Francie	2002	12	12	13	2006	13
Irsko	2001	21	20	23	2006	18
Itálie	2001	19	19	20	2006	20
Kypr	2003	15	14	17	2006	16
Litva	2002	17	16	17	2006	20
Lotyšsko	2002	16	16	16	2006	23
Lucembursko	2003	10	9	11	2006	14
Maďarsko	2002	10	9	10	2006	16
Malta	2002	15	15	15	2006	14
Německo	2003	15	13	17	2006	13
Nizozemsko	2002	12	11	12	2006	10
Polsko	2002	17	17	16	2006	19
Portugalsko	2001	19	20	20	2006	18
Rakousko	2003	13	12	14	2006	13
Řecko	2001	20	19	22	2006	21
Slovensko	2003	21	21	21	2006	12
Slovinsko	2002	10	9	11	2006	12
Španělsko	2003	19	18	20	2006	20
Švédsko	2002	11	10	12	2006	12
Velká Británie	2003	18	17	19	2006	19
EU (25 států)	2001	15	14	17	2006	16
EU (15 států)	2001	16	15	17	2006	16

Zdroj dat: Sustainable development indicators – Poverty and social exclusion, Eurostat

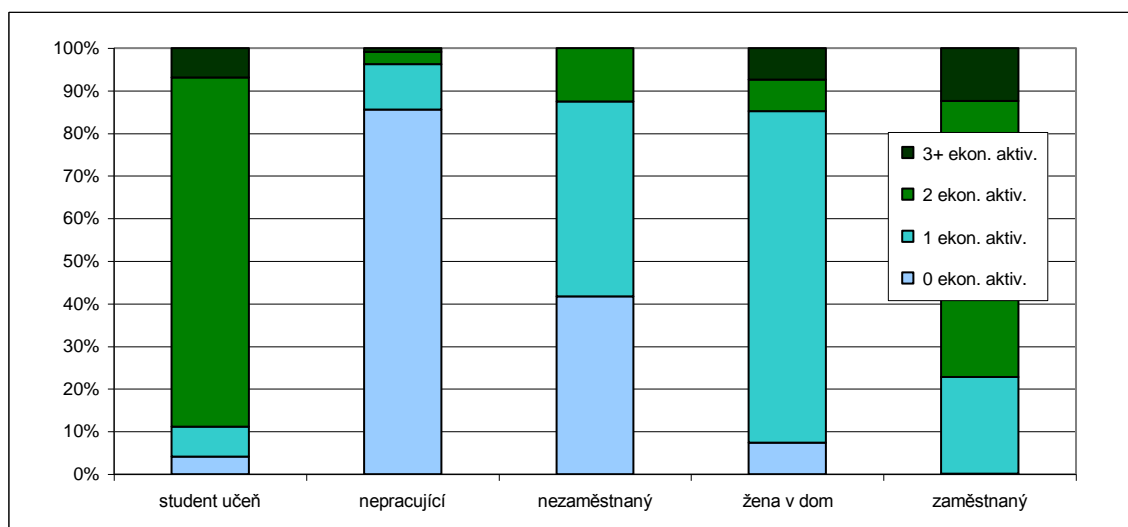
Poznámka: riziko chudoby – podíl osob pod hranicí chudoby z daného typu domácnosti

Příloha k části 4

Tab. 45. Struktura výběrového souboru

	PŘEDEPSANÁ	VÝBĚROVÝ		ODCHYLKA
	KVÓTA	SOUBOR		
	<i>rel.</i>	<i>abs.</i>	<i>rel.</i>	
CELÝ SOUBOR	100	1002	100	X
POHLAVÍ				
Muži	48,2	487	48,6	0,4
Ženy	51,8	515	51,4	-0,4
VĚK				
15 - 29 let	27,9	283	28,2	0,3
30 - 44 let	23,9	235	23,5	-0,4
45 - 59 let	26,2	264	26,3	0,1
60 a více let	22	220	22	0
VZDĚLÁNÍ				
Základní	23,8	228	22,8	-1
Střední bez maturity	38,5	389	38,8	0,3
Střední s maturitou	27,4	274	27,4	0
Vysokoškolské	10,3	110	11	0,7
VELIKOST MÍSTA BYDLIŠTĚ				
do 799 obyvatel	14,6	133	13,3	-1,3
800 - 1999 obyvatel	11,9	117	11,7	-0,2
2000 - 4999 obyvatel	11,2	140	13,9	2,7
5000 - 14999 obyvatel	14,1	150	14,9	0,8
15000 - 29999 obyvatel	10,8	106	10,6	-0,2
30000 - 79999 obyvatel	11,4	116	11,6	0,2
80000 - 999999 obyvatel	14,2	128	12,8	-1,4
100000 a více obyvatel	11,8	112	11,2	-0,6
NUTS 2				
Praha	11,8	112	11,2	-0,6
Střední Čechy	11	113	11,3	0,3
Jihozápad	11,5	121	12,1	0,6
Severozápad	10,9	104	10,4	-0,5
Severovýchod	14,4	151	15,1	0,7
Jihovýchod	16,1	155	15,5	-0,6
Střední morava	12	112	11,2	-0,8
Moravskoslezsko	12,3	134	13,4	1,1

Obr. 26. Pozice z hlediska ekonomické aktivity respondenta a počet ekonomicky aktivních osob v domácnosti

$N=998$, $Pr < \text{Chi-kv} < .0001$, $r = 0.45$

Tab. 46 : Test nulové hypotézy, Model 2

Test	Chí-kvadrát	DF	Významnost (p-hodnota)
Poměr věrohodnosti	146,29	12	<,0001
Skóre	139,98	12	<,0001
Wald	125,56	12	<,0001

Tab. 47. Zařazené proměnné do modelu, Model 2

Účinek	DF	Waldův chí kvadrát	Významnost (p-hodnota)
vzdělání	3	54,73	<,0001
počet nezaop. dětí	2	7,83	0,020
rodinný stav	3	16,10	0,001
pozice	4	54,02	<,0001

Tab. 48. Test skóre pro předpoklad proporcionálních šancí, Model 2

Chí-kvadrát	DF	Pr > ChíKv
16,278	12	0,179

Tab. 49. Míry k určení vhodnosti modelu, Model 2

Kritérium	Pouze reg konst	Reg konst. a kovariační proměnné
AIC	1583	1460
SC	1592	1524
-2 Log L	1579	1434

Tab. 50. Test nulové hypotézy, Model 3

Test	Chí-kvadrát	DF	Významnost (p-hodnota)
Poměr věrohodnosti	262,32	13	<,0001
Skóre	231,90	13	<,0001
Wald	194,87	13	<,0001

Tab. 51. Zařazené proměnné do modelu, Model 3

Účinek	DF	Waldův chí kvadrát	Významnost (p-hodnota)
vzdělání	3	15,94	0,001
pohlaví	1	4,07	0,044
počet osob v dom.	3	8,18	0,043
pozice	4	30,42	<,0001

Tab. 52. Test skóre pro předpoklad proporcionálních šancí, Model 3

Chí-kvadrát	DF	Pr > ChíKv
20.3504	13	0.0868

Tab. 53. Míry k určení vhodnosti modelu, Model 3

Kritérium	Pouze reg konst	Reg konst. a kovariační proměnné
AIC	1383	1147
SC	1393	1219
-2 Log L	1379	1117